LILII GREGORII GYRALDI

FERRARIENSIS, DE RE nautica libellus, admiranda quadam & recondita eruditione refertus, nunc primum & natus & æditus.

Cum priuilegio Cæsareo.

Basileæ, apud Mich. Isingrinium,
M. D. XL.

HERCVLI DVCI
MAXIMO.

Iam claßis bene nauibus referta est,
Instructi simul ordines, & ipsa
Armamenta parata, machinæq́;,
Vt fluctus ferat impetumq́; uenti.
Adhuc sed tamen artifex ueretur,
Ignem ne patiatur & procellas,
Quod nondum datus imperator illi.
Si DVX *magne uoles nouæ præesse*
Instructæ simul & fauere claßi,
Non ignem patietur & procellas.

LILII GREGORII GYRALDI FERRARIEN. ad D. HERCVLEM II. Esteñ. Ferrarienſium principem, in librum de re nautica PRAEFATIO.

Collegeram Illuſtriß. Princeps annis ſuperiorib. quandã quaſi uaſorum congeriem, & ex ijs confuſum incompoſitumq; uelut aceruum accumulaueram: uiſum mihi poſtea eſt non ingratũ ſtudioſis fore, ſi in proprias partes & in uolumina diſtinguerem, hoc eſt, ut ſuis quæq; miniſterijs redderem, idq; in primis feceram de uaſis, quæ ad deorum ſacrificia, eorumq; ceremonias pertinere uidebantur: tum de ijs quæ ſepulchralia nuncupaui. Nunc nõ diuerſa modò totius rei nauticæ & nauigiorum uocabula, ſed & eorum membra ac ſymmetrias, armamentáque omnia quantum in me fuit ſum

executus, idq; summorum uirorum autoritate & exemplo, & in primis Apollodori, qui apud Graecos eam rem diligentissimè pertractauit, & nonnihil Iulius Pollux in Onomastico: autores itẽ qui de Architectura, quiq; de re militari perscripserunt, ut historicos mittã. Extat & Alberti Leonis nauis. Audio & nonnullos hodie idem conari, sed, quo ego modo, neminem. Ardua profectò prouincia, & quae minimè fuerat imbecilli ac parum firmo tentanda. Sed cum collegissem, quid facerem? fuerat'ne, quae tanto labore & studio fuerat comparata, tineis & blattis mittenda? aut igne aquis'ue abolenda? minime. Praestandum quod possumus. Bene quoquo modo merendum. Etenim si nõ coryphaeos, & emeritos, candidatos saltem demerebimus: nec talentum ingratus infodiam. Quare te Princeps opt. max.

oro, ut

oro, ut oram ſoluenti adſis, & tuo fauore protegas, quæ tuo nixi præſidio in lucem damus. Sed iam inſtituti operis initia paulò altius repetam, ut in re tam humili uaria ſaltem lectione te, uel per te potius lectorem detineam, atque in primis, quæ de inuentoribus diuerſa traduntur, quam breuiſſime potero in medium proferam.

LILII GREGORII GYRALDI

FERRARIENSIS, DE re nautica libellus.

Varia de nauiũ earumq́ꝫ armamentorum inuentione, & qui primũ in re nautica, ſydera, Magnetisq́ꝫ pyxidem excogitauere. Caput 1.

IGitur, ut ab hoc incipiã, Neptunus nauigãdi artẽ inueniſſe, claſſemq́ꝫ inſtituiſſe à Cretenſib. dictus eſt: quin, ut ait Diodor. à Saturno patre claſsi maritimæ præfectus eſt, eaq́ꝫ in primis ratione maris deus habitus eſt. Alij Mineruã primã nauem molitam eſſe tradunt, quod cũ poëtis Tertullianus, in eo qui eſt de corona militis, prodidit. Ethicus tamẽ Hiſter, qui in latinum ſermonẽ ab Hieronymo conuerſus creditur, Pyrrhonum inquit magum antiquiſsimũ ratem primam in Lydia fabricaſſe. Idem & Iſi-

dorus, ſed Pyrrhoni nõ meminit. Eu ſebius Pamphili ex Phœnicum theologia, Vſonem ait arboribus amputatis ambuſtíſque primum mare ingreſſum. Subiungit idem, Samothracas primos naues conſtruxiſſe. Clemens uero Alexandreus, Atlantem in Libya naues excogitaſſe ſcribit. Pomponius Mela, Phœnicas ait maria adire inſtituiſſe, quod & Tibullus eo uerſiculo teſtatᷣ, Prima ratem uentis credere docta Tyros. Dionyſius Punicus, Ægyptiorum inuentũ naues arbitratᷣ. Nam & ex Ægypto Danaum in Græciam ueniſſe legimus, cum Ægyptum fratrem fugeret, unde & nauis ab eius nomine δαναὶς nuncupata eſt. Sunt inter Græcos qui eã pentecontoron fuiſſe affirment, ſic à numero filiarum appellatam. Heſiodus poeta Myrmidonas in Ægina inſula primos nauigaſſe putauit. Thucydides Corinthios ait naues ad eam

formã

formã excogitasse, qua suo tẽpore Athenienses utebantur. quo loco idem scriptor colligit, qui in tota Gręcia primi nauigare cœperunt. Sed & Plinij hac de re uerba meo arbitratu interpolata subscribã: Primus, inquit, nauem in Gręciam ex Ægypto Danaus aduexit, antè ratibus nauigabatũ, inuentis in mari rubro inter insulas ab Erythra rege. Reperiuntur qui Mysos & Troianos priores excogitasse in Hellesponto putent, cum transirẽt aduersus Thracas. Paulò mox subdit: Longa naue Iasonẽ primũ nauigasse, Philostephanus autor est. Charax uero nõ una solũ naue, sed classe Iasonem nauigasse scriptum reliquit. Diodorus tamen Siculus, Sesostrin Ægyptiorum regem longa naue primum nauigasse prodidit. Idem et Herodotus, qui ait Erythræos ab eo rege longis nauibus ad deditionẽ redactos. Celebratur & illa eiusdem regis

nauis ex cedro CC. & LXXX. cubitorum, quę exterius undiq; inaurata, intus uero deargentata fuit, deoq; maximo Thebarũ oblata. Egesias Parrhalum longæ nauis inuentorem scribit, Ctesias Samyram, Saphanus Semiramin, Archimachus Ægeonem. Biremem Erythræos fecisse Demasthenes scribit. Triremem Amoclem Corinthium Thucydides, ni potius Aminoclen ex græco Thucydidis codice legamus. Quadriremem Carthaginenses fecisse Aristoteles prodidit, autore, ut ait Clemens, Vosporo. Quinqueremẽ instituit Nesichthon Salaminius. Sex ordinum nauim Zenazoras Syracusius. Ab eo numero ad deciremẽ Nesigeton. Alexãdrum magnũ ferunt instituisse ad XII. ordines. Demetriũ Antigoni ad XXX. Ptolemæum Philadelphum ad XL. Ptolemæum Philopatorẽ, qui & Typhon cognominatus est, ad L. Oneraria

riam

riam nauim Hippius Tyrius inuenit, lembum Cyrenenſes, cymbam Phœnices, celocem Rhodij, cercyram Cyprij, quę & cercuros uocatur, alia licet ſit opinio, eam ſcilicet à Corcyreis inuentam. Scaphã Illyrici excogitarũt. Ventorum uero rationẽ Æolus Hellenis, ut Plinius: ut poëtæ, Hippotæ filius inuenit. Syderum obſeruationẽ in nauigãdo Phœnices, nõnulli Thaleta Mileſium unum ex ſeptem inueniſſe prodiderunt. Diogen. Laërtius Phœcium Samium ait. Callimachus ſuo quodã iambico minoris urſæ inuentionem illi attribuit, qua Tyrij nauigationem ſuam dirigunt. Nuper quidem Lũſitaniæ & Hiſpanę claſsis gubernatores Itali, auſtralis poli ſtellis cõſpectis, nauigationes regere cœperunt, quibus tot iam regiones parũ antiquis ſcriptoribus cognitas ſubinde adeunt noſtri, ut nouum iam orbẽ uulgò inueniſſe dicantur. Sed & non

Æolus

multis retro seculis Amalphis in Cãpania oppido, antiquis nauigãdi usus incognitus per magnetem & chalybem, quorum indicio nautę ad polos diriguntur, à Flauio quodam excogitatus traditur, quæ res nunc uulgari uoce, nautarum pyxis, seu pyxidicula magnetis appellat̃, qua cũm tabula, in qua orbis descriptio est, nautæ cursus metiuntur, et facillime quantũ nauigationis peractũ sit, intelligũt. Quare cum carerẽt antiqui, difficillime nauium cursum metiri poterãt. Longe ẽm difficilior eius nauis ratio est, quã tradit Vitruuius in suæ architectonicæ decimo: sint licet qui apud Plautũ uersoriam existiment nauticũ esse instrumentum, haud fermè huic pyxidiculæ magnetis absimile, ex quo soluturi nautæ cognoscerent, unde flarent uẽti, & an mare nauigationẽ admitteret. Sed nos iam reliqua prosequamur. Remi latitudinẽ inuenere,

inquit

inquit Plinius, Platææ, atq; ob id ego puto Platęensium nauigationē à Strabone celebrari. Remum Copæ, uela Icarus inuenit, ait Plin. ut uero Diodorus, Æolus. Sunt qui Isin putent, ut latius cum de uelis agemus docebimus. Malum & antennam Dædalus. Hippagū Salaminij, aut Pericles Atheniēsis. Tectas naues longas, hoc est, cataphractas, Thasij: antea ex prora tantum & puppi pugnabatur. Rostra nauī addidit Pisæus, & Tyrrheni anchora. Eupalamius eandem bidentem, uel ut Strabo scribit, Anacharsis Scytha. Idē Anacharsis harpagonas, & manus ferreas Pericles Atheniensis, adminicula gubernandi Tiphys adinuenisse fert̄. Classe princeps depugnauit Minos. Ethicus uero Hister rostratas naues ait in oceano septentrionali à Gryphone quodam fabricatas, qui apud Scythas artifex exortus, multarum artium, et præcipuè

naualiũ & fornacum fuit, atq; ideo ab indigenis magus ipſe Grypho in deorum ſuorum numerum relatus eſt. Hactenus de nauium inuentoribus, earumq; armamentis, de quibus etiã nonnullis latius ſuis locis agemus. In præſentia mittam quæ de naue Nochi in ſacra hiſtoria traduntur, qua ex aquarum alluuione, non humanum modo, ſed animantium genus omne reparatum legimus.

Quæ ex nauigatione uel commoda uel incommoda habeantur. Cap. II.

Qum ſatis multa, ut opinor, de nauigandi & nauium inuentione attulerim, priuſq; ad cætera me conferã, nonnihil etiam de nauigationis cõmodis & incõmodis, tibi quàm potero breuius ſubiungere par uiſum eſt, ne quod potiſsimum in re qualibet cenſeri ſolet, prȩteriſſe tibi uideri poſsim. Illa igit̃ nauigationis præcipua utilitas, illud eſt

commo-

cõmodum, quod uix ſine ipſa poſſet hominũ uita ſubſiſtere. Neq; enĩ ulla regio, non prouincia, nedum ciuitas ſibi ſola ad omnia ſufficit, ſed altera alterius & ope & auxilio indiget, hæc tritico & fruge, illa uino, alia paſtione, hæc auro & argento cęteriſq; metallis, alia materijs alijsq; rebus abundat: contrà, alia frugibus, uino, opibus uacat, uel horum aliquib. At nõ omnia hæc per nauigantiũ commercia cõmunia fiunt? non omnib. quantumuis longinquis nationibus nauigijs important? Quanti ergo momẽti eſt in uita nauigatio, quantæq; utilitatis, cum tot cõmoda ex ea comparentur? cum nulla uel regio uel prouincia, nec quidẽ ciuitas, alterius opibus nõ indigeat. Exiſtimauit philoſophus Ariſtoteles, urbibus ac regnis expedire, ut promptam paratámque haberent nauigationis cõmoditatẽ, ſi libera eſſe uelint, alijsq; præeſſe. Il-

las nos certe uidemus cum in præsentia, tum apud antiquos etiam urbes excelluisse, quæ nauigationẽ paratiorem habuere, ut Alexandria, Carthago, Athenę, Byzantium, Genua, Venetiæ, & cæteræ. Adde quod ex nauigatione, uentorum, turbinum, & tempestatũ signa certissima colliguntur. Adde et illud, quod nauigatio multis morbis medetur, ut docent Medici: nam & affectis phthisi succurrit, & egerentibus sanguinem, sicuti Anneo Gallioni post consulatũ, ut se meminisse in xxxi. prodit Plinius. Alij addunt & multa alia, quæ fortassis ipse omitto. Iam uero tibi quæ ex nauigatione incõmoda proueniãt uel insint, ex plurimis pauca proferam. Sunt in primis pericula, quæ tot sunt & tanta ut uix enumerari queãt, naufragia, latrocinia, prædones, piratæ, tempestates, cęca saxa, Scyllæ, Charybdes, breuia, Syrtes, scopuli, belluæ, & marina

ipsa

ipſa mōſtra humani ſanguinis auidiſſima, & eorum pleraq; nauigantibus & nauibus inſidiantia. Quid? ſi cætera deſint, nónne tribus tantum, aut ad ſummū quatuor digitis, ut ait poëta ſatyricus, ſi ſit latiſsima teda, ſunt à mortis diſcrimine remoti qui nauigant? ut rectè Bias, qui inter ſapientes numeratur, nauigantes, nec inter uiuos, nec inter mortuos reponendos cenſuerit. Sunt & qui uentorū & nauiū quibus imperant nauigantes ſeruos putent. Plautus certè non minus ueré quàm ſalſe illud ait, Negocij ſibi qui uolet uim cōparare, Nauim & mulierē, hęc duo cōparato. Nullæ eñ res negociū maius habent, & ut Phocylides ait, ἐπεὶ πλῶς δ᾽ ἐστὶν ἄδηλος, quoniã, inquit, nauigatio eſt immanifeſta. Scribit in Phædro Plato, quod qui in nauib. uerſantur, rudes ſunt, & à moribus alieni: ne tibi nunc recitem nautas infames à legibus taxatos. Deniq;, ut ſemel finiã,

qui mare nauigant, ut ait Sapiens, pericula narrant. Mitto quæ Plinius, & quæ à poëtis traduntur: ipsam eñ nauigationem, & qui primus nauigare cœperit, detestantur: ut ad alia cõmodum me conferam.

Cur nauis inuenta, & quæ oneri aut cursui aptior, déque earum symmetria nonnihil. Caput III.

RAtium usum primũ fuisse diximus: deinde maior hominum industria naues excogitauit, quibus nos nostráque transueheremus: hinc ad uarios usus, piscãdi, peregrinãdi, bellandi, ludendi, translatæ sunt. Nauibus quidam se uti dixere quasi aquatico quodam elephanto, quẽ suis frenis moderent, et quò uelint agant. Alij cõtrà, nauim affirmãt esse haud aliud quidpiam, quàm arcem quandam per maris æquora ambulantem. At nos ista mittamus. Nauis fabricandæ exempla ueteres à piscibus

ſcibus duxiſſe legimus: nam ab illorũ dorſo carinam, à capite proram, à cauda temonẽ, à branchijs remos formauerunt. Quidã non à piſcibus, ſed potius ab auibus id factũ arbitrati ſunt, unde & poëta, uelorum alas uocat. id quod & Heſiodus, νηὸς πτερά, ubi & Proclus id ab auibus deſumptum ait. Temonem quidem in naui ab auium cauda formatũ pleriq; credidere: ſed & ab auibus nunc quoque ſeruant roſtra uocabulum. Nauium uero in primis duo genera traduntur, onerariæ & curſoriæ: ſic eñ potius quàm fugaces, ut quidam bene docti, quæ curſui aptæ ſunt appellarim. His longitudo aptior, illis latitudo. Hæ minus temonis imperio, illæ magis parent. Onerariæ longitudo ad latitudinẽ non minus tripla proportione eſſe debet. Curſoriæ non plus nona parte. Illud tamen utiq; obſeruatũ, ut quò latior onerariæ carina fuerit, eò firmiorem

fore sustinendis ponderibus. Ita Cursoriæ, quo arctior carina, eo cursui agiliorem esse: quæ tamẽ ni saburra compleat, minus stabilis ut sit necesse est, magisq́ fluctib. uacillabit. Carina ampla uadosis locis, gracilis alto mari tutior. Cui naui fuerint latera & prora celsa & sublata, aduersus quidem impetentes fluctus magis peruicax, uerùm est magis uentis obnoxia. Proræ ductus quo fuerit argutior, eo cursui promptior expeditiorq́. Puppis uerò quo gracilior, eo sulcãdo mari aptior: quo uero latior, eo pigrior. Nauium umbones ac pectora, ualida & robusta, pauloq́ promptiora esse oportet, ut remorum uelorumúe appulsu fluctus propellant, subinde tamẽ ad puppim paulatim gracilis cõstruenda nauis est, ut ueluti spõte sua lubrico cursu elabi uideatur. Temonũ numerus nauigio firmitatẽ roburq́ auget, cursum uero & uelocitatẽ minuit. Malo

nauis,

nauis, quē arborē quotidiano ſermo-
ne uocamus, æqua ac naui longitudo
dari conuenit. Scribit Corn. Tacitus,
breues naues à Germanico conſtru-
ctas, anguſta puppi, proraq;, et lato u-
tero, quo facilius fluctus tolerarent:
quaſdam planas carinis, ut ſine noxa
ſiderent: alias appoſitis utrinque gu-
bernaculis, conuerſo ut repente naui-
gio, hinc uel illinc appellerent: multæ
pontibus ſtratæ, ſuper quas tormen-
ta ueherentur, ſimulq; aptæ ferendis
equis. Sedē huiuſmodi conficienda
rum nauium artificium ac ſymmetriā
planius percipies ex libello Leonis Al
berti Florētini, qui Nauis inſcribitur.
Nos noſtrum inſtitutū exequamur.

Ex qua materia naues confici, & quo tempore cædi debeat, ut'q; ea non incendatur. Caput IIII.

NVnc ex qua materia confi-
ciendæ naues ſint expediā,
non ignarus ex multiplici et

uaria eas construi solere, unde & prouerbiũ inoleuit apud antiquos, Nec in naui cadentem lignum attingere, cum in ea omnia fermè sint ex ligno. de ijs uidelicet, quæ passim & ubique occurrãt, cuius & Lucianus meminit. Qui igitur de re nautica præcepta tradiderũt, has præcipuè arbores probauere. Cupressum, ex qua apud Assyrios naues fabricari testis est Aristobolus, & ab eo Arrianus. Theophrastus quoq; hanc diuturniorẽ cæteris arboribus tradit, id quod ex ualuis Dianæ Ephesię cõprobat. Eius autẽ diuturnitatis rationẽ Vitruuius in secundo libro ostendit. Pinus etiam domestica siue syluestris commendatur adeò, ut plerunq; pro naue ipsa pinus à poëtis accipiatur. Notissimũ est Catullianũ illud, Peliaco quondã prognatæ uertice pinus Dicunt̃ liquidas Neptuni nasse per undas. Sed & Artemidorus libro Onirocriticôn secundo, ipsam et strobi-

strobilos, hoc est, eius nucleos in somniorũ interpretatione capiendos esse, & nauigantibus omnibus ad naues, quod ad ipsas præparandas pinus idoneæ sint, & pix & resina, quæ ex ijs arboribus proueniant. Picea quoq; ad nauium usum apta est, sed putrescere celeriter incipit. Illud hoc loco monere par est, quod πίτυς à Gaza & Hermolao picea transfert, & πεύκη pinus, cum alij pleriq; confundant: id quod diligentius examinaui ex capite Dioscoridis de picea lib. 1. quo loco Marcellus hallucinari ipse uidet, cum alios taxare uelit. Laudat item abies, quæ ad plurima usum præstat, quippe quę operib. omnibus, ut ita dixerim, ædificatorijs aptissima est: sed nauibus quidem propter flexum humidior capiatur necesse est, nam ad conglutinationem siccior aptior est. Nauis eñ compacta ut extra mare fidelior cõstat, ita & in mare pertracta, humore imbibi-

to se undiq; protinus comprimit, atq; rimis coniunctis omnibus continuat, nisi quicq; penitus exaruerit: tunc eñ gluten aut omnino aspernat, aut non æquè recipit. Hæc Theophrastus, sed plura Vitruuius. Abies quoq;, ut pinus, à poëtis interdũ pro naue sumit. Robur etiã ad fluuiatiles naues & lacustres utile, quod in eiusmodi aquis sit à putredine immune: sed in maritimis minus est idoneum, quod facile in mari putrescat. Probat & Theophrastus spinam nigram ad costas & uentris compages, quod ea robusta sit & incorrupta. Sed cur non hoc loco græcam diligentiã adscribam: ita eñ hanc partẽ est executus Theophrast. ut iure illum agnoscas Aristotelis & scholæ & doctrinæ meritò successorẽ. Abies, inquit, pinus, cedrus, ut summatim agam, nauib. aptissimæ sunt: triremes eñ & longa nauigia leuitatis gratia faciunt: rotundas uero naues ex pinu, quo-

nu, quoniã non putrefcit. Sunt & qui ex eadem triremes faciant, quod fcilicet abite carent. Qui autẽ Phœniciam Syriamq́ colunt, cedro magis utunt, quod pino egent. Cyprij picea naues conftruunt, ea eñ eft in ipfa infula frequens, uideturq́ etiam pino præftantior: & cæteras quidẽ partes ex ijs conficiunt. carinã uero triremib. ex quercu fubdunt, ea ratione, ut cum fubducitur in terrã, queat refiftere. Nauib. onerarijs pineam atque etiam quernã fubijciunt, minoribus fcifsimã, quam ὀξύνην uocãt, attribuunt: atq́ in totum ex hac teftudinẽ condere folent. Scifsimam tanta proceritate apud Latinos prouenifle ferunt, ut cæfa pro carina Hetrufcis nauibus fufficeret. Sanè pino atque abieti quercus conglutinari non ualet: altera eñ fpiffa, altera rara, & altera fimilis, & altera minus. Affectus autẽ fimiles effe eis oportet, quæ fociari conflariq́ debeãt, non cõtrarij:

ceu si ligno lapidem cōiungere uelis. Tornatus nauib. rotundis ex moro, fraxino, ulmo, platano: lentitiam enī firmitatemq́ adesse oportet. Sed deterrimus qui ex platano fuerit, celeriter enī putrescit. Sunt qui triremibus uel ex picea leuitatis causa tornandum statuunt firmamentū, testudinem & auriculas ex fraxino, moro, ulmoq́ fabricant: ualida hæc enī esse oportet. Sed utiq́ quod ab initio de cupresso & pinu diximus cōprobat Traiani nauis, quæ demum superiorib. annis inuēta est, & eruta ex Nemorensi lacu, cuius alio iam loco memini. At uero ficus uidetur minus idonea nauigijs, atq́ inde emanauit uetus adagium, Nauis ficulna, quod in contemptū & irrisionem dicitur, qualis fuisse fertur Mandronis nauis, qui cum nauta esset Imperator euasit: uel sic dicta, quod ficulna, quæcunq́ uilia & inutilia sunt, appellantur, ut ἄνθρωπος σύκινος, & ἐπικουρία

ϝυνίνη, et alia, ut Theocriti et Aristophanis interpretes obseruãt: uel quod potius existimo, quod ex eius arboris ligno minus naues ædificantur. Alij ad hoc opus parandarũ nauium omnem materiẽ probant, id quod & Claudianus poeta quadam sua comparatione ostendit, cuius uersus quoniam lepidi sunt, adscribere placuit. Sic qui uecturus lõginqua per æquora merces, Molitur tellure ratem, uitamq; procellis Obiectare parat, fagos metitur & alnos, Et uariũ rudibus syluis accõmodat usum. Quæ lõga est, tumidis prębebit cornua uelis: Quę fortis clauo potior, quę lẽta fauebit Remigio, stagni patiens aptanda carinæ. Hæc quidẽ ille cecinit. Sed autores eam uideo omnino probare materiem, quæ nec fissilis sit, nec fragilis, nec putredini obnoxia, tum eam etiã quæ minus sidat. Verumenimuero certo & stato anni tempore plerique omnes cæden

dam materiẽ autumant, quorum omnium rationes hic tibi complecti si uoluissem, iustum uolumẽ confecissem: quædam tantũ afferam, quæ mihi potiora uisa sunt. Heron græcus scriptor diligens, ut qui ex utriusq; linguæ autoribus libros xx. de re Rustica scripsit, & quẽ est imitatus, ut puto, Constantinus ille Imperator, qui locupletius eandẽ rem rusticã totidem libris, & totidẽ plerunq; uerbis, ijsdemq; ferme ex autoribus complexus est, ambo lib. tertio, materiã ad ædificationẽ cædi præcipiunt, in primis mense Decembri & Ianuario, luna senescente & sub terra existente. Lunæ eñ lumen ligna molliora facit, quæ uero tunc cæsa sunt minus putrescunt. Vegetius cum de nauigijs præcepta tradit, à solstitio æstiuali ad Calend. Ianuarias, & à XV. ad XXIII. lunam cædi præcipit. Columella uero à XX. ad XXX. lunam prodidit. Idem, ut paulò post osten-

ostendemus, C. Plinius. At Pollio Vitruuius cum de eadem re scribit, materies, inquit, cædenda est à primo autumno ad id tempus, quod erit anteq̃ flare incipiat fauonius. Eius rei reddit & causam, quod ueluti prægnantes sint & fœtæ arbores. Tum & subdit: Ergo si ea ratione & eo tẽpore, quod suprà scriptum est, cæditur materies, erit tẽpestiua. Quibus uerbis liquet, cur in Georg. poëta dixerit, Aut tẽpestiuam in syluis euertere pinum. Idem & M. Cato: Materies, inquit, ubi solstitium fuerit ad brumam semper tempestiua est. Hesiodus quoq; poëta eadem penè in ἔργοις docet, atq; eo etiam clarius, si diligentius obserues, quę eo loci à Proclo interprete scribuntur. Alia tamen esse uidetur Theophrasti præceptio, quæ tamen si recte examinetur, conueniat cum Plinij & aliorũ sententia: qui lib. xvi. rem totã hanc est executus, cuius quantum ad hanc

rem pertinent uerba ſubſcribam. Infinitum, inquit, refert lunaris ratio, necniſi à XX. in XXX. cædi uolunt. Inter omnes cõuenit utiliſsimè in coitu ſterni, quem diem, alij interlunium, alij ſilentis lunæ appellant. Sic certè Tiberius Cæſar cõcremato ponte naumachiario, larices ad reſtituendum cædi ex Rhetia præfiniuit. Quidam dicunt, ut in coitu & ſub terra ſit luna, quod fieri non poteſt, niſi nocte. At ſi computant coitus in nouiſsimum diem brumæ, illa æterna ſit materies proximè cum ſupradictis ſyderibus. Quidam & canis ortum addunt, & ſic cæſas materies in forum Auguſti. Nec nouellæ autem ad materiem, nec ueteres utiliſsimæ. Circunciſas quoq; ad medullam alij non inutiliter relinquũt, ut omnis humor ſtantibus defluat. Mirum apud antiquos primo Punico bello claſſe Duilij Imperatoris ab arbore exciſa L X. die na

die nauigasse. Contra uerò Hieroniem regẽ ducentas uiginti naues effectas diebus quadragintaquinq; tradit L. Piso. Secundo quoque Punico bello Scipionis classis quadragesimo die à securi nauigauit. Tempestiuitas etiã in rapida celeritate pollet. Hactenus Plinius. Sed nec illud hoc loco omiserim, quod est à Theophrasto proditum, uisco illitam materiem non ardere. Q. etiam Claudius in annalibus, quod & Gellius repetit, turrim ligneã ad Piræum Atheniensium portum, quam Archelaus Mithridatis præfectus multo alumine obleuisset, Sylla oppugnante minime arsisse. Vetus quoque opinio fuit laricem igni non cedere, & propè contra eum illæsam persistere, quin & asseres obijciendos aduersus ignis pericula, antiquorum quidam iussere. Verum enimuero hoc tempore usu comprobatũ est uri quidem, ita tamen ut ab se discutere

& repellere illum uelle uideatur, flammam em̃ non recipit, nec carbonẽ remittit, sed spatio longiore uix cõburitur, quod minima sit ignis & aëris temperatura. Cognitum id summa Cæsaris admiratione apud Larignum oppidum ex arboris copia nuncupatũ, quando ignib. obuallata turris superfuit citra nocumentũ. Totam hanc historiam pluribus lib. secundo recitat Vitruuius. Laricem utiq; Plin. in maritimis nauibus teredini obnoxiã ait existimatam. Sed de huiusmodi iam sit modus, ad alia properemus.

Pisces quosdã esse qui n aues imitant̃, & qui nauigia remorentur: deq; gemma Agada, seu potius Sagda: quæ item ædificiorum naues. Caput V.

SVnt etiam quædam inter pisciũ auiumq; genera, quæ nauigia imitari uident̃, si nõ potius nos ab illis nauigãdi rationem didicisse uideri possimus, ut quę de pisce Nautilo produntur, à qua re nomen ha

men habere creditur. Huius quidem Aelianus & Oppianus historiam in ἁλιευτικῶν ingeniose describunt, & utro que prior Plin. in nono nat. hist. cuius uerba ea tibi ratione recitabo, quod Pliniũ secutus uidetur Oppianus, nisi quod ipse poëtice illud addidit, quod ego totidem uersibus exprimere tentaui, ne te, quod multi hodie faciunt ad ostentationẽ, ut puto, græcis identidem allegationibus fastidiam.

Plaustra maris naues qui primus repperit, ille
Siue Deus, seu mortali de semine natus,
Audax orauit fluctus tranare marinos,
Nauigium spectans piscis: dum robora nectit
Fecit opus simile, hinc & uentis uela tetendit
Funibus, aptauit retro dehinc frena carinæ.

Plinij uero uerba hæc sunt: Inter præcipua autem miracula est, qui uocatur Nautilus, ab alijs Pompilus: supinus in summa æquorũ peruenit, ita se paulatim subrigens, ut emissa omni per fistulam aqua, uelut exoneratus sentina, facilè nauiget. Postea duo prima

brachia retorquens, membranã inter illa miræ tenuitatis extendit, qua uelificante, in auras cæteris ſubremigans brachijs, media cauda ut gubernaculo ſe regit: ita uadit alto liburnicarum gaudens imagine. Si quid pauoris interueniat, hauſta ſe mergens aqua. Et quidem ſic Plinius. Nec multo ab his diuerſa in ſeptimo Athenæus. Extat & grecum epigramma Callimachi de hoc eodem Nautilo deæ Veneri oblato, quæ in Zephyrio colebat̃, in quo & ipſius piſcis hiſtoria perſcribit̃. Sed aliqui hoc quod ex Plinio de Nautilo recitauimus, diuerſum exiſtimant ab eo quod Ariſtoteles in nono de animalium hiſtoria tradit: uidelicet quia Plinius Nautilum, Pompilum ait ab aliquibus uocari, cum & ipſe Plinius, ut Ariſtoteles & Ælianus, in polyporum genere Nautilum reponat, niſi quod hoc amplius addit, ab alijs Pompilus uocitatur. Neque enim hoc loco de

co de Pompilo intelligit, de quo in thynnorum historia agit, & de quo Ælianus & Oppianus multa, & plura ex uarijs scriptoribus Athenæus, qui & sacer piscis uocatus est.

Sedenim iam ad nauigeram aliam similitudinem, peneq́ eandem transeamus, quam in Propontide à se uisam prodidit Mutianus. Concham esse ait Achatæ, seu ut castigat Hermolaus, Acatij modo carinatam, inflexa puppe, prora rostrata: in hanc condi Nauplium animal sepiæ simile, ludendi societate sola. duobus hoc fieri generibus: tranquillo enim uectorem demissis palmulis ferre ut remis. Si uero flatus inuitent, easdem in usu gubernaculi porrigi, pandique concharum sinus aura. Huius uoluptatem esse ut ferat, illius ut regat: simulq́ eandem descendere incluso sinu, fluctu hausto, territam uisu fortè nisti; id eñ constat rumore nauigan-

tium. Et hæc quidem de Nautilo & Nauplio legimus. Nautilum quidẽ, hirundines, aliasq́ nonnullas aues in maris transitu imitari didicimus. Neritas quoq́ quas uocant, in concharũ genere nauigare scribit Plinius, testarum quidem alteram uento pandere, ipsam uero in altera residere. Narratur & de draconibus Asachæorũ Æthiopum, qui maximi sunt in maritimis eorum, quaternos quinósue inter se cratium modo implexos, erectis capitibus uelificantes, ad meliora pabula Arabię uehi per medios fluctus. At nõ etiã illud est miraculi simile, quod de echeneide tradit̃, pisciculo illo quidem, qui ingentes tamen naues in medio mari sistere ac remorari dicit̃: unde & illi nomen latinè remora, ut græcè, παρὰ τὸ ἔχειν τὴν ναῦν, à retinenda scilicet naue. Audi quæso de eo ita Pliniũ lib. xxxij. elegantiss. disserentẽ. Quid, inquit, uiolentius mari, uẽtisúe, & tur

binibus

binibus ac procellis: quo maiore hominum ingenio in ulla sui parte adiuta est, quàm uelis remisq;? addatur his & reciproci æstus inenarrabilis uis, uersumq; totum mare in flumen: tamen omnia hæc pariterq; eôdem impellentia, unus ac paruulus admodū pisciculus Echeneis appellatus in se tenet. Ruant uenti licet, & sæuiant procellæ, imperat furori, uirésque tantas cōpescit, & cogit stare nauigia, quod nō uincula ulla, nō anchoræ pondere irreuocabili iactæ. Infrenat impetus, & domat mundi rabiem nullo suo labore, non retinendo, aut alio modo quàm adhærendo. Hæc tantilla satis est contra tot impetus, ut uetet ire nauigia. Sed armatę classes imponunt sibi turrium propugnacula, ut in mari quoque pugnetur, uelut è muris. heu uanitas humana, cum rostra illa ære ferróque ad ictus armata, semipedalis inhibere posſit ac tenere deuincta pi-

ſciculus. Fertur Actiaco marte tenuiſſe prætoriã nauim Antonij properantis circuire & exhortari ſuos, donec tranſiret in aliam: ideóque Cæſariana claſsis impetu maiore protinus uenit. Tenuit & noſtra memoria Caij principis ab Aſtura Antium remigantis, (ut res eſt, etiam auſpicalis piſciculus, ſiquidem nouiſsimè tum in urbem reuerſus ille Imperator, ſuis telis confoſſus eſt) nec longa fuit illius moræ admiratio, ſtatim cauſa intellecta, cum è tota claſſe quinqueremis ſola non proficeret, & exilientibus protinus qui id quærerent circa nauim, inuenere adhærentem gubernaculo, oſtenderuntq; Caio, indignanti hoc fuiſſe quod ſe reuocaret, quadringentorúmque remigum obſequio contra ſe intercederet. Conſtabat etiam peculiariter miratum, quo modo adhærens tenuiſſet, nec idem polleret in nauigium receptus. qui tunc, poſteá-

que uidere eum, limaci magnæ simi-
lem esse dicunt. Atque hæc quidem totidem uerbis Plinius, qui & libr. ix. qua forma esset prodidit, quod idem & Ælianus & Oppianus, Aristotelesq́ꝫ secundo de historia animalium libro meminit, & in sexto Lucanus:

Non puppim retinens Euro tendente rudentes
In medijs Echeneis aquis.

Meminit & in Symposiacis Plutarchus. Mutianus quoque muricem esse latiorem purpura, neque aspero neque rotundo ore, neque in angulos prodeunte rostro, simplice concha, utroque latere se colligente, quibus inhærentibus plenam uentis stetisse nauem portantem nuncios à Periandro, ut castrarentur nobiles pueri, conchásque quæ id præstiterunt, apud Gnidiorũ Venerem coli. Idem & Plinius xxxij. Huius etiam conchę Cassiodorus lib. primo uariarum, his

uerbis meminit: Meatus, inquit, nauium Echeneis morsus inter undas liquidas alligauit: aut Indici maris conchæ simili potentia labris suis nauium dorsa fixerunt, quorũ quietus tactus plus dicitur retinere, quàm exagitata posśint elementa compellere: stat pigra ratis tumentibus altè uelis, & cursum nõ habet cui uentus arridet, sine anchoris figitur, sine rudentibus alligatur. & reliqua. Qui tamen ad hanc diem Echeneida, uel cõcham hanc uiderint, neminẽ comperi uel nautam uel piscatorem. Nauem etiam tardius incedere quidam prodiderunt, in qua fortè testudinis pes dexter uehat̃. Sed næ miraculosum æque illud uideri potest, quod à Solino est traditum, Agadan lapillum esse, qui spiritũ habeat, nauibusq; qui ita adhæreat, ut nisi succidatur auelli nequeat. Hæc sunt Solini uerba: Agada lapillus à Chaldæis ad nos usq; fluit, haud facilis repertu,
nisi,

nisi, ut perhibent, ipsa se capessendam daret: nanque ingenita spiritus efficacia supermeãtes naues à profundo petit, & carinis ita tenaciter adcorporatur, ut nisi abrasa parte ligni separetur. Ea Agada apud Chaldæos propter effectus, quos ex ea sciunt, habetur in loco principe, cæteris propter gratiã magis complacet iucundissimè uirens. Hæc quidem Solini uerba. Sed si Plinium & emendatos codices attendere malumus, Sagdam, non Agadam legemus. Sagdam, inquit Plin. in ultimo, Chaldæi adhærescentẽ nauibus habent, inuenitur prasini coloris. Hęc ille. Sed huiusmodi miracula minus mihi rata, ergo notiora alia attende, et in primis quod de agrestium ædificijs Numidarum, quæ Mapalia, Magaliaue illi uocant, ut est apud Sallustiũ: Oblonga, inquit, sunt, incuruisque lateribus tecta, ut quasi carinæ nauium uideantur. Cum enim illuc Persæ na-

uibus appuliſſent, incultaq; foret regio, nauium illi carinis ſibi domicilia ſtruxerunt: unde & eorum uſus apud illos ita ſeruatus eſt. Meminit & Probus Valerius, in Vergilium, & Seruius, grammatici. Eſt & hodie in uernaculo quotidianoq; ſermone, ut maiorum templorum, ſacrarúmque ædium partes nauium nomine nuncupentur. Fuit & Romæ locus Carinæ dictus, ut in nauium partibus planius oſtendemus. Fuere itẽ roſtra in curia, à nauium roſtris dicta: & Vellabrum Romæ locus, à uehendis nauibus.

Miraculoſa quædam in re nautica uideri, quæ naturalia cum ſint, à philoſophis anxiè quæruntur: tum de nauigijs ex arida uiridiq; materia confectis.

Caput VI.

ILlud in re nauali diligenter accurateq; iampridem à philoſophis obſeruatum eſt, tardius pigriúsque naues hyeme per flumina procedere, & grauiora defer-

ra deferre onera, per mare uero pari cursu: quam rem in aërem referunt ij qui physici appellantur, quod eo scilicet tempore fluuiorum aqua crassescat, & densior ideo fiat: qua de re & Plutarchus in causis naturalib. Sunt & in nauiũ ratione quædam quæ naturali quadam obscuritate recte percipi non possunt, ut illud, Remum uideri inflexum in aqua. Item, nauem in alto uideri stare ijs qui sunt in littore: qui autem in mari uehuntur, uideri moueri eos qui in littore consistunt, cum tamẽ contrariũ id sit. Quanam uero naturali ratione id accidat, multis quidem difficillimum uidetur, atq; idcirco philosophorum pleriq; super hoc laborarunt. Ridiculum illud à plerisq; existimatur, quod est à Plinio lib. xxviij. nat. hist. proditũ, in nauigando tẽpestates abigi muliere denudata, etiam sine menstruis: cum eis uero, grandines turbinésque auerti.

Quærit & anxiè Aristot. causam, cur nauigia interdum dum cursum agunt in quieto & tranquillo mari, repente absorbent, in præcepsq; trahuntur, totaq; ita pereunt, ut ne naufragij quicq; fluitans usq; appareat: id ille pluribus in quæstionibus absoluit. Sed & hoc experientia cognoscitur, ut quę ex humida materia nauigia construuntur, non eundem celeritatis usum habere, quàm quæ ex arida fiunt, id quod contra Cæsarianos milites Massilienfib. beneficio fuisse, in 1. bellorū ciuil. Cæsar ipse prodidit. Sanè & illud diligenter obseruarunt rerū naturæ studiosi, uacuū nauis corpus tantum ponderis sustinere, quantum sit aquæ pondus, qua posit ad iustū impleri. Vnde & tot amphorarū naues nō antiquis modò, sed & nostris tēporibus appellantur. Verum hæc tibi in pręsentia significasse satis fuerit. Nunc quæ miraculosa sunt reliqua, his subsignabo.

Miracu-

Miraculosa multa de nauigijs, necnon de diuersis eorum generibus, deq; uitilibus, & quæ uitilia dicuntur. Cap. VII.

NAuium uel admirandas amplitudines, uel portentosas species mihi tradere uolenti, longiore orationis filo opus foret: quamobrem, si pauca tantum è multis, quę cogitanti mihi succurrunt, adscripsero, hac tibi parte fecisse satis uideri potero, atq; adeò in primis fabulosa quædam recensebo. Argo græci poëtæ fabulantur uocalem fuisse, idq; ex tabula Dodonæa, eius à Pallade carinæ affixa: dictam uero ab artifice Argo, testis est Apollonius: tametsi non ab Argo, sed à Glauco fabricatam, Posis Magnes apud Athenæũ prodidit. Dictã alij à celeritate, quæ ἀργὸς interdum græcè dicitur. Noster M. Cicero ab Argiuis innuit denominatam, quia Argiui in ea delecti uiri uecti petebãt pellem inauratam arietis. Pherecydes ab Argo Phrixi filio di-

ctam existimauit, primamq; hanc ipsam Argon longam nauem fuisse. atque de Argo satis. Phæacum naues Homerus cecinit nullis instrumentis & nautis indiguisse: ex se enim & hominum mentes, & locorum situs cognouisse. Quid? nónne & idem Homerus ab Alcinoo rege Vlysi datam nauem ait, quæ mox in scopulum à Neptuno mutata sit? Idem Ouidius & Procopius, idem & Solinus testati sunt. Sed & apud Athenæum scribit Apollonius Rhodius uel Naucratites, cum Ocyroën puellam ab Apolline amatam Pompilus rapuisset, eius nauis in lapidem cõuersa est, & raptor ipse in piscem mutatus est: à quarum fabularum similitudine potuit cõmodè Vergilio præstari occasio, ut Æneę naues Berecynthiæ matris beneficio in Nymphas mutatas finxerit. quod est à Criticis improbè Vergilio obiectum, ut imposibile: cum ea in poëtis
damnare

damnare non ſoleamus, quæ etſi ſupra naturæ uires, arcano tamen quodam ſenſu aliud innuunt, uel lectorẽ in miraculum impellunt: eóque magis ſi id antiquorum exemplo fiat, & eo præcipue Homeri. Sed quàm non damnabile ſit quod Maro finxit, poëtarum ingenioſiſsimus Naſo declarat, qui ab eo in ſua Metamorphoſi totam hanc fabulam deſumpſit, dignam ſcilicet ratus ut ſuo carmini inſereret. Subit hoc loco memoriæ, miraculoſa de nauigĳs cogitanti, quod eſt à Plinio proditum: Nauem à Myrmecide tam ſubtiliter fabricatam, ut ab apicula pennis abſconderetur. Sed hæc mittamus, ad eaꝗ quæ ab hiſtoricis produntur, accedamus. Ptolemæi Philopatoris nauem Plutarchus tantæ magnitudinis & apparatus fuiſſe ſcribit, ut ad oſtentationẽ potius quàm ad aliquem uſum eſſet. De eadẽ naui & longe plura ex Callixeno hiſtorico Rho-

dio Athenæus lib. v. dipnoſoph. com
memorat, quo ſimul loco & eiuſdem
regis fluuiatilem nauem, Thalame-
gon uocatam, celebrat, quam cum in
Nilo nauigaret in delicijs habuit: lon-
gitudo eius DC. pedũ, latitudo quinq;
& XL. Reliqua idem Athenæus exe-
quitur, qui & Hieronis regis nauem
eò mirabili artificio conſtructam de-
ſcribit, ut nihil in ea deeſſet, quod ad
rationẽ & proportionis & cõmenſus
conueniret, atq; adeò de ea Archime-
des Syracuſius, tantus eius ætatis arti-
fex, librum ſcriptum reliquit. Nauis
quidem artifex fuit Archias Corin-
thius, intra uero annum fabricata eſt.
Materies ad eam cõficiendã ex Ætna
cæſa tanta, ut LX. triremibus conſtru-
endis ſatis eſſe potuiſſet. Fabri CCC.
præter miniſtros. Verum cum tanta
eſſet moles, Archimedes eã, ut in mare
facilimè deduceretur, curauit. Cla-
ui in ea ærei denarum librarum, XX.
fuerunt

fuerũt remigij ordines, triplici fuit ædificij contignatione. Infima pars oneri & mercibus data, ad quam multis ſcalis deſcenſus: media pars XXX. Cœnationes habebat ad utrunq; latus cõſtructæ, in his lecti quaterni: item nauclericum cõclaue quinq; lectorum capax: ad hæc thalamitas, & culina, tum pauimentum ſtructum opere uermiculato omnis generis lapidum, in eo pauimento bellum Troianũ depictũ. In ſumma parte nauis gymnaſiũ, ambulationes, cum omnis generis ſtirpium & arborum hortis, tum Aphrodiſium conclaue ſtratũ Achate, alijsq; ex Sicilia lapillis. Parietes nauis ex cupreſſo, fores ex ebore, & odorata materia. Fuit & exedra & bibliotheca, inſuper & balineum, ut reliqua mittã, quæ potius ad ſtabile ædificiũ, quàm ad nauigiũ pertinere uiderent. Nam & in ea etiam equorum ſtabula, & militũ habitationes, & præterea turres,

octo, & militaria instrumenta, & machinæ Archimedis opera, tum demũ ad armamenti omne genus loca idonea, quæ exequi nimis longũ. In hanc nauim cũ Archimelus poëta XX. uersuum epigramma condidisset, ab ipso rege donatus est mille frumenti medimnis, quos ex Sicilia in Piræum usque deduci iussit. Extat & hodie epigramma ipsum: quod si emendatius nactus essem, his adscripsissem. Sed quanquã miranda & insolita arte Hieronis hæc nauis fuit, ipsam tamẽ cum magnificentia, tum reliquo omni apparatu Thalamegus, cuius modo meminimus, Ptolemæi Philopatoris excessit. Celebrantur quoque Poliorcetæ Demetrij naues duæ, quæ & machinis ac tormentis ad expugnandas urbes magnificè instructę fuerunt, ut Lysimachus rex, Demetrij licet hostis, cum eas uidisset, maxima sit admiratione affectus. Lege in ipsius Deme

trij uita Plutarchum. De Sesostris Ægyptij regis naui iam ab ipso libri initio locuti sumus. Id uero quod de Caij Cæsaris naue à Plinio scribitur, hoc loco non est omittendum. Abies, inquit, admirationis præcipuæ in naui, quæ ex Ægypto Caij principis iussu obeliscum in Vaticano circo statutũ, quatuorq; truncos lapidis eiusdem ad eum sustinendum adduxit: qua naue nihil admirabilius uisum in mari certum est. CXX. modij tunc lentis pro saburra ei fuere. Longitudo spatium obtinuit magna ex parte Ostiẽsis portus latere læuo: ibi nanque demersa à Claudio principe, cũ tribus molibus turrium altitudine in ea exædificatis, obiter Puteolano puluere aduectis, quæ arboris crassitudo quatuor hominum ulnas complectentium implebat. Atq; hæc quidem Plinius, qui & alio loco de eadem naui meminit. Et Suetonius, qui de eiusdem Caij Cali-

gulæ liburnicis ita fermè ſcribit, adeò ut uideatur imitatus eſſe Hieronis nauem. Fabricauit, inquit, & de cedris liburnicas gemmatis puppibus, uerſicoloribus uelis, magna thermarũ, & porticuum, & tricliniorũ laxitate, magnaq́ etiam uitium & pomiferarũ arborum uarietate, quibus diſcumbens de die inter choros ac ſymphonias, littora Campaniæ peragraret. Nec nauis eius deſcriptionem omiſerim, quę à Max. Tyrio ſermone xxxi. deſcripta eſt, regis cuiuſdam ſupra Phœnicem (neq; enim ille nomen apponit) qui ex Ægypto ſoluens, nauigaturus ad Troiam, latiſsimã nauem comparauit, quæ amplitudine ſua ſatis eſſet ad uniuerſas ſimul uoluptates deportandas. Eius eñ una pars aſſurgebat in regiã, in qua cõſpicui thalami lectis inſtratis, & geſtationes pulcherrimæ uiſebantur. Egreſsis aũt ad limen, pomaria occurrebant longe lateq́; porrecta,

cta, malis consita punicis, pyris, uitib. pomiferisq́ plantarijs. Aliam uero nauis partem balnea cum gymnasio occupabant. Erat prętere hic popinam cernere, illic cōcubinarum lustra, illic cœnacula. Nullas præterea deesse luxuriosæ urbis turpissimas officinas. Sed & eadem ipsa nauis iucundis coloribus undiq; depicta, gratissimum aspectum præferebat, aurum atq; argentum permultū ostendebat. Subdit mox idem: Cum portum nauis illa tam uasta egrederetur, insulæ fluitantis speciem præ se tulisse, & nidore ac odoramentis, tum simul tibiarum fistularumq́; symphonia ac celeumatis concentu omnia complesse. Et paulò post urbem uocauit. His & ea subiungā, quę de Traiani naue scriptū legi. Hæc paucis ante annis, quibus hęc ego prodebam, reperta fuit atq; eruta ex lacu Nemorēsi in Latio, quo loco annos plus MCCC. demersa iacue-

rat, ut coniectari potuimus. Qui uero ædificandarũ huiusmodi nauium peritiam habent, se eam ita constructam compactãq; animaduertisse prædicabant, pini uidelicet materiã & cupressi in ea egregiè uetustatem uicisse, idq; extrinsecus pice atra & tela lino agglutinata, superq; id chartã, uel lamellas potius plumbeas clauis quibusdã æneis cõfixas cõperisse. Est enim usu cõprobatũ æs multo q̃ ferrũ ad uetustatẽ magis durare, quod & Vitruuius & Vegetius affirmãt. Hanc Traiani nauem Græci scriptores triremis longitudine fuisse prodiderunt, latitudine uero holcadis, quod & ex eruta cognitum est. Cleopatrę luxuriosam admodum classem, potius quàm rectè instructã, rudentibusq; & uelis sericeis, hoc loco non plus quàm cæteri autores recẽsebo. Locupletissimi enim scriptores, ut alios mittam, Plutarchus, Dion, & Appianus eam describunt;

Viti-

Vitiles quoque naues fieri ex corio circunſutas, Plinius autor eſt: ita enim ſcribit in iiij. Timæus, inquit, hiſtoricus à Britannia introrſus ſex dierũ nauigatione abeſſe dicit inſulam Mettérin, in qua candidum plumbum proueniat: ad eam Britannos uitilibus nauigijs corio circũſutis nauigare. Idem in ſeptimo: Etiam nunc in oceano Britannico uitiles corio circunſutæ fiunt, in Nilo ex papyro & ſcirpo, & arundine. Hæc ille. Feſtus quoq; Auienus in iambico ad Probum:

Sed rei, inquit, ad miraculum
Nauigia iunctis ſemper aptant pellibus,
Corioq; uaſtum ſemper percurrrunt fretum.

Arrianus etiã in Alexandro de iſtiuſmodi nauibus meminit, ut alios mittam. Græcè uero ex corio naues βυρσοπαγεῖς uocantur, quales & nos nonnullas uidimus à Gallis cõfectas, dum in Italia cum Venetis bellum gererent. Vitilia autem appellantur, quæcunq; ita lenta ſunt, ut commodè in uolucrũ

flecti posſint, à uinciendo, ut quidam arbitrantur, appellata: unde & naues ipſæ uitiles ſic dictæ, & uitiles uaginę. Eaſdem & plicatiles idem Plinius dicere uidetur, cum de Æthiopiæ nauibus agit. Nanq; eas, inquit, plicatiles humeris transferunt, quoties ad cataractas uentum eſt. Plicatiles etiā apud Strabonem uertit Tiphernas Gregorius, quæ διάλυτα grecè πλοῖα ille ſcripſerat. Sutiles etiam naues ab antiquis factitatas, cum Homerus & Vergilius canunt, tum Plinius lib. xxiiij. lino conſutas, non ſparto teſtatur. Quo loco dubitat, cum Homerus ait, καὶ σπάρτα λέλυνται: hoc eſt, ut ipſe interpretať, & nauiū ſparta diſſoluta, an de geniſta intelligendum ſit, de qua lineā piſcatoriam apud Grecos fieri alio quodam loco oſtendit. Super hac re tamē eſt Gellij ex Varrone diſputatio: eo enim tempore ſparti uſum non fuiſſe, præter hos, & Plinius nō ſemel declarauit.

rauit. Atq; ideo ἀπάρτα, id eſt, ſata interpretantur. Ex cannabe nanque & lino quæ ſeruntur, Græci ſuas naues conſuere ſoliti fuerãt. Vnde Verrius homo eruditiſsimus appellari exiſtimauit hiſtrica & liburnica nauigia ſerilla, propterea quod lino & ſparto cõſerta eſſent. Meminit uero de ſerillibus ita in nuptijs Pacuuius: Nec ulla ſubtus cohibet & cõpagem aluei, ſed ſuta lino & ſparteis ſerillibus. Sextus tamen Pompeius funiculis interpretatur. Illud utique Homeri quod diximus, ita enarrat non indoctus Euripidis ſcholiaſtes, ut ἀπάρτος neutro & fœminino genere funẽ ſignificare aſſeueret, ex quo & prouerbium illud doricum, cuius à magno Baſilio fit mẽtio, καὶ λίθον ποτὶ τὰν ἀπάρταν ἄγοντες: dirigẽdum uidelicet lapidem ad filum. Vel, ut alij uerterũt, ad amuſſim, quod ita Chryſoſtomus in priore ad Corinth. epiſt. enũciat, πρὸς τὴν ἀπάρτην τὸν λίθον ἄγει. Nõ

plura attinet me hoc loco de scirpo sparto'que afferre, cũ de funib. agã reliqua dicemus. Naues insuper & scaphas testaceas factas in Ægypto, testis est Strabo, hoc est, ὀστράκινα πορθμεῖα. Matteas quoque, hoc est, iunceas & sparteas, & ex papyro legimus. Quin & ex libro papyri uela & tegetes factas noster prodidit Plinius, & Anneus canit Lucanus, ut pòst ostendemus. Theophrastus de hist. plantarũ lib. iiij. Papyrus, inquit, ad plurima utilis: ex eo em̃ nauigia faciũt, & è libro uela tegetes'que texunt: funes insuper ac stragula, & uestes, atq; alia. quæ eadẽ uerba repetit Plinius lib. xiij. qui & ait Antigonũ regẽ eo in naualibus usum rebus, nondum in Syria sparto cõmunicato. Nuncdemũ hac nostra etiam tempestate compertum est à Lusitanis & Hispanis nautis, qui diuersas ac incognitas orbis partes nauigando lustrarunt, populos esse Indię, qui nauibus

bus nullo ferramento compactis, sed palmarũ folijs consutis utantur, quorum uela rotũda sint, & hæc etiam ex palmarum uimine contexta, quod genus nauiũ nunc iuncas appellant. Verum & apud antiquos ex uimine factas naues compertũ habemus, quales à se factas prodit C. Cæsar in commentarijs, cum apud Iberdam fluuijs intercluderetur, quarum usum bello Britannico ipse perceperat. Idem & scribit poëta Lucanus in iiij. suæ Pharsaliæ, cuius uersus apponam.

Primum (inquit) cana salix madefacto uimine, paruam
Texitur in puppim, cæsoq; induta iuuenco,
Vectoris patiens tumidum superenatat amnem.
Sic Venetus stagnante Pado, fusoq; Britannus
Nauigat oceano: sic cum tenet omnia Nilus
Conseritur bibula Memphitis cymba papyro.

Sed quoniã miraculosa cõscribimus, addendum & hoc loco quod de arundinibus agens scribit Plinius, deq; earum panniculis. Aut enim, inquit, pro pluma strata cauponarum replet, aut

ubi limosiore callo induruit, sicut in Belgis contusa & interiecta nauiũ cõmissuris ferruminat, textus glutino tenacior, rimisq́ explendis fidelior pice. Hæc Plinius. Herodotus quoque in hunc propè modum: Babyloniorum, inquit, nauigia quæ per flumen commeant, orbiculata sunt omnia, atq; coriacea, quæ pecuarij Armenij, qui supra Assyrios incolunt, ex cæsis salicibus faciũt instruuntq́ pellibus, nudo illarum extrinsecus posito in modum soli seu pauimenti: neq; puppe discreta, neq; prora acuminata, sed in speciẽ clypei magis orbiculata. Tale nauigiũ stipula refertũ fluuio deferendum permittunt cum alijs rebus, tum uero dolijs è palmularũ uino onustum, & cætera quæ in primo, hoc est, in Clio autor ipse exequitur. Quo loco cum alia malè, ut mihi quidẽ uidetur, tum illud Valla interpretatᷓ, dolijs è palmularũ uino: ita enim græcè Herodotus, μάλι-

σα δὲ βίκους φοινικίους κατάγουσι οἴνου πλέους: hoc est, præcipuè uero bicos palmaceos uino plenos. Sunt autem bici inter uasorum genera, ut planè in uasis retulimus. Erant igitur bici, quæ Valla est dolia interpretatus, uasa ex palma cõfecta, non uinum ex palma, nisi fortassis ipse aliam lectionẽ habuerit. Nam non me præterit & uinum ex palmis confici solere, cum in India, tum alijs præterea regionibus, ipso uel Plinio non semel referente. Rotundas etiam naues Alexandrum Macedonem habuisse ab Arriano proditum est in vi. hist. quas quidem naues minus quàm longas passas esse discrimen ait, ea Hydaspis fluminis parte qua cum Acesine coniungitur: propterea quod eo loco maximi fiant aquarum uortices, ex multarum aquarum concurrentium collisione. Sed nos nostrũ sequamur de nauium miraculis institutum. Scribit Ethicus Hister scaphas uimine cõ-

textas undiq; bitumine perlitas. Celebrat & portentosa nauigia Strabo pactonas in Ægypto uiminibus consutas, de quibus suo loco agemus. Sedenim quod ex uiminib. salignis, alijsq; eiuscemodi nauigia cõtexantur, etiam prouerbio inde ducto patere potest, quod est, ἐπὶ ῥιπὸς διαπλεῦσαι: hoc est, in uimine nauigare, id est, in naue uiminibus contexta. Meminit Aristophanes & Lucianus, & Suidas. Est autẽ rhips uirgulti genus flexibile, uel salignum uimen, ad cõsuenda contexendaq; aptum nauigia. Unde nos adolescentes in monosyllabis ita lusimus:

Et qui nauigiũ connectit flexibilis rhips. Naucs etiam Indicas autores pleriq; tradunt ex arundinũ internodijs, quę nõnunquam hominum XII. capaces perhibentur, quarum ad quatuor millia Semiramin reginã habuisse in expeditione cõtra Indos, proditũ est. Quæ uero tradãtur hoc tempore Indo

Indorũ nauigia, cum magnitudine pe nè incredibili, earũue ſtructura, tum de glutine ad ea picãda cõfecto miracu loſa, legito eos qui nõ multo antea or bis itineraria cõſcripſerũt. Illud quoq; à Strab. tradit̃ de nauiculis, quas ille ca laminas uocat ſchedias, hoc eſt, rates, quo loco de aſphalto agit. Idem & Diodor. lib. ſuæ bibliotheces undeui geſimo: Calamorũ hic, inquit, faſcib. homines per aſphalti lacum nauigare ad effodiendum bitumen, idq; nõ ſine diſcrimine fieri. Vnde, inquit, duo ex uectoribus nauigant alligatis faſcibus remis, & eorum tertius arcu & ſagit tis armatus ad hoſtes propulſandos intendit: itaq; ſecuribus effoſſo bitumi ne, complent arũdineos faſces. Hanc rem pluribus ille enarrat. Ad hæc & naues ex teſtudinum conchis fieri ſo litas legimus, ab ijs in primis populis, qui, quod teſtudinibus ueſcãtur, Che lonophagi uocati ſunt, quarum nauiũ

etiã Plinius noster in nono meminit, qui & Germaniæ prædones ait naues ex singulis arboribus construxisse, triginta interdum hominũ capaces. Scribit et Liuius Gallos ex singulis arboribus cauasse. Deinde, inquit, & ipsi milites simul copia materiæ, simul facilitate operis inducti, alueos informes, nihil, dummodo innare aquæ, & capere onera possent, curantes raptim faciebant. Vocantur quidem huiusmodi nauigia monoxyla, de quibus agemus. Relatũ est à Plinio in Thylo maris rubri insula, ab Alexandri comitibus naues tali materia factas, quę CC. annis & amplius perseuerarent: & si mergerẽtur, incorruptas manere. Idẽ scribit & Theophrastus, qui et hoc ait, easdem naues extra aquam diuturnas quidem esse, sed nõ tantundem. Suionum, qui Germaniæ populi sunt, naues hoc modo describit Cor. Tacitus: Forma, inquit, nauiũ eo differt, quod
utrinq;

utrinque prora paratã semper appulsui frontẽ agit, nec uelis ministrãtur, nec remos in ordinẽ lateribus adiungunt, solutum, ut in quibusdam fluminum, & mutabile, ut res poscit, hinc uel illinc remigium. Hæc Tacitus. Fuerũt & naues quædam turritæ, quæ machinationibus quibusdam in maritimas urbes arcesque armatos milites inferre solebant. His autẽ in naualibus prælijs usi sunt antiqui, quas describit Heron in libro de machinis bellicis, & Athenæus antiquissimus earum machinarum scriptor, in libro quem ad M. Marcellum dedit, earumque nauiũ unà cum descriptione schematismum effingunt. Sunt & apud Vegetiũ Renatum, sed non tales, & ab illis ualde dissimiles. De turritis huiusmodi nauibus extat & apud historicos nõ modò mentio, sed & apud poëtas. Cæsar in iij. bellorum ciuilium, naues, ait, in quibus ad librã fecerat turres. Plinius

lib.xxxij. cum de echeneide agit. Sed armatæ, inquit, classes imponunt sibi turrium propugnacula. Vergilius de Actiaca pugna: Credas innare reuulsas Cycladas, aut montes cõcurrere montibus altos, Tanta mole uiri turritis puppibus instant. Dion historicus eadem de re: Hi quidẽ inquit, turres & armamẽta in mare proiecerunt. Appianus Alexandreus de bello ciuili: Et turres, inquit, in nauib. habebant, & ad prorã & ad puppim. Certe & Pollux quoq; in descriptione rerum nauticarum, & turres & turriculas commemorat, ut suo loco ostendemus, atque de his hactenus. Nunc ad sacra nauigia accedemus.

De nauigijs sacris, deque Saturni, & cœlesti nonnihil, quodq; in sepulchris etiam insculptę naues, & quod crux Christi in re nautica sit. Caput VIII.

SEd nec illud tibi prætereundum, quod & in sacris nauiũ usus apud antiquos fuit, uarieq;

uarieꝗ & ad ſuperſtitionem uſqꝫ, affe ramus in primisꝗ quod de naui Ægy ptia legimus, quam βάριν illi & ἐπίβαθρον nuncupant, licet in Diodoro perperã nomina hæc legantur. Fuit autẽ baris nauigij genus, quod Iſidi ſacerdotes quotannis dicabant. Nam cum mare uerna temperie tranquillũ eſſet, Cha ron (ſic enim nauis portitorẽ uocant) per paludem Acheruſiam tranſuehe bat, obolum, quem danacen Greci uo cant, à uectoribus accipiens, unde eſt à Vergilio & Apuleio alijsꝗ imitatio ſumpta: quam rem in ſepulchralibus diligentius tractauimus. Herodotus quoꝗ autor eſt bares ab Ægyptijs na ues appellatas, quæ ex ſpino & iunco ſint circũſutæ, quas & deſcribit. Iſidis etiã nauẽ Lactãtius Firmianus in pri mo ſic celebrat: Certus, inquit, dies ha betur in faſtis, quo Iſidis nauigiũ cele bratur: is uero dies in menſe Martio cõmemoratur, ut ex uetuſta menſium

ratione collegimus, in eo quem de annis & mensibus libro composuimus. Huius nauis Lucianus in dialogo cui est titulus πλοῖον ἢ εὐχαί, meminit. At simul ipsa, inquit, puppis paulatim assurgit inflexa, aureo chenisco imposito, è regione uero proportione quadã prora in longum producta eminet, habens hinc inde signum deæ Isidis nauis cognomẽtum. Eiusdem meminit Apuleius in hunc propè modum, innuens & ipse hunc mensis Martij diẽ, quem modo diximus, quo nauigabile sedatis tempestatibus fit mare, qua de re mox planius. Apul. ergo: Diem, ait, qui dies ex ista nocte nascetur, æterna mihi nuncupauit religio, quo sedatis hybernis tempestatibus, & lenitis maris procellosis fluctibus, nauigabili iam pelago rudem dedicantes carinam, primitias commeatus libant mei sacerdotes. Idem ibidẽ, inquit, simulachris rite dispositis, nauem faberrimẽ

factam,

factam, picturis miris Ægyptiorũ circunseptus uariegatam, summus sacerdos teda lucida, & ouo & sulphure solennissimas preces de casto præfatus ore, quàm purissimè purficatã deæ nũcupauit dedicauitq́, & cætera. Meminit & huius Isidis nauis Placiades Fulgẽtius in mythologico his uerbis: Europam Iupiter in tauro rapuisse fertur, hoc est, in naue tauri picturam habente, & Isidem in uacca similiter nauim huiusmodi picturę: deniq; ut hoc certius esse cognoscas, nauigiũ Isidis Ægyptus colit. Solis præterea imaginem, ut Porphyrius scribit, theologi Ægyptiorũ in naui collocabant, quæ crocodilo ferebatur, id scilicet significantes, ut per nauim motum in humido, per crocodilum potabilem aquã, in qua solem ferri contendunt, intelligerent. Sed hæc mittamus. Athenienses & ipsi nauẽ sacrã habebant, quam Thesei fuisse credebãt, & quotannis

in Delon insulam mittere solebãt, atque ideo Deliam uocabant: eam Suidas aliique theorida appellãt. quæ quo tempore Delum mittebatur, nullus interea capitali supplicio afficiebat, donec ea rediisset: qua causa factũ est, ut diutius in carcere Socrates sit detentus, ut Plato in Phædone & Suidas tradunt. Hanc eandem nauem celebrat Pausanias, nullamque illi similem scribit fuisse. Laudat & quam in Panathenæorũ pompã iidem Athenienses habebant seruatã in Areopago. Vlpianus Demosthenis enarrator duas Atheniensium sacras naues ait fuisse, Salaminiã uidelicet & Deliam uocatam, & Paralon, quæ ad ea tantum quæ ad religionem pertinebant ferenda mittebatur, de qua suo loco agemus. Hac eadem, quam Salaminiam diximus, usi sunt Athenienses ad eos uehendos qui in iudicium citabantur. Hanc ad Alcibiaden agendum missam prodidit Thucydides.

cydides. Hinc & prouerbium factum, Salaminia nauis, in eos qui summa celeritate aliquid conficiũt. Meminit triremis Salaminiæ Plutarchus in Pericle, ut eius in qua ultimum esset præsidium, idq́ etiam Critolai astruit au toritate. Scribit idem Vlpianus alias tres naues ab ijsdem Atheniẽsibus factas, Antigonida, Ptolemaida, & Ammoniada. Plutarchus uero quam Thesei nauẽ antè diximus, ait usq; ad Demetrij Phalerei tempora ab Atheniensibus conseruatam, eiq́ senescenti uetera subinde ligna ablata, & robusta & ualida adiecta fuisse. Narrat & Triptolemi nauis à Philochoro. Longa, inquit, naui Triptolemum ad urbem accedentem frumenta distribuisse, & ob id suspicionem dedisse quod nauis esset eius serpens pennatus, unde est poëtarum figmentum. Fuit & theoris sacra Lemniorũ, qua Lemnus ipsa quotannis expiabatur ob sceleratũ fa-

cinus in uiros cõmiſſum à mulieribus, & in nonum diem ignis qui in ea erat extinguebat̃, delatus ex inſula Delo: & ſi priuſquam inſula expiata eſſet acceſsiſſet, nulli inſulæ regioni appellebat, ſed ſuſpendebatur, donec fas eſſet adnauigare, quo tempore terreſtres deos & arcanos inuocabant, ignemq́ qui in naui fuerat cuſtodiebant. Cum autem nauis acceſsiſſet, ignem diſtribuebant, omniaq́ ſua in melius mutabant, reliquaq́ peragebãt, quæ Philoſtratus in heroicis exequitur. Suidas tamen, ut antè dixi, Deliam nauẽ hoc nomine θεωρὶς nuncupare uidetur. Romani præterea uſqueadeo Saturni nauim, qua ad Italiam delatus eſt, colouere, ut ea nummos ſignarent. Hinc Lactantius, Saturnum, inquit, errantem atq́ inopem Ianus excepit, cuius rei argumenta ſunt nummi ueteres, in quibus eſt cum duplici fronte Ianus, & in altera parte nauis, ſicut poëta Ouidius canit:

canit: At bona posteritas puppim formauit in ere, Hospitis aduentum testificata dei. Idem & Plutarchus, & Plinius, & Probus in Persium. Et Macrobius in primo Sat. his uerbis: Hic igitur Ianus cum Saturnum classe peruectum excepisset hospitio, & ab eo edoctus peritiã ruris, ferum illum & rudem, ante fruges cognitas, uictũ in melius redegisset, regni eum societate munerauit. Cum primus quoque æra signaret, seruauit & in hoc Saturni reuerentiam, ut quoniã ille naui fuerat aduectus, ex una quidem parte sui capitis effigies, ex altera uero nauis exprimeret, quo Saturni memoriã etiam in posteros propagaret. Æs ita fuisse signatũ, hodieq́ intelligit, in aleę lusum, cum pueri denarios in sublime iactantes, capita aut nauim, lusu teste uetustatis, exclamãt. Et hæc quidẽ Macrobius, alijq́. Extant uetusta huiuscemodi nomismata pleraque rudibus im-

pressa imaginibus. Iidem Romani, autore Sexto Pomp. & Plinio, trientes ac quadrãtes rate signare soliti fuerũt, unde & ratici nominati sunt: asses uero naue. Nec hoc præterierim, sepulchra etiam nonnunquam nauibus inscalpta fuisse, ut est apud Philostratũ in hist. Tyanei Apollonij. Cum enim Erythræos quosdam Cissiam Mediæ regionem habitare tradat, subiungit, sepulchra etiã Græcis literis inscripta, & nauibus inscalpta fuisse, ut quisque eam artem exercuisset. At uero quod in sepulchris quam quisqꝫ artẽ in manus haberet, effingeretur, ne in re nota laborem, sit satis Vergiliũ attulisse, qui de sepulchro Miseni ita canit in vi.

At pius Aëneas ingenti mole sepulchrum Imposuit, suaqꝫ arma uiro, remumqꝫ tubamqꝫ Monte sub aërio. &c. ne tibi grãmaticos, tótue nunc marmora sepulchrorũ nostratium & peregrinorum commemorem: sed &

ipse

ipſe in ſepulchralibus aliàs plura. At uero nec cœlũ ipſum nauigijs uacat: quippe opinio eſt, Argo in cœleſte ſydus conuerſam, unde & Flaccus cecinit: Et ituram in ſydera puppim. quam & loquacem, ut diximus, & fatidicam poëtæ uocant. Huius quidem nauis effigies nõ integra inter aſtra cernitur: à puppi enim uſq; ad malum diuiſa eſt, hominib. uidelicet ſignificans, ne fractis nauibus nauigantes penitus deſperent, deinceps etiam ſperãdum. Lucere uero XXIII. ſtellarum ſplendore Higinius putat, alij XXVI. Sed de hac cœleſti naue Aratus & expoſitores, aſtrologiq; ſcriptores plura: nos ideo ſatis ſuperq;, id tantũ tibi afferentes, quod in libro de Iſide & Oſiri Plutarchus ſcribit, nauim hanc cœleſtem ab Ægyptijs, non Iaſonis, ſed Oſiridis uocatã. Eſt & apud T. Liuium inter prodigia ſecundi belli Punici, nauium ſpeciem de cœlo affulſiſſe. Nec id te la

teat uelim, morem Romanis fuisse sacrum expiandi ac purgandi classem, cum quid aduersi uel prælio, uel tempestate clasi accidisset, aut immineret, id quod Appianus Alexandrinus libro bel. ciuil. v. hoc fermè modo declarat: In littore, inquit, maris altaria posita marinis undis alluuntur, omnisq; circunstat multitudo de nauibus linguis fauens: tum sacerdotes in mari stantes sacra faciunt, terq; per classem scaphis circunuecti sacra piamina ferunt, ducibus unà annauigantibus, ipsaq; piamina attollẽtibus, ut ab exercitu totaq; classe infelicia cuncta auectãtur depellanturq;. Diuidẽtes deinde ea, partem in mare porriciunt, partẽ altarib. impositã flammis adolent, ac protinus multitudo omnis ea benedicit, & bene precatur. Sic Romani classem expiare & purgare soliti. Hæc fermè ille. Quam religionem & poëta secutus Maro.

Sed age, nũquid fas minus fuerit homini

mini Christiano de re nautica agẽti illud adscribere, quod à uiro sanctissimo Ambrosio est traditũ; in re uidelicet nautica crucis signũ inueniri, quo à labe primorũ parentũ omne genus humanum expiatũ est. Ambrosij hæc sunt uerba ex oratione de cruce secunda. Grãde ergo, inquit, crucis est sacramentum, & si intelligamus, per hoc signum etiã mundus ipse saluatur: nam cum à nautis scinditur mare, prius ab ipsis arbor erigitur, uelum distendit, ut cruce domini facta, aquarum fluenta rumpantur, & hoc dominico securi signo portũ salutis petunt, periculum mortis euadũt: figura enim sacramenti quædam est, uelum suspensum in arbore. Hęc quidem diuus Ambrosius. Eadem penè à Septimio Tertulliano in libro aduersus Marcionem scribuntur: Nam, inquit, & in antenna, quæ crucis pars est, extremitates cornua uocantur, unicornis autem medius sti

pitis palus &c. quæ ille ait. Nos iam ad nauium tutelas & picturas accedamus, missam hoc loco facientes penè nunc fluctibus obrutã Petri cymbã.

Nauium tutelæ deis attributæ, quęue nauigationi sydera secunda, quæue aduersa, deq; pictura & rubrica nauium, & de augurijs.
Caput IX.

NAuigationis & nauium tutelam suis numinibus gẽtes attribuebãt, unde illud Poëtæ: Et aurato fulgebat Apolline pupis. Et illud Nasonis: Est mihi, sitq; precor flauę tutela Mineruæ Nauis, & à picta casside nomẽ habet. Itẽ Persius: Et unà Ingentes de puppe dei. Et alius: Tritonia nauis, quod eius Pallas esset pręses. Alij Neptuno, alij Nereo, alij Palęmoni nymphisq; attribuerunt. Nota nauis illa Alexandrina in Actis apost. cui erat insigne Castorũ. Sed illud obseruãdum, quod felix Castorum nauigationi sydus antiqui existima-

ſtimauere, quos ϖολυδευκία Græci uocant, & ἀνάκους & ἀνάκας, & cum afflatu ἀνάχας, quod tempeſtates è ſublimi propellant, παρὰ τὸ ἄνω καὶ ἔκας, ἢ ἔχω. Vel ut Suidas ait & grãmatici, παρὰ τὸ ἀγάσσω ἀγακοί, uti eſt à φυλάσσω φυλακοί. Alij alias horũ nominũ interpretationes afferũt, quas aliàs commodius retulimus, & in Numa Plutarchus recenſet. Ab his utiqꝫ celebritas illa quæ τὰ ἀνάκεια dicebatur, quaſi depulſoria dicas. Scribit Annæus Seneca in natural. quæſt. libro primo de Caſtore & Polluce: Argumentum, inquit, tempeſtatis nautæ putãt, cum multæ tranſuolant ſtellę: quod ſi ſignum uentorum eſt, ibi uenti ſunt, id eſt, in aëre, qui medius inter lunam & terram eſt. In magna tempeſtate apparent quaſi ſtellę uelo inſidentes, adiuuari ſe tunc periclitantes exiſtimant Pollucis & Caſtoris numine. Cauſa autem melioris ſpei eſt, quod iam apparet frangi tempeſtatem & deſinere

uentos. Hęc quidē Seneca. At Plinius ij. nat. hist. libro: Vidi, inquit, in nocturnis militum uigilijs inhærere pilis pro uallo fulgurum effigies, eæ & antennis nauigantium alijsq́ nauiū partibus, ceu uocali quodam sono, insistunt, ut uolucres sedē ex sede mutantes. Graues cum solitarię uenere, mergentesq́ nauigia: & si in carinę ima deciderint, exurentes. Geminæ autem salutares, & prosperi cursus prænuncię: quarum aduētu fugari diram illam ac minacē appellatamq́ Helenam ferūt: & ob id Polluci & Castori id numen asignāt, eosq́ in mari deos inuocant. Hęc Plinius. Xenophanes Colophonius huiusmodi splēdores naturales, ut etiam Seneca existimauit, non stellas, sed uideri ait, esse autem paruulas nubes, quæ nescio quo modo splendescant. Metrodorus uero & ipse splēdorem esse dixit spectantium oculorū cum timore & percusione quadam.

Sed

Sed enim & hoc tempore hoc luminis uel splendoris nautis etiam apparere tempestatis deprensis audiuimus inter procellas, quo cõspecto incipiunt nautę bene sperare, idq; uel diuo Nicolao, uel diuæ Hermię, uel alij cœlitum adscribere consueuere, diuinum id rati auxiliantis numinis pręsagium. Sed utcunq; hoc, Fulgentius tamen quod de Castorum sydere diximus, secus ac alij existimare uidetur: nam eos periculum creare ait, non eruere. Artemidorus quoq; libro ij. Onirocriticôn: In somnijs, inquit, Dioscuros (sic eñ Castores Græci uocãt) nauigantibus hyemes ac tẽpestates significare, quæ citò tamen in melius mutentur: nam σωτῆρες, hoc est, seruatores dei sunt. Scribit & Porphyrion in Horatij carminę. Constat autem, inquit, hodie inter nautas Castoris & Pollucis stellas plerunq; nauibus infestas esse. At uero illam quam Plinius diram & minacem

Helenam uocat, Statius Papinius illo carmine innuit, cum canit in Thebaide: Cum iam damnata sororis Igne therapnæi fugerunt carbasa fratres. Quo loco Lactantius grammaticus Helenam Vraniam uocari ait: cui quidem tanta uis ineſt incēdij, ut malum & nauis ima pertundat, ut etiam ſi æs ſit eius calore ſoluat. Ergo ſi hæc ſtella naui inſederit, ſciunt ſe nautæ ſine dubio perituros. Hactenus Lactantius ſeu Lutatius, ut uocatur ab aliquibus. Meminit & huius ſtellæ Solinus his uerbis agēs de muliebri mēſtruo. Habet, inquit, planè id ſalutare ſolum in ſe, quod auertit ſydus Helenæ perniciosiſsimum nauigantibus. Nec illud hoc loco de typhone, id eſt, uortice, ut interpretat Plinius, reticuerim, qui præcipua nauigantium peſtis eſt, non antemnas modo, uerum ipſa nauigia contorquens rapida uertigine frangit, tenue illi remedium, acetū in

adue-

aduenientem effusum. Reliqua de typhone Plinius in secũdo, qui etiam typhonis nomine cometæ speciem uocat uisam Æthiopiæ & Ægypto, à regis nomine sic nuncupatam. Sunt qui coralia typhonibus remedio esse prodant. Sed de typhone, hoc est uortice, & alia in Meteoris Aristoteles, & in lib. de mundo ad Alexandrũ, si modo is est legitimus Aristotelis liber, ut uideo plerosque dubitare. Typhonum meminit & Gellius cap. primo xix. libri his uerbis: Qui turbines etiam crebriores, & cœlum atrum, & fumigantes globi, & figuræ quædam nubium metuendę, quas τυφῶνας uocabant, impendere imminereq́ue, ac depressurę nauem uidebantur. Meminit & in xvij. Marcellinus. Alia sunt & multo plura quæ de Typhone à Græcis scribuntur. Mythica enim physicis coniunxere, multaq́ue de centum capitũ Gigante ab Ioue fulminato cum scribant, tum

& ſubiungunt inter cætera, procelloſos quoque uentos typhonas uocant, quibus nigrum agnum iugulari præcipiũt (unde etiã fortè Vergilius: Nigram hyemi pecudem.) ut is ſpiritus deſinat: & hoc in Æſchylum referũt. Quare cum de typhonib. apud Græcos tam multa legantur, miror in commentarijs in Aratum, qui Theoni adſcribuntur, cum de tempeſtatũ ſignis ageret, mendum pertinax irrepſiſſe, cum de typhonib. mentio, & quidem locuples fiat, σίφωνας ſemper legi pro τυφῶνας. A typhone quidem typhonicum uentum Lucas in Actis apoſt. dixit, qui uocatur εὐροκλύδων, quem latinus interpres uertit Euroaquilo. Porrò nec illud te lateat uolo, Apollinẽ diuerſis cognominibus nũcupatum ex re nautica fuiſſe: nam ἐμβάσιος dictus eſt ab ingreſſu, cui Iaſon cum nauem eſſet cõſcenſurus rem ſacram fecit, ut plurib. in primo cecinit Apollonius.

Idem

Idem quod & in littore coleretur, ἄκτιος & ἐπάκτιος, hoc est, littoralis dictus est. Eidem quoque cum è naui exirent sacrificabant, qua ex re ἐκβάσιος est cognominatus, ut idem docet Apollonius. Nam cum Argonautę è naui descendissent apud Cium Mysiæ urbē, & Arganthonium montem, ut necessaria nauigationi è continenti acciperent, cibaria, oues, uina, ligna &c. ἐκβασίῳ Apollini, hoc est, egressori rem sacram fecerunt. Sed & à deorum nominibus, in quorū tutela nauigia essent, plerunque nuncupabātur, quique in illis depicti essent, ut est illud Ouidij: Est mihi, sitque precor &c. Item illud,

Pictos uerberat unda deos. Quę res cum notissima sit, non est cur aliorum autoritatibus cōprobem. Nam & quod uarijs picturarū imaginibus pingerentur, clarissimum est, unde & fabulandi multiplex poëtis est occasio præstita, ueluti Europæi tauri, & ut

modo dicebamus, Isiacæ uaccæ, Dædaleiq; uolatus. Et si usu etiam indies id fieri cernimus, plurimorumq; autoritate est notum, unius tamen Valer. Flacci ex primo Argonauticôn super hac re carmina, ne rem penitus omisisse uideamur, citabimus: is em̃ ubi Argo arte Palladia fabricatam cecinisset, ita mox de eius pictura subiunxit:

Constitit ut longo moles non peruia ponto
Puppis, & ut tenues subiere latentia ceræ
Lumina, picturæ uarios superaddit honores:
Hic sperata sedens Tyrrheni tergore piscis
Peleos in thalamum uehitur Thetis, æquora Delphin
Corripuit, silet hæc deiecta in lumina palla,
Nec Ioue maiorem nasci suspirat Achillem.
Hanc Panope, Dotoq; soror, iactataq; fluctu
Prosequitur nudis pariter Galatea lacertis,
Antra petens Siculo reuocat de littore Cyclops.
Contrà ignis, uiridiq; torus de fronde, dapesq;,
Vinaq;, & æquoreos inter cum coniuge diuos
Aecides, pulsatq; chelyn post pocula Chiron.
Parte alia Pholoë, multoq; insanus Iaccho
Rhœtus, & Athracia subitæ de uirgine pugnæ,
Crateres mensæq; uolant, aræq; deorum,
Poculaq;, insignis ueterum labor, optimus hasta

Hic Peleus, hic ense furens agnoscitur Aeson.
Fert grauis inuito uictorem Nestora tergo
Monycus, ardenti peragit clarus Antora quercu,
Nigro Nessus equo fugit, accliuisq; tapetis
In medijs uacuo condit caput Hippasus auro.
Hæc quanquam miranda uiris stupet Aesone natus.

Atq; hactenus quidem Flaccus. Sed quoniam de pictura nauium egimus, non incongruum quoq;, ut quod ab Herodoto scribitur & Plinio, hic tibi subnotemus. Naues, inquit ille, ueteri instituto solere rubrica depingi, notissimum est. Plinius uero: Iam enim, inquit, Troianis temporibus rubrica in honore erat, Homero teste, qui naues ea commendat, hoc est, μιλτοπῃρείας. Idem & in ix. Odysseę ipsius poëtę cõmentatores, idem & Suidas prodiderunt. Certe & oraculum, ut scribit Herodotus, delphicum Siphnios ita elusit, cum eis cauendum cecinit ab agmine è ligno legatoq; rubenti. Quod utique oraculum non antè Siphnij intellexerunt, quàm fusi fugatiq; à Samijs

exulibus fuissent, qui ad eos naue rubricata peruenerunt. Lege tertiũ hist. Herodoti. Antiquitas insuper excogitauit eam rationem pingendarum classium, ut eis neq; sol, neq; sal, uentusq; noceret. Hanc breuissimè Plin. xxxv. nat. hist. attigit, ita enim scribit: In encaustice pingendi duo fuisse antiquitus genera constat, cæra & ebore, cestro, id est, uiriculo, donec classes pingi cœpere. Hoc tertium accessit resolutis igni cæris penicillo utendi, quæ pictura in nauibus nec sole, nec sale, uentisq; corrũpitur. quæ Pliniana uerba exponuntur à Perotto in cõmentarijs Cornucop. & ab Herm. Barbaro in castigationibus: atq; idcirco ego ea nuda retuli. Meminit & eiusdẽ uoluminis alio loco idem Plinius, cum ait, Cerussa cæræ tingunt̃ ijsdem colorib. ad eas picturas, quæ inuruntur alieno parietibus genere, sed classibus familiari: iam uero & onerarijs nauibus (quo-

(quoniam & pericula expingimus) ne quis miretur & rogos pingi. Iuuat quoque pugnaturos ad mortem, aut certe cædem ſpecioſe uehi. quibus omnibus Annæi Senecę uerba ex libro de beneficijs ſeptimo, quàm à caſtigatoribus, melius intelligent. Nam cum Seneca ita ſcribat: Cui triremes & cæratas non mitterem, luſorias, & cubicularias, & alia ludibria regum in mari laſciuientium mittam? Quo loco doctiſs. ſanè caſtigator pro cęratis, ęratis, repoſuit. Quod uero cæra naues pingerentur, pręter ſuprà dicta Plinij uerba id palàm teſtantia, & Pollux innuit in primo. Hoc picturæ genus κηρογραφία à Græcis dicitur, ut eſt apud Callixenum & Athenæum. Et poëtarum quoq; frequens autoritas hoc idem oſtēdit, ut cuius modo uerſus adſcripſi Val. Flacci. Et in tenues ſubiere latentia cæræ lumina, Picturę uarios ſuperaddit honores. Non me fugit

à semitarijs grammaticis exponi solere cæram pro pice: quod congruè an aliquando posit, nunc non statuo. Sed quod pice naues illinātur, notius est quàm ut expositione indigeat. Sanè ab ijs qui Indica perscripsere proditum est, naues & quidem onerarias, & ingentes ac portentosæ propè magnitudinis, ad conuehenda mercimonia ab Indis construi, quæ non pice, sed quodam ab ipsis confecto bitumine illinuntur, quod maiorē quàm pix firmitatem præstet nauigijs. Illud sic conficere accepimus: Canabum minutisimè terunt, dein calcem atq; oleum cuiusdam arboris, quantum sat est, accipiunt, miscēt, & eousq; tundunt quo ad lentorem uisco similem contrahit, atq; ita tum demū eo utuntur, nauesq; illinunt. Sed iam de cera & pictura nauiū satis, ut puto. Nūc iure illud quoq; in re nautica obseruandum, quod ad auguria pertinet, quæ ornithogonia dicitur,

dicitur, in qua inter alia nautis expetita auguria cygni laudantur, ex qua disciplina Vergilius poëta finxisse creditur: Aspice bissenos lętantes agmine cygnos. &quę sequũtur reliqua. Versus uero ex ipsa ornithogonia hi sunt: Cygnus in augurijs nautis gratissimus ales, Hunc optant semper, quia nunquam mergitur undis. Eadem de anseribus à Græcis tradũtur, unde & cheniscus nauibus additur, de quo suo loco dicemus. Sunt qui tradant Vergilium cygnos in carmen induxisse, ut Æneæ augurium facerent, quoniã unà cum columbis Veneri dicatos putarunt antiqui. Ab augurijs certe bonis & secundis, secundam etiã Latini nauigationem & prosperam dicere consueuere. At nõ sic Gręci, quippe qui δεύτερον πλοῦν, Pausania & Eustathio testibus, dicant, cum nõ uento agitur nauis, sed remorũ conatu: atque ea causa cũ laboriose aliquid moliunt,

δεύτερον πλοῦν, hoc est, secundã nauigationem prouerbio dicunt. Et è contrario ἐξ οὐρίας πλοῦν, cum ex uoto & animi sententia res succedunt: & ut illa secunda nauigatio uocatur, ita hęc prima dici solet, quæ tamen ab augurali disciplina quidam deducere conati sunt. Sed his missis ad huiuscemodi reliqua pergamus.

Quatenus astrologis in re nautica credendum, & prognosticis, & de nauigationis tempore, & Veneris stella Troianæ nauigationis duce, alijsq;. Caput x.

ASTrologi præterea magnã sibi in re nautica, ut alijs omnibus in rebus, partem uendicant, atq; ex Saturno in primis, & Orione, et Arcturo, & Pleiadibus, & hœdis, & Helena, alijsq; signis futuras tẽpestates prænunciant, quos ut mendaces & falsiloquos uterq; Picus conuincere nititur. Nõ enim, aiunt, ex Ioue, Saturno, Venere, Marte, Mercurio præuident tempestates, sed de nube, de uen-

de uẽtis, de omni aëris cõditione: atq; eorũ hæc solers disciplina experimentis ubiq; cõfirmata. Reliqua quę ab ijs scribuntur hoc loco missa fiũt, teq; ad ipsorum uolumina relego: illius cõtra astrologos, huius de rerum prænotione. At sicut illa damnant̃, ita quæ prognostica uocãtur à Gręcis, & à nostris præsagia ac signa, nõ impugnari à bonis uidemus, quando ea præcipue ex aëris qualitate, non ex astrorum ortu, uel occasu, traiectúue fieri appareant. Traduntur uero ea ab Hesiodo, Arato, utriusq; interpretibus, tum à Vergilio, Lucano, Plinio, Varrone, Columella, Constantino, Vegetio, alijsq; scriptorib. tum rei rusticæ, tum rei militaris, ut nunc mittã philosophos qui meteora, & naturales astrologos qui ea prodiderũt. Illud certe non prætereundum, stata esse nauigationis tempora, quæ tum in temporum & anni, tum in aëris dispositione referunt̃, quę

uulgares nautæ, & agricolæ etiam nō runt: siquidem ea habentur circa autumnale æquinoctium, & uernum, ita ut ab hoc aperiri, ab illo claudi mare dicatur. Placet quę Hesiodus pluribus uersibus in ἔργοις scripsit breuissimè hic afferre. Post solstitium æstiuū, ait, per quinquaginta dies optima nauigatio, quando spirant etesiæ, & uernæ cum ficus folium iam cœperit cornicis pedi par esse. In quibus uerbis Proclus obseruat, per ęstatem & ęstus medios non satis tutam esse nauigationem, id & experientia ipsa cernimus. Plinius uero inquit, Ver aperit nauigantibus maria, quæ hyberno tempore hyemant, & tempestatum sæuitia concludūtur. Sic etiam L. Apuleius, ut antè scripsimus, significat, die scilicet qui nauigio Isidis sacer est, quando mense Martio mare ipsum aperitur. Existimauit quo loco, uir sanè doctissimus Apulei interpres, hilaria eo

die

die designari, Apulei uerbis hallucinatus. Hæc uero breuissime collegimus, qui sine risu meminisse non possumus, quæ ijdem astronomi confingunt, sub ariete nautas gigni & helcyarios, nauiumque fabricatores, & eiusmodi genus opificum, ac si nulli sub ariete nascantur ijs in regionibus ubi nullus est nauigiorum usus: & si ijdem id afferant, & domos naues esse. Sed hęc ridicula nimis, ut miranda illa quæ Plinius in VI. de Taprobane agens prodit. Syderum, inquit, in nauigando nulla obseruatio. Septentrio non cernitur, sed uolucres secum uehunt emittentes sæpius, meatúmque earum terras petentium comitantur. Nec minus mirandũ uisum est, quod à M. Varrone lib. rerum diuinarum secundo traditum, nauiganti Æneæ à Troia in Italiam ad agrum usque Laurentum, Veneris stellam semper illuxisse, eóque loco ulterius haud

uiſam fuiſſe. Quam rem etiam multis
in locis Vergiliũ poëtam innuiſſe Ser
uio grammatico uidetur. quod tamẽ,
ut ego minus credã, multa ſunt in cau
ſa, atq; illud in primis, ne id minus mi
raculoſum, quod in Euangelica hiſto-
ria de tribus Magis traditur, uideatur,
qui ſtella duce ex orientis partibus ad
Chriſtum adorandum profecti ſunt.
Legimus tamen & ſimilis ſtellæ duca
tu diui magni Antonij corpus inuen-
tum, ut in noſtris annalib. continetur.

De nauium membris ac partibus, tum
Græcis tum Latinis nominib. Cap. XI.

SEd cum forte tibi uideri poſ-
ſim nõ accurate modo, ſed cu
rioſe etiam de rebus ſcripſiſſe
quę circa rem nauticam ſunt, nunc his
miſsis ad nauiũ partes & membra nõ
minore cura deueniam: quæ ut diuer-
ſa, ita diuerſis ſunt nuncupata uocabu
lis, in primiſq; à gręcis ſcriptorib. Om
nia uero, ut potero, breuiſsime colli-
gam,

gam, ne tibi scilicet legendo, & mihi sit scribendo negocium. Quam rem antequam aggrediar, Lucretij poëtę uersus adscribam, quos pro re dignos iudicaui ut memoriæ mandarentur. Hi uero in secũdo rerũ natura leguntur.

Sed quasi naufragijs magnis, uentisq; coortis
Disiectare solet magnum mare, transtra, carinas,
Antemnas, proram, malos, tonsasq; natantes,
Per terrarum omnes oras fluitantia aplustra:
Vt uideantur, & indicium mortalibus edant
Infidi maris insidias, uiresq; dolumq;
Vt uitare uelint, ne ullo tempore credant,
Subdola cum ridet placidi pellacia ponti.

Et quidem hæc Lucretius: ne græca, quod isti faciũt, plurima inculcẽ, quæ Hesiodus in Georgicis, & epigrãmata afferã. Sed nos iam seorsum nauiũ partes describamus. Prior ergo nauis pars prora græca uoce dicitur, quæ etiã est a Latinis usurpata adeò, ut eorum pleriq; dictam existiment, quod prior sit, putantes uocem esse latinam. Verum & Herodianus & Theon tradũt, pro-

ra nũcupata eſt, quod reliquam nauis partẽ præcedat, quaſi πρώϊρα. Quidam παρὰ τὸ πρωΐζειν: ſunt qui dictã exiſtiment ἐκ τοῦ πρόορα, hoc eſt, quod ex ea antè cernamus, & per craſin, πρῶρα. Qui proræ preeſt, πρωρεὺς & proreta uocatur. Eius uaria apud antiquos forma fuit, nunc qualis eſſe debeat, à principio libri oſtendimus. Puppis quæ & puppes, nauis pars eſt poſterior, πρύμνη à Græcis dicta, unde prymnetes, & prymneſiũ funis nauticus, ut cõmodius ſuo loco dicetur. Ab his potiſsimũ nauis partibus prouerbiũ ductũ eſt, prora & puppis, cuius ad Tyronem M. Tullius meminit, quoties negocij alicuius ſummã ſignificamus. Græci aliter efferũt, quæ à prora & puppe pereunt, hoc eſt, τὰ ἐκ πρώρης, καὶ τὰ ἐκ πρύμνης ἀπόλλυνται. quod in malum frequentius dicitur. Eſt uero honeſtior in naui locus puppis, q̊d ibi ſedeat gubernator clauo regens nauigiũ. Innuit hoc nec ſemel in epiſto-

lis

lis Cicero. Sedebamus, inquit, in puppi clauumq; tenebamus. Idem ad Cornificium: Quamobrem mi Quinte cō ſcende nobiſcū, & quidē ad puppim. Hinc & Græci mouere puppim uſurpant, hoc eſt, τὴν πρύμνην κινεῖν. Meminit in Baſilij monodia Greg. Nazianz. Prouerbiū eſt in eos qui iter retractāt iam cœptum, ex nauigantium, ut ait, ſimilitudine, qui cū ſe ad iter aliud cōuertunt puppim agitant. Sanè & illud obſeruandum eſt, puppim à Græcis interdum ab animaliū cauda οὐρὰν appellari, quod cum alij tum Moſcopulus annotauit, qui ait & à poëtis οὖρος uentum ſignificare qui à puppi nauē impellit, & οὔριον cōmuniter uocari: & ἐξ οὐρίας πλεῖν, q̃d eſt nauigare uento ad puppim flante: & quod paulò antè dicebamus, ἐξ οὐρίας πλεῖν. Meminere præterea Libanius & Suidas. Eadem ſententia Latini ſecundum uentum, & ſuū uentum, Cicero, Horatius & Ouidius di-

xere, Prosequitur surgens à puppi uentus euntes. Et hodie uulgò uentum in puppi habere dicimus, cum ad uota res succedunt. Porrò ab his duabus nauis partibus nauis appellatur δίπρωρος & δίπρυμνος, ut est apud Callixenum & Athenæum de Philopatoris naue. Extremum autem illud in quod desinit prora, ab auiũ similitudine rostrum uocatur, unde rostrata nauis, ut inferius dicemus. Hinc & rostrata corona, de qua Gellius lib. v. Naualis corona est qua donari solet maritimo prælio, qui primus in hostium nauem ui armatus trãsiliuit, ea quasi nauiũ rostris insignita est. Idem paulò post subdit, quod ex auro fieri solebat. De hac eadem apud Pliniũ est illa in xvi. exclamatio, cum de ciuica corona, id est, querna ageret. Cedunt, inquit, & rostratæ, quamuis duobus maxime ad hoc æui celebres, M. Varrone è piraticis bellis, dante magno Põpeio, itemq;
M. Agrip-

M. Agrippa, tribuente Cæsare è Sicu
lis, quę & ipsa piratica. Fuere antea ro
stra nauium tribunali pręfixa foro de-
cus, erant ueluti pop. Rom. ipsi coro-
na imposita. Postquam uero tribuni-
tijs seditionib. calcari ac pollui cœpit,
postq; uires ex publico in priuatū ma-
gis, singulisq; ciuium quæri, & sacro
sancta omnia profana fecere, tum à pe
dibus eorum subiere in capita ciuium
rostra. Dedit hanc Augustus coronā
Agrippę, sed ciuicā à genere humano
accepit ipse. Hęc Pli. qui & lib. xxxiij.
ait notā aëris fuisse, ex altera parte Ianū
geminū, ex altera rostrū nauis. Carina
nauis est pars infima, τρόπις à Gręcis uo
catur, à facili cursu quasi currina dicta.
Totius nauis compagem carinam qui
dam esse opinantur. Cæsar in primo
bell. ciuil. Carinæ primū ac statumina
ex leui materia fiebāt, reliquū corpus
nauium uiminibus contextū corijs in
tegebatur. Capitur etiā carina pro in-

sima trabe qua nauis fundatur, ut est illud Ouidij: Dum mea puppis erat ualida fundata carina. Per tralationem etiam putamina nucũ bifida, carinas Plin. uocat in xv. Carinari uerbum antiqui dixere pro conuitiari, & calumniari. Carinatũ uero inflexum & curuũ, & carinatim à similitudine. Carinas quoq; M. Varro & P. Victor urbis Romæ locum esse tradidere, unde & illud Vergilij, Raucis mugire carinis. Tametsi grammatici ædificia interpretentur in modum carinarum structa. Huius loci & historici meminere. Fori spatia sunt in nauibus apertiora, alij latera concaua interpretantur, à ferendo onera dicta. Vergil. Implessemq; foros flammis. Seruius Honoratus nauiũ tabulata exponit, ab eo quod incessus ferant. Idem tamẽ alio loco spatia esse ait in nauibus aperta, uelut in gladiatorijs ludis: nam & T. Liuius ait foros appellatos, ubi spectacula

ctacula sibi quisq; faceret. Sextus quoque Pōpeius inter multa fororū significata: Fori, inquit, significant & circensia spectacula, ex quibus etiã minores forulos dicimus. Stega nauis est proscenium, id est, tabulatum super quod nautæ ambulant. Alij locū nauis contectum, & perinde etiam tuguriū, παρὰ τὸ στέγω, τοῦτ᾽ ἔστι στεγάζω. Vtitur hac uoce apud Latinos in primis Plautus cum alibi, tum in Bacchidibus & Epid. Meminit & Fulgentius ad Chalcidiū, unde & tristega, quam & sic diuus Hieronymus trãstulit in libris Mosis. Agea in naui dicta est, quod in ea, ut putat Festus, quæq; res maxime agi soleat, quo uocabulo usus est Ennius. Multa foro ponent, ageaq; longa repletur. Nonnulli eam uiã autumant, per quã ad remiges hortator accedit. Transtra sunt tabulæ in quibus remiges sedent, dicta, ut ab aliquib. traditur, quod in transuersum disposita sint. Vergilius:

Cõsidũt transtris. Vulgò banchi dicuntur à nautis, & trasti. Poëtę & iuga uocant. Idem Verg. in vi. Inde alias animas quæ per iuga longa sedebant. idq́; à Græcis sumptum, qui ζυγὰ transtra uocant, ut statim dicemus. Festus tabulas nauium transtra appellari putat. Porrò q̃d diximus zyga à Græcis transtra appellari, ab ijs fiũt zygij remiges eiusdẽ transtri, & zygites qui sedet in media naui. Hinc etiam, ut puto, zygodesma, de quib. Pollux: Zygodesma, inquit, dicunt, quib. iugũ temoni cõiungit. Clauus aũt cui zygodesmon inuoluit, hestor uocatur. De hestore Homerus in ix. Iliad. meminit, super quæ uerba uaria Græci tradunt, quæ non sunt nostri instituti. Columbaria in summis nauiũ lateribus loca concaua esse grãmatici quidã scribũt, quod sint similia columbarũ latibulis, in quibus nidificãt. meminit Festus. Priscianus uero, columbar, inquit, uinculi genus

nus est, idq́ꝫ Plauti uersiculo ex Rudente cõprobat: nam in columbari, inquit collũ haud multò post erit. Idẽ Festus in nauali scriba. Plautus, inquit, nõ ego te noui naualis scriba in columbari impudens. Siue ait q̃d in naui colũbaria appellabãtur in quibus remigent, siue quod columbariorũ quæstus temerarius incertusq́ꝫ. Porrò Vitruuius in x. cum organa ad aquã haurien dam describit, columbaria uocat caua seu foramina, per quæ aqua concepta in tympano educitur: ita enim scribit, secundum axem columbaria fiunt excauata in singulis spatijs. Et paulò post subdit: Reddit eam, scilicet aquã per colũbaria secundũ axem. Echetlion locus est in naui, in quo pisces reponũt. utitur Nicander in Theriacis. Quo loco qui græce scholia scripserunt idem affirmant: nisi quod & illud addunt, quod ab aliquibus pro pisciũ uiuario, hoc est, ζωγρεῖα capit. Ego nauiculã esse

puto clausam undiq; & obtectã, multis pertusam foraminibus, qua uiuos pisces cum alibi, tum hic Ferrariæ piscatores seruare cõsueuere, quo modo & apud Nicandrum intelligi potest. Clauus nauis est gubernaculum. Ennius: Vt clauum rectum teneam, nauemq; gubernẽ. M. Tullius in Fam. Sedebamus in puppi, clauumq; tenebamus, nunc autem uix est in sentina locus. F. Quintilianus uidetur clauũ per tralationem pro administratione posuisse in secũdo. Gubernator dicet notum illud dum clauũ rectũ teneam. Sed qualis esse debeat gubernator clauum tenens, legito argutã Senecæ sententiam libro epistolarũ xij. Gubernacula etiã guberna uocata ostendit Nonius, Lucillius lib. xx. satyrarũ: Proras despoliate & detondete guberna. Seruius grãmaticus clauum putat esse fustem gubernaculi, hoc est, lignum oblongum, quo flectit ac reflectit guber-

nator

nator nauim, anſa appellatur à Vitru-
uio, ut protinus oſtendam. Diſtinxit
& Cicero, ut cum pro Seſtio ait, clauū
tanti imperij tenere, & gubernacula
reipub. tractare. Exiſtimauit Poſsido
nius gubernaculum inuentum eſſe ex
emplo à piſcibus ſumpto, qui cauda re
guntur, & leui eius in utrūq; momen
to uelocitatē ſuam flectunt. Idem ſcri-
bit & Seneca. Clauus uero grece uoca
tur οἴαξ & οἰήϊον, totum uero gubernacu
lum πηδάλιον: antiquiores autem Græ-
ci ἐφέλκιον uocabant. Tranſiuit quidem
in prouerbium πηδάλιον, de puris mi-
nuſq; ſordidis rebus, ἁγνότερος πηδαλίου,
hoc eſt gubernaculo caſtior. Meminit
Suidas, qui ait ipſum ſemper in aqua
eſſe, proptereaq; minus ſordidū. Am-
monius alijq; inter Græcos nonnulli
differre tradūt πηδάλιον à πληθρίῳ, quod
pedalion nauium, plethrion uero ra-
tium: quidā & forma diminutiua πληθ-
ράριον uocāt. Sed quod de οἴαξ dicimus,

Vitruuius ansam transtulit, ita enim scribit: Quemadmodum etiam naues onerariæ gubernator ansam gubernaculi tenens, qui οἴαξ à Græcis appellatur. Thomas magistri οἴαξ, inquit, non modo ansam significare, sed & totum gubernaculū. Porrò hæ gubernaculi partes dicuntur, media φθὶρ ἢ ῥίζα, id est, pediculus uel radix, & ὑπόζωμα uocatur: extremitas πτερύγιον, tu alam dicas: reliquum αὐχὴν, id est, ceruix. Locus ubi gubernator reclinatur, enclima dicitur. Sentina pars est inferior nauis, ubi sordes defluunt; atq; ideo quod ibi teter odor sentiatur, sunt qui dictā arbitrentur. Val. tamen Maximus lib. ij. cap. de discipl. militari, pro ipsis sordibus accepisse uidetur, cum ait, Hac turpi & erubescenda sentina uacuefactus exercitus noster. Per tralationem enim & pro consortio malorum sumitur. Cic. pro leg. agra. hoc enim uerbo est usus, quasi de aliqua sentina, ac nō de opti-

de optimorũ ciuium genere loquere-tur. Idem in Catil. Siquidem hanc sentinam huius urbis eiecerit. Frequens est & pulchra dicendi figura: unde & sentinare uerbũ, quod satagere, & periculũ uitare significat, ut est apud Festum. Cumbam quidam nuncupant, sed certe nauis locum denotat imum, quod scilicet aquis incũbat, quo fit ut opiner nũc uulgo à nautis columbam uocari. Quidam tamen dryochon, de quo mox statim. Modium preterea in naui appellant, cui malus insistit, uerũ hæc nostris parum approbata. Hanc partem quę continet malũ, Gręci tum histodocen, tum histothecen uocant, quod scilicet ἱσὸν contineat. Hanc partem μεσόδμην uocasse uidetur in primo Argonaut. Apollonius. ἱσοδόκην tamen ab ἱσοπέδη differre ait Ammonius. Histodoce quidem ubi malus inclinatur. Homerus: ἱσὸν δ᾽ ἱσοδόκῃ πέλασσαν. Histopede uero locus cauus in medio na-

uigiј. Nõnulli quoq; ληνίδα uocant locum ubi malus imponiť. Vnde & Artemidorus libro primo ὀνειροκριτικῶν ἱστοκράιον, pro antemna ponere uidetur, quod & alibi. Nauiũ utiq; partes Græci diligentius tractant q̃ Latini, quando & minimis ij quibuſque particulis ſua indidere uocabula, quorum plurima hic ego tibi à prædictis ſubiũgam. δρύοχος igitur & τρόπις, & τροπίδιον, & στεῖρα, carina à Græcis uocatur: & dryochus quidem lignum eſt, in quo nauis carina configitur. Apollonius in primo:

Pallas cum primũ dryochos immitteret Argûs. Quod uero carinæ eſt affixum, phalcis, inde lesbion, & chalcenes, & ditopodion. Id uero quod carinam terminat in proram, προέμβολις, et τὸ προέμβολον nuncupatur, quod ſubtus eſt embolon: unde & nauis quæpiam uelociſsima ἔμβολος uocata eſt, cuius Græcis frequens mentio, & niſi perperam legatur illud in primo codicis Iuſtinia

stiniani de sacros. eccles. quod etiam repetitum est in xi. eiusdem. Iubemus nullam nauem ultra duorum milium modiorū capacem ante felicem embolum, uel publicarū specierū &c. Hinc & τριέμβολον apud Suidam instrumentū nauticū, quod scilicet facile iaci queat. Est & nauis species quæ sæpe impellatur, dicta τριέμβολος, quod hæc particula τρὶς, pro augmento & magnitudine capiatur, non Græcis modo & Latinis, sed & uulgò Gallis. Vnde etiam triembolum pro uirili membro aliquando capitur, eadem ratione, quod in coitu frequētius impellatur inijciaturq́. Ab embolo quoq; Nestoris nauis decembolon dicta est, ut est apud Æschylū. Sed & emboli alia significata colligit Hermolaus. Quod igitur medio proembolidis & emboli est, stera proprie dicitur. Sub embolo est delphis, cum nauis est delphinophoros: sed quid sit delphis, mox significabimus. Id quod

est inter embolon & proembolida, stolos uocatur & pericephalæa, tametsi στόλος etiã tam classem quàm nauis commeatũ cursumq́ significat. Idiostolon tamen nauigiũ Atheneus uocat, quod sibi quis cõducit, lib. xij. Sequitur quę ptychis & ophthalmus appellatur Polluci. Didymus uero πτυχὴν esse ait, ubi oculi pingũtur, & nauis nomen inscribitur, quod & in cõmentarijs in Apollonium legitur. Acrostolion Theophilus uocat lignũ, quod esse ait erectum, modo in prora, modo in puppe, in quo nomen ipsum nauis sit inscriptũ: tametsi quidam pro nauis extremitate interpretati sunt. Et fori summitatẽ quidam rostra non cõmodè satis interpretantur. Sunt qui ἀκρωτήρια, & ἀκροστόλιον, & ἀκροκόρυμβα idem esse affirment, ut in corymbis latius ostẽdemus. Scribit enim Theophilus ἐπωτίδες ligna esse, quæ tanquam auriculæ quędam utrinq; nectãtur in prora. Appianus de

bello

bello ciuili: Mox, inquit, naues ipsæ in ter se concurrêre: hæ quidem in obliqua, illæ ad epotidas, aliæ in embolos. Idem & illum impetens ad epotida nauem conquassauit. Maschala etiam ab Hesychio proræ pars uocatur, quę terthron (funis nautici hoc genus, ut ostendemus) cōtinet, siue artemonem. Alij maschalam machinā esse tradūt, qua sarcinæ deponuntur in naues, uel eximuntur. Alij alia, quorū nōnulla à Suida referūtur in prouerbio Maschalam tollis, quę ad nauigia non faciunt. Phalcidis autē quod utrinq; interius est, epholcis & rhinoteria uocātur: unde & holcas nauis nuncupat̃, quę post se paruulā trahat nauem. Quidam onerariam interpretant̃, ut suo loco palàm faciemus. Dicitur & nauicula ipsa epholcis & epholcion. Sciēdum tamē ἐφόλκαιον significare temonē. Illud certe quod est annexū ne carina teratur, chelysma dici uidemus. Nauis paui-

mentum cytos & amphimetrion, aliqui gaſtron uocãt. Sed qui diligentius rem ſcrutati ſunt, id quod eſt in naui concauũ ſcapham dixere, & uulgò gaſtran, quaſi nauis uenter, id quod Suidas obſeruauit. Eſt & thalamus, unde & thalami, et thalamaces remiges. Thalamian uocare uidetur Herodotus foramen per quod remus extat, hinc & Thalamegus nauis, de qua alibi. Alij foramen q̃d modo dixi nauphracton uocant. Eſt item thranos ſedile, unde & thranitæ, qua dictione Græci autores utuntur, & in primis Thucydides. ἑδώλια quocꝫ eſſe ait Theophilus remigantium ſedilia. Gellius edolia foros tranſtulit, cum Arionis fabulã ex Herodoto recitat. Dicitur uero ἑδώλιον παρὰ τὸ ἕζω ἑζώλιον, & dorice ἑδώλιον: & ἑδωλίσαι dixit Lycurgus, pro eo quod eſt conſidere. Σέλματα quocꝫ nauis ſedilia ſignificant, unde eſt nauis euſelmos apud Homerum, quæ firma habeat ſedilia.

Selma eñ ad nauis latera sedes, quod ζυγὸς & σελὶς etiam uocaẽ. Sunt qui σελμίδας funes interpretentur, & inde eusel mos nauis: sunt qui tabulas. Sũt item qui σελιδώματα, ut apud Apolloniũ grã matici obseruant, omne latum lignũ, quod & selma uocatur, unde & σελίδες dictæ tabellæ seu paginæ, & librorum margines. Sed nũc selma pro nauis se dili capimus, quo modo & Apolloni us alijq́. Scalmus est in naui qua par te remi effundũtur, uel lignũ ad quod remi alligantur: inde & nauis diciẽ de cascalmus, & hyposcalmus, ubi scal mus fulcitur, & triscalmus. Scalmus ue ro à nautico uulgo nũc furcula uocaẽ. Vitruuius in primo interscalmiũ in teruallum scalmorũ dixit. Est deinde episcalmis quod sub scalmo est. Scribit Græcus Hesiodi interpres Byzantios & Chalcedonios propter nauigij scal mon decertasse nauali pugna apud Bo sporum. ῥαφὴξ uero significat nauis la-

brum in quo pedes ponimus, tametsi etiã tabulam qua panes in clibanũ deferũtur. Sunt & partes nauis τρήματα & ὑπηρέσιον: hoc remis subiacet, per illa uero, id est, per tremata, hoc est, foramina, extolluntur. Hyperesion etiam interdum remũ designat. Via autẽ quæ est circum remigantes, parodos & parathranos uocari solet: quidam nauis aditũ latine transtulere. τὸ ἐγκώπιον pars nauis qua remi sunt dispositi, à nõnullis traditur. Nauis latus quam & spondam & costã nostri, Græci πλευρὰν nuncupant. Item dextrum & sinistrum parietem, hoc est, τοῖχον. Quidam selida sellam esse opinati sunt, quæ in proris nauium erigi solet, unde & apud Zenobium est prouerbiũ, Periculũ in prora felis: hoc est, κίνδυνος ἐν πρώρᾳ σελίς. de re admodũ periculosa. Est & inter nauis membra κλεὶς, quam quidam sedile interpretati sunt, quidam transtrum, Apollonij interpres in iij. Argonauticôn

côn ζυγὰ, hoc eſt, iuga in quibus remiges ſedent. Sunt & proræ utrinque partes quaſi genæ, hoc eſt, παρειὰ & πῖδρα. Quę uero circa puppim eminẽt ligna, peritonæa uocantur. Illic & tabernaculum, hoc eſt, ſcena, id ſcilicet pro duce & trierarcho affixum eſt. Sed enim & ἀσπιδεῖα partes ſignificãt quæ ad nauis puppim tendunt: medium quidem eius ἀσαύδιον, cuius quod intus eſt γυθέμιον uocitatur, inde ἐπισεῖον. Summitates autem puppis ἄφλαστα dicuntur, quorum Homerus & Apollonius uariè meminere. Prymneſia uero à Theophilo interpretãtur, quod idem legi in cõmentarijs Phauorini. Sed de aphlaſtis ex Didymo Pauſanias plura, & cõmentatores in primo Apollonij. quorum utrique non eadem eſſe cum acroſtolijs, multis argumentis oſtendunt. Lignũ rectum in aphlaſtis connexum, στηλίδα Greci uocant, cuius quod in medio ſuſpenſum eſt cingulum, tæniã. At uero

peritonæum, quod superius continet utraq; latera uel parietes. Loca ubi remi asseruantur, κοπωτήρια uocãtur, Latini casteriam, ut dicturi sumus in capite statim quod sequitur. Dein parexeresia, quæ pars est inter puppim & remiges. Parexeresiæ fit in iiij. à Thucydide mentio, quo loco in hunc propè modum scholiastes: παρεξειρεσία est, inquit, locus qui est extra nauis remigium, iuxta quam partem non est remorum usus: hæc autẽ est pars sublimior puppis & proræ. Tum & in naui est antlon, unde & hyperantlon nauigiũ, quasi dicas quod superhauriatur. Sũt qui sentinam nauis ἄντλον nuncupent, & ἀντλίαν uas ipsum ad aquas è nauib. exhauriendas, uulgò sessolam nautæ nostrates appellant. Martialis. Curua laboratas antlia tollit aquas. Quę uero fenestella aperitur ad aquarũ fluxum, ἐδίαιος uocatur. Æreum autẽ nauis rostrum chalcembolus uocat̃. Dicitur

citur & neutro genere chalcembolon nauigij genus. Vergilius chalcembolon innuit cum cecinit: Fremit ictibus ęrea puppis. Idem: Quot prius ærateę steterant ad littora proræ. Porrò pars illa nauis in qua insigne cõsueuit apponi, id quod fermè in prora fit, licet & nonnunquã in puppi, παράσημον Græci uocauere, ut in Actis apost. Lucas ostendit, qui de naui Alexandrina, qua Paulus Romã profectus est. In naui, inquit, Alexãdrina quę in insula hyemauerat, cui erat insigne Castorum: hoc est, ἐν πλοίῳ ἀλεξανδρίνῳ παρασήμῳ διοσκούροις. Vtitur & Plutarchus, alijq;. Legimus & protomas in summis nauiũ rostris, confictas animaliũ species uocari. Sed & arietis bellici prior pars προτομὴ dicitur. Est uero protome, ut paucis absoluã, id in animalibus, quod in homine est prosopos, id est, os. Et hęc de nauium partibus satis, si non supra modum. Sed nihil uetat, & me religio

ſum eſſe in ijs pręcipue in quib. & Gręcos ſuperſtitioſos fuiſſe uidemus.

Quæ nauium ſint inſtrumenta armamentáue. Cap. XII.

CVm de nauium membris partibusq́, quæ cognitiõe digna uiſa ſunt adſcripſerim, nunc nõ incongruũ uidetur, armamenta & cætera inſtrumenta, hoc eſt, quæ tum σκεύη & κατασκευή, tum ὅπλα à gręcis uocantur, unde & naues σκευοφόροι, καὶ ὁπλιταγωγοὶ dictæ ſunt. In præſentia ſepoſitis remis, funibus, uelis, cæteriſq́ ornamentis, in alijs locis, in quibus de ijs ſigillatim agemus. Inſtrumentũ autem ut Caſsij fuit ſententia, quod & Vlpianus lib. xxxiij. ff ſcribit, id eſt quod ad tutelã rei pertinet, & ut Pomp. lib. vij. epiſtolarum placuit, inſtrumentũ cuiuſq; rei neceſſe eſt alterius generis eſſe, atq; ea quæq; ſit, quod & Iabolenus affirmat, quo argumento probat ſcapham nauis non eſſe inſtrumentũ.

Hæc

Hæc uero non adeò religiose, ut ab iurisperitis, à nobis tractabuntur, qui de instrumentis illud in uniuersum prius præcipiēdum monemus, ut ea omnia in suis nauium receptaculis dispositione quadā & certo ordine custodiant, quo facilius, ut uerissimè Columella scribit, cū quid expostulabit usus, præstò sit. Nam ubi tempestas aliáue necessitas imminet, & ita fuerit ritè dispositum nauigium, suoq; ordine quodq; locatum armamentū, tum sine mora etiam & trepidatione ministri depromunt, quod est à gubernatore postulatum: eademq; simul ratione & maris & hostium pericula facilius uitantur. Sed iam nos ipsa conscribamus, malumq; ipsum in primis, qui erectus uelut arbor quædam uela sustinet, sic dictus, ut putatur, quod instar mali habet in summitate, uel quod quasi quibusdam malis ligneis cingitur, quorū uolubili agitatiōe uela facilius uel pan

duntur uel demittuntur. Nauium, in quit, Plinius, malis antẽnisq; propter leuitatem præfertur abies. quod & an te illum Theophrastus annotauerat li bro de planta. hist. v. Malus græcè ἱστὸς uocatur. Scribit Artemidorus in som nis malum uidere, dominũ nauis uel familiæ significare. Mali uero partes Eratosthenes in architectonico has es se ait: Pterne, thoraciũ, elacate, carche sion; antẽna, icrion, quod mali esse par tem, alij antemnã sic appellatam prodiderunt. Dicuntur & icria sanidoma ta nauiũ, id est, ligna oblonga: nam & lignũ erectũ icrion est, quale alicubi in sepulturis mos est erigi. id quod & in theatris fieri solitũ Græci annotauere scriptores. Lenas, ait Pollux, est quod malũ suscipit, ληνὸν, hoc est, lacũ uocat Asclepiades Myrleanus apud Athenæũ. At quod ei annexũ est, pternam Pollux, quã partẽ Vitruuius in x. mali calcẽ uocat: etsi, ut puto, paternã qui dam.

dam, alioqui docti, ueli inferiorẽ partem uocitant, decepti, ut reor, Macrobij codice lib. Sat. 5. parũ castigati, quę ea ratione hic adscripsimus hæc sunt: Myrleanus, inquit, Asclepiades uir inter Grecos apprime doctus ac diligẽs, carchesia à nauali re existimat dicta: Ait enim naualis mali partem inferiorem pternam uocari, at circa mediã ferè partem τράχηλον dici: summã uero partem carchesium nominari, & inde diffundi in utrunque ueli latus ea quæ cornua uocantur. Extremum autem mali ante antemnã elacate est, quam Eratosthenes summam mali partem esse prodidit. Et apud Atheneum Asclepiades thoracion, quod quadrilaterum sit. Extrema igitur mali pars carchesion est. Cinna poëta: Lucida cum fulgent alti carchesia mali. quod carmen Non. Marcellus Catullo Veroneñ. adscribit, nisi quod splendent loco, fulgent legit. Lucillius:

Tertiushic mali ſuperat carcheſia ſumma. Neſcio an perperam carceria à nõnullis etiam antiquis dicuntur, qui illud Cinnę ita legunt: Lucida cum fulgent alti carceria mali. De carcheſio uaſe nihil hoc loco dicimus. Ponũtur & in mali ſummitate corbes, unde corbitæ naues, ut Feſtus ſcribit, quæ uulgò caueæ uocantur. Pars quæ ſub antemna eſt atractos græce dicit̃. Scribit Iulius Pollux in x. quod orthiax id nuncupatur, quod eſt in mali parte inferiori, ueluti quod in ſuperiori eſt carcheſion. Meminit uero ὀρθίαξ Epi charmus in fabula Nauages. Conſueuere quoque antiqui in ſummis nauiũ malis galeæ neſcio quid ſimile addere, unde quidam uulgò hodie galeas triremes uocari arbitrati ſunt. Sed ab ea utiq; galea, quę græcè κυνῆ dicitur, pro uerbiũ deductũ eſt, Aut nauigiũ, aut galea, hoc eſt, ἢ πλοῖον, ἢ κυνῆ, quod de re dubia dici cõſueuit. Meminit eius Ariſtophanes

ftophanes. Sũt qui exiftimãt Ouidiũ hoc galeę nomen innuiffe eo carmine: Eft mihi, fitq́ precor flauæ tutela Mineruę Nauis, & à picta cafside nomẽ habet. Sanè q̃d fcripfimus in fummo malo folitos antiquos infigne aliquod addere, id quidẽ innuit q̃d de corbe Feftus ait, nosq́ paulò antè meminimus. Et certe Peloponenfes petafum Mercurij præferebant: nam πέτασον κυνὴν ἀπὸ κυνὸς, id eft, à cane uocabant, quod hoc genus galeri primũ è pellibus canum fieri confueuerat. Quæ igitur bello paratę erant naues, galeam infigne habebant: quæ uero ad celeritatem, Mercurij petafum ut caduceũ pacificatoriæ.

Antemna eft quę uelũ fuftinet, quafi tranfuerfa pertica, dicta quod fit ante amnem porrecta. Alij ab am, & tendo, hoc eft, circuntendo: quidam & gemino nn fcribunt, cuius quæ media funt, ambola & fymbola uocãtur. Vtrinq; uero extremitates ἀκροκέραια, quę

& à noſtris cornua nuncupata ſunt. Tertullianus quidem tertio libro aduerſus Marcionem: Nam in antemna inquit, quæ crucis pars eſt, extremitates cornua uocantur. Et poëta ait, Cornua uelatarum obuertimus antemnarum. Sed & Græci ipſi eadem ratione κεραίαν antemnã uocauere. Sunt & qui ἴκριον, ut ſuprà oſtendimus. Vocantur & ceruchi, q̃d ſcilicet cornua habeant, quorum Lucanus & Valerius Flaccus meminerunt. Sunt & qui in Apulei xi. libro parum ſcitè ita legant: Puppis intorta cerucho, cum antea rectè legeret, puppis intorta cheniſco, quã ut futilem & illiteratam lectionem obelo fodiendam autumarunt uiri alioqui bene de re literaria meriti, tanto minus ut futiles ipſos ego uocem, qui tam aſſeueranter dictionem Græcis ſcriptoribus frequentẽ tollendam cenſuerint. Grammatici igitur Græci, cheniſcũ ſcribũt lignum eſſe in puppi ſcu

ſeu prora, ex quo anchoræ ſuſpendan tur. Sed enim hoc loco placet, quod ex antiquis ſcriptoribus collegit Phauori nus afferre. Cheniſcus, inquit, pars eſt cui appenduntur anchoræ, quæ & carinæ nauis eſt principium. Sunt & qui puppis potius principium dicant, ad quam epotides nauis connectuntur. Sed utcunque ſit, cheniſcus dictus eſt, quoniam nauiũ artifices eam partem in anſerini capitis formã effingunt, ponuntq́; in ſummo nauis, fortè quod uel nauigium in eius ſpeciem & ſimilitudinem formant, uel potius boni augurij cauſa, tanquam immerſibilis nauis ſit, ut auis illa quæ fluctus enatet. Hęc fer mè ille. quæ eo pluribus tibi recenſui, quo eſt hactenus res noſtris parum comperta. Cheniſci meminit Artemidorus libro ij. ὀνειροκριτικῶν, ubi cheniſcon ait in ſomnis ſignificare nauis gubernatorẽ. Meminit item Lucianus in dialogo cui titulus πλοῖον ἢ εὐχαί. Vt autẽ

inquit, puppis sensim consurgit aureo inflexa chenisco. Idem Lucianus in fine ueræ historiæ, ut tota est ridicula narratio, ita seriò de chenisco nauis meminit. Cheniscus enim, inquit, qui ad puppim erat subitò pēnatus apparuit, & exclamauit &c. Vt mirum sit Celiū Rhodiginum uirum multæ lectionis, planè hoc & ipsum ignorasse, ut qui na uem esse cheniscum putarit, nō nauis partem. Verum ut ad propositum redeam, cornua interdum à poëtis per similitudinem brachia uocantur, ut in illo Val. Flacci, Pallada uelifero quęrentem brachia malo. Trochleę sunt quæ quasi ⊙ literæ, hoc est, Thetæ forma confectæ uident: dictas putant nō nulli quod trochis, id est, rotulis circū uoluunt. Fiūt uero in primis ex ligno, sed & interdū ex ferro & ære. Lucill. Multaq; per trochleas & tympana pō dere magno Commouet, atque leui sustollit maxima nisu. De trochleis longe

longè plura Vitruuius & Isidorus. Dicuntur & trochilia. Est & trochleæ genus artemon, de quo mox agemus.

Anchora dens est ferreus ad sistendas naues. Quidam ineptè dictam autumant quasi χειρὸς, hoc est, manus, cũ integrũ sit uocabulum, per antistichon ab incuruitate dictũ, quasi ἀγκύλην, quã ob rem iure caret aspiratione, nostri licet ex usu ei addere consueuerint, ut Seruius notat. Anchorã, ut inquit Athenæus, Sophocles ischada uocauit, quod scilicet naues contineat, διὰ τὸ κατέχειν τὴν ναῦν. Inter anchoras, inquit Pollux, una est quæ sacra anchora dicitur, quam non nisi coacti nautæ expediunt necessitatis causa. Sunt qui eius quoq; uocabulo, hoc est ἱερὰ, extremũ nauis subsidiũ dictũ existimẽt. Transiuit & in frequens apud Græcos prouerbium, cum ad ultima remedia confugimus, quomodo sæpe usus Lucianus aliiq́;, inter quos Euripides. Ego

quoq; in parodia in amici Turcij Alphõsi funere ita flẽs cecini: Tu tot fluctib. una affueras meis Alphonse anchora, tu sacra mihi anchora, Et spes unica, tu sidere naufragę Illuxti gemino rati. Ridiculum mihi uisum est q̃d aliqui scripserunt, sacram appellatã anchoram, quoniam nautę qui in periculo fuissent eam Neptuno sacrabãt. Capitur etiam anchora nõnunq̃ pro firmamento, ut si dicamus, anchora domus seu familiæ. Ea figura usi sunt Sophocles & Euripides, Aristidesq; rhetor, alijq;. Sunt etiam qui duas uel tres anchoras pari figura dicãt, ut si dicas, duab. nixus anchoris. quo modo Pindarus canit, bonas esse anchoras duas hyemis nocturnæ tempore. Sed enim in sacris Ægyptiorum literis anchora pro cunctatione sumitur. At uero in somnijs, quod opportunũ est & securum, earum rerũ quę necessariæ sunt, significat, teste Artemidoro: peregrinari

nari eũ prohibet, quod ſemper in nauium detentione ponitur. Anchoram quidam à Tyrrhenis inuentam ferũt, at bidentẽ eam ab Eupalmo, alij à Mida, quam ad ſua uſq; tempora in Iouis delubro pependiſſe prodit Pauſanias, unde & nomen urbi Ancyra, aliter licet ſentiat Stephan. in lib. de urbibus, quo loco aliam recitat hiſtoriam ex Apollonio in Caricorũ xvij. qui & ipſe ab anchora Ancyram urbem denomi nat. Vt etiã Ancyron Æegypti, quod ex proximis lapicidinis marmora ad anchoras exciderent, ut in Ægyptiacis eſt ab Alexandro proditum. Amphibolon anchoram, hoc eſt, bicipitem, Tarræus διπλῆν, hoc eſt, duplicem uocat. Inuentã ab Anacharſi Scytha philoſopho, ſcribit Ephorus, repetit Strabo in vij. Ridet tamen Ephorus à Lucillio Tarręo in primo Apollonij Rhodij, quoniam, inquit, Anacharſi antiquiores argonautę, qui ea anchora uſi

dicuntur, εὐναίας quidem anchoras uocat Apollon. in primo. Diuersas quoque anchorarũ species legimus. Alia enim ἀμφιβόλος est, id est, biceps: alia ἀμφιστόμος, alia ἑτερόστομος. est & quæ ancyrobolion nuncupatur. Anchorã Marcellus putauit uinculũ esse quo antemnæ tenentur, quo loco Lucillij uersus affert, qui sunt: Armamenta tamen, uela omnia seruo, Funis enim preci sus citò atq; anchóra soluta. Quo loco anchora quũ media intenta efferatur, diligentius inquirẽdi occasionem prestat: & propterea rectius apud Nonium, nõ anchoram, sed anquinã, uel ancilam reponerẽ, de quibus inter funes agemus. Ab anchora anchorale deducitur, quod aliquando funem significare uidetur quo anchora religatur. Liuius: Alij resoluũt oras, aut anchorã uellunt: alij, ut ne quid teneat, anchoralia incidunt. Ammianus Marcellinus: Per anchoralia quadrupedo

gradu

gradu incedunt. lib. xiiij. Apuleius tamen in ultimo, adiectiui forma usus est: strophia enim anchoralia appellat. Plinius uero in xvi. anchorale ponere uidetur pro eo ligno ad quod anchora religatur: ita enim de subere loquens ait: Vsus eius in anchoralib. maximè nauium. Tonsilla palus est dolatus in acumen, & cuspide pręacutus, qui, ut Festus scribit, nauis religandæ causa in littore figitur, & quē idem Festus alibi prymnesium uocat, tametsi id parum emendatè in exemplaribus, ut planè docebimus inter funes & rudentes. Tonsillam uero Isidorus uncũ ferreum, uel lignum ait significari, ad quem in littore defixũ nauiũ funes illigentur. Ennius: Tonsillas rapiunt, configunt littus aduncas. Accius: Tacete, & tonsillas in littore edite. Tonsillæ deduci existimãtur à tonsis. Sex. tamen Pompeius, Toles, inquit, tumor est in faucibus, quę per diminu

tionem tonsillæ dicunt. Sunt & in hoc genere nauticorum palorũ, qui à Græcis λογγῶνες dicuntur, ex lapidibus quibus nauium retinacula religant. Hæc & λογγασία dicuntur, si Phauorino credimus. Porticulus, uel ut rectius legitur in castigatis Festi & Nonij codicibus, portisculus, ut scribit Ælius Stilo, dicitur qui in portu modum dat classi: id autẽ est malleus, cuius meminit Cato in dissuasione de lege Attali & uectigalibus Asiæ, C. Lucio prætore remiges scripti ciues Ro. sub portisculum sub flagrum cõscripti uænire passim. Meminit & Plautus cum ait: Ad loquendum atq; ad tacendũ tute habes portisculum. Meminere & alij nõnulli inter grãmaticos. Portisculus ab aliquibus dicitur & nunc perticam significare, nunc remigantiũ hortatorem. Ennius in annalibus: Portisculus cum signum dare cœpisset. Sed de hortatore suo loco agemus, id est, celeuste. Cælius

lius Firmianus Lactantius Placidus super ea comparatione Statij lib. vi. Sicubi longa uagos lassarunt æquora nautas, Et signo de puppe dato posuere parũper Brachia, uix requies; iam uox ciet altera remos De puppe inquit à gubernatore. Nã pertica est quædam in naui quam hortator remigum tenet, quam si incusserit, remiges non desinunt: si deposuerit, conquiescũt à labore. Hanc casteriam Plautus nominat in Asin. Quin pol si deposui remũ sola ego in casteria. Non. tamen Marcell. casteriã locum esse inquit, ubi cũ nauigatio cõquiescit, remi & gubernacula reponũtur: & citat eundem locum Plauti. Sepe putaui apud Isidorum carceriam legi pro casteria, cuius paulò antè meminimus. Fiebant in nauibus tectis, quas Græci cataphractas uocant, pyrguchi, qui turriculas duas paruas sustinebant hinc & inde, turriculæ uero pyrgidia dicebantur:

quod earum medium fuerat, cataſtroma nuncupabatur, cuius in ſequentibus meminerimus. Liuius de turrib. in apparatu bellico nauali Syracuſarũ ita meminit: Naues iunctę, inquit, alię binæ ad quinqueremes, demptis interioribus remis, ut latus lateri applicaretur, cum exteriore ordine remorum uelut naues agerentur, turres cõtabulatas, machinamentaq́ꝫ alia quatiendis muris portabant. Ligna autem ſuper quæ aſsiculæ, quæ ſanides dicunt̃, mouentur, à Græcis κανόνια καὶ σαθμίδων uocitantur. Ad hæc & puluini machinæ ſunt quib. naues, ut ait Iſidorus, in portum deducuntur, uel ſubducunt̃: unde puluinarium à Plauto in Caſ. Vt ſubducã nauim in puluinariũ. etſi ab arena quidã exiſtimãt puluino. At uero phalãges fuſtes ſunt, per quos nauibus ſubditos, in aquã naues uel impelluntur uel ſubtrahũtur. Palangas Nonius ſine afflatu potius ſcribere uidet̃, unde

unde ſint palangarij uocitati. Sunt & ergatæ machinæ tractoriæ, quas uulgares artifices arganos uocãt, quæ machinarũ genera in x. à Vitruuio deſcribuntur, qui & hæc ſubdit: Harum, inquit, machinationũ omniũ quæ ſuprà ſunt ſcriptæ rationes, nõ modo ad has res, ſed ad onerandas & exonerandas naues ſunt paratæ, aliæ erectæ, alię planæ in carcheſijs uerſatilibus collocatę. Nõ minus ſine tignorũ erectionibus, in plano etiã, eadem ratione, & temperatis funib. & trochleis, ſubductiones nauiũ efficiunt. Pons nauis is uocat, quo ueluti ſcalis uel in nauigiũ aſcendimus uel deſcẽdimus. Vergilius: Interea Æneas ſocios de puppibus altis Pontibus exponit. Ἀπόβαθρα Græci ſcalas interpretãtur per quas è naui deſcendimus. utitur in iiij. Thucydides, quo in loco ſcholia, apobathra, aiunt, uocantur ἡ ἀπὸ τῶν νεῶν ἐπὶ τὴν γῆν ἔξοδος, id eſt, in terrã è naui exitus. διαβάθρα etiã

uocatur teste Polluce. Apobathra quidem & alia plura significat, quæ huius nõ sunt instituti. Sunt & in naui qui cydi uel circli, ut Pollux ait, dicunt: nam cricli potius poëticũ est, quàm uel historicum uel oratorium, per quos funes diuiduntur. Sunt & hermata ligna quæ nauibus subijciũtur, ne dum subductæ sunt, humi marcescant. Vnde & hermatismene nauis, id est, ἑρματισμένη ναῦς, & αὐθυμάτιστος. Cadus quoque uas nauticũ teste Polluce, qui q̃d ad alia munera aptus est, reliqua in ua sis contulimus. Sunt & antlia, ad exhauriendam sentinam instrumenta idonea, tametsi sentinam quoque significet, ut antè iam meminimus. Est & ferrum nauis quod rhomboides uocatur à forma, quę uox, teste Suida, & alia significat. Delphis etiam nauticũ est instrumentum, cuius meminit & Aristophanes, uariè tamen à grammaticis exponitur. Quidam ex ferro, alij ex plum

ex plumbo existimãt ad delphinis imaginem. Meminit & Pherecrates. Thucydides ideo delphinophoron nauem appellat, quidam & κοφκέτην uocatũ autumãt. Pausanias delphin instrumentum putat esse bellicũ in naualib. prælijs. Idem in lexico astruit Thomas magistri. Alij ad pessundandas naues, alij contra uentorũ impetũ, cuius & alibi meminimus. Eruditi quidam uersoriã apud Plautũ existimãt positã pro nautico instrumento, quo soluturi nautæ, unde uenti flarent, explorare soliti essent, cuius à libri principio meminimus. Molorchum præterea instrumentũ nauticũ apud Statium Pampinium in Syluis grammatici obseruãt. Alij molorthũ legere malũt, dictumq́ quasi μόλυβδον ὀρθὸν, hoc est, plumbum rectum, & perpendiculum interpretantur. Alij instrumentum ad tentandam aquæ altitudinem. Sed cum utrunque parum sit cognitum, esto no-

minasse nobis satis. Certè in hoc Græci βολίζω uerbum habent, unde in Actis Lucas, καὶ βολίζοντες εὗρον ὀργυιὰς εἴκοσιν, quo loco interpres latinus, summittere bolidem interpretatus est, ut βολὶς eo loco molorthū significet. Erāt præterea & instrumēta alia, quibus in bellis dūtaxat naualibus utebant̄, & quorum apud autores utriusq; linguæ crebra fit mētio, ut harpagones, quos ab Anacharsi Scytha inuentos scribit Plinius. Sunt & manus ferreæ, quæ χεῖρες σιδηραὶ dicuntur. T. Liuius in Syracusarum nauali oppugnatione ab Archimede elusa, Ferrea, inquit, manus firmæ catenæ illigata, cum iniecta proræ esset, grauiq; libramento plumbi recelleret ad solū, suspensa prora nauim in puppim statuebat. Memini & alicubi me legere apud Appianū non modo manus, sed etiam manicas ferreas inter hæc militaria instrumenta. Videtur & catarrhacta ab eodem Appiano

in

in quinto bell. ciuil. accipi pro ponte, qui in pugna nauali in hostium naues injiciũt dum pugna conseritur. Appiani hæc sunt uerba: Catarrhactas proiecere è nauib. per uim inscensuri. Menodori itaque naue eminente altius, catarrhactę ad imum prorę faciliorem audacibus ad conscendendum præbebant aditum. Deductæ autem hæ uideri possunt à portarum catarrhactis, quarum mentio ab historicis & Liuio in primis facta est. Sunt & harpaga, nõ eadem, ut puto, cum harpagone, quæ inuenta dicuntur non ab Anacharsi, sed ab Agrippa, ut Appianus libro v. bell. ciuil. memorię mandauit. Sunt & κόρακες, id est, corui, de quibus cum alij tum Polybius, qui & eos elegantiss. describit. Sunt & δρέπανα, id est, falces, in apparatu nauali, quarũ historicus Appianus & Pollux meminere. De his uero sic legimus: Fuit & falx non modo terrestris militiæ, sed & naualis instru

mentum. Erant enim Romanis inaudita magnitudine falces, quas cum artificioso quodam impulsu rudentibus hostium iniecissent, nauigio remis in aduersum acto, & rudentes uelut cultri acie tõsoris scindebantur, & antemnæ simul, ac superba ruebãt armamenta. In hoc falcium genere reponũtur quæ Plato δορυδρέπανα uocat, qui Stesileum ait in naui cum hoc militari instrumento contra aliam nauem ingentem decertare solitum. & cætera quæ de eo milite contra ostentatores diuus Philosophus narrat. Plura possem de hoc belli naualis apparatu afferre, quę consultò pręteretereo: unum duntaxat annotauerim, apud Iurisconsultum exarmare nauem dici, pro eo quod est armamentis suis spoliare. ad legem rhodiam de iactu. Græci id ἐξοπλίζειν dicũt; nam & armamenta iam diximus τὰ ὅπλα uocari.

Deremis & tonsis, & his similibus. Cap. XIII.

Nostri instituti ordo exposcit, ut remos & huiusmodi reliqua quib. nauigia impelluntur, cõmodum exequamur: nam & nauigiorũ ipsorũ ratio eiusmodi est, ut ijs recensitis quæ de nauiũ instrumentis generatim dicenda uidebant, nunc speciatim, & quę magis singularia sunt referamus. Sũt igitur remi perticæ seu conti, quę ueluti in palmam desinunt, unde fit ut interdum à poëtis palmę & palmulę uocentur, quibus naues & rates impellimus agimusq́. Optimi uero ex ijs arboribus fieri tradũtur quæ ad septentrionem uergunt, quod rectæ scilicet nascantur & proceræ, tum simul enodes & densæ. At quo pacto rectè ex arbore dolentur, docet Theophrastus in quinto de hist. plant. Nec illud ignorandum quod scribit Vitruuius, q̃d scilicet remi circa scalmos strophis religati, cum manib. impelluntur

& reducuntur, extremis progredientibus à cẽtro palmis in maris undis summam impulsu uehementi protrudunt porrectam nauem, secãte prora liquoris raritatem. Sed iam ad particulares uoces ueniamus. Seruius grãmaticus remũ etiã significare scribit lorũ quod tubam continet: dictus quidẽ remus, ut quidam putãt, ἀπὸ τοῦ ῥέειν, sed à remouendis potius & decutiẽdis fluctibus, sicuti & tonsę à tondendis & feriendis procellis. Festus tamẽ, quod ferro tondeantur, idq́ Ennij autoritate cõprobat. Sunt qui remorũ palmulas tonsas esse existimẽt: à tonsa uero tonsilla uocatũ, palus ad religandas naues. Actius: Tõsillas in littore edite. Tõsillæ quoq́ morbus in faucibus. Dicuntur & remi trudes, à trudẽdo, ut pleriq́ existimãt. quidam perticas interpretantũ, & contos esse uolunt ad trudendas & impellendas naues. Meminit poëta: Ferratasq́ trudes, & acuta cuspide contos

Expe-

Vela, & eorum partes, & quibus uocabulis nuncupata.

Caput XIIII.

Remis uela subiũgimus, utpote utraq; ad nauiũ celeritatẽ reperta, remis quidem quasi pedibus quibusdam, uelis uero ut alis: ijsq; exemplo à uolucrũ alis desumpto: & proinde poëta uideri potest dixisse, Velorum pandimus alas. Sunt qui uelorum inuentionem in Icarum Dędali filium, alij in parentem referunt, unde est & fabulosus eorũ uolatus. Alij in Æolum, quidam in Isin Ægyptiorũ deam. Vela, inquit Cassiodorus in lib. uariarum v. Isis rati prima suspendit, cum per maria Harpocraten filium suum audaci fœmina pietate perquireret: ita dum materna charitas suum desideriũ festinat explere, mũdi uisa est ignota reserare. Hęc quidem ille. At uero Græci scriptores quidam, Dædalus, aiunt, parua primus struxit nauigia, quibus & uela excogi-

tauit, quę nondum antea fuerant, quo Minois nauigationē præueniret, cum ex Creta fugeret, cuius filius Icarus in cautius & imprudentius nauiculam qua uehebatur dirigens, naufragiū fecisse dicit̄, qui in Pergami insulam iam tum etiam ignobilem tempestate delatus, ab Hercule sepultus est, de cuius nomine tam insula, q̄p mare uicinū, cognominata sunt. Triplici quidem forma uela fieri consueuere. Nā alia triangula, qua plurimū figura nūc utimur: alia quadrata, ut in minorib. nauigijs & amnicis fieri uidemus: alia rotunda, qualia se conspexisse nautæ Lusitani affirmāt apud Indos. Quin & in eorū maioribus nauibus ad duodecim uela habere tradunt̄. Vela uero, ut in x. scribit Vitruuius, & ratio palàm facit, cū sunt per altitudinē mediam mali pendentia, non potest habere nauis celerē cursum: cum autem in summo cacumine antemnę subductæ sunt, tunc uehe-

mentiori

mentiori progrediũtur impetu, quod non proxime calcem mali, ſed in ſummo lõgius, & ab eo progreſſa recipiũt in ſe uela uentum. Igitur cum uela per medium ſunt temperata, minorem habent uirtutẽ. Quę autem in capite mali ſummo collocantur, diſcedentia longius à centro, non acriore, ſed eodem flatu preſsione cacuminis uehemẽtius cogunt progredi nauem. Hactenus ille. Idem & Anneus Seneca: Nulla eñ inquit, res æque adiuuat curſum, q̃ ſumma pars ueli, illinc maxime nauis urgetur: itaq; quoties uẽtus increbuit, maiorq; eſt q̃ expedit, antẽna ſubmittitur, minus habet uiriũ flatus ex humili. Quibus ſanè uerbis facilior fiet Ariſtophanis uerſus ex ranis, ἄκροισι χρώμενος ἱσίοισιν. hoc eſt, ſummis uſus uelis. Et itẽ Pindaricũ illud in Nemeôn: Surſum, inquit, extende uela ad carcheſij iugũ. hoc eſt, ἀνὰ δ' ἱσία τεῖνον πρὸς ζυγὸν καρχησίου. Vela uero confici ex diuerſa materia,

nam & ex lino, cannabe, ſcirpo, ſparto & corio non modo uſus cõprobat, ſed & autores receptiſſimi. Theophraſtus & Plinius etiam ex papyro fieri prodidere. Iulius quoq; Cæſar in cõmentarijs belli Gallici, Venetos Gallicã gentem ait ex pellibus alutis uela conficere ſolere. Sanè uela græcè ἱστία dicũtur, unde ἱστιοῤῥάφος, qui uela cõſuit uel conficit. Vocãtur & nõnunquã uela othonæ. Lucianus in dialogo epiſcopũtes, τότε ὑμεῖς ὑπ' ἀγνοίας κελεύετε τὴν ὀθόνην στείλαι, id eſt, tũc uos per inſcitiam iubetis uela cõtrahere. Idem in Ioue Tragœdo: Tunc, inquit, uentus incidens in uelũ. hoc eſt, τότε ἄνεμος ἐμπίπτων τῇ ὀθόνῃ. Licet & hac uoce omne linteũ uocari uideamus. In Euangelio certè Ioannis Chriſtum ſcribitur othonijs inuolutũ cum aromatibus: hoc eſt, ut græcè legitur, καὶ ἔδησαν αὐτὸν ὀθονίοις μετὰ τῶν ἀρωμάτων. Pollux othonen apud Homerũ ex uellere & lana, q̃ ex lino fuiſſe mauult.

Paulus

Expediunt. quo tamen loco in castigatis codicibus sudes, nõ trudes, legitur. Sunt qui trudes instrumenta esse putent, quibus saxo inhærẽs nauigiũ, trudi uel reduci soleat. Reponit̃ & in hoc genere cõtus, de quo sic Donatus Contus pertica oblonga in capite ferrum habens, qua nautæ utũtur ad explorandaloca nauibus opportuna, unde & prouerbium, conto nauigare, ut est apud Suidam: hoc est, rebus sic uti quo pacto conuenit, uel qui eam uitæ rationẽ sequitur, quæ suo ingenio congruit. Alij rectius de ijs interpretãtur, qui tentim & cunctanter admodum rem quampiam aggrediuntur: unde etiam conta & contor & percontor deducta sunt. Sunt qui à cũcta, id est, mora deriuẽt. Græcum uero uocabulum contus esse uidetur, id quod facile ex Grecis autorib. colligitur, qui ut suum illud usurpant, atq; in primis Iul. Pollux, nisi fortasis, ut alia pleraque, è no

K

ſtris ad græcos migrarit. Hinc & κοντωτὰ nauigia, quod ſcilicet contis impellerẽtur, quorum mentio fit ab Appiano et Diodoro. Noſtrates nautæ paluſtres his contis ſæpe impellũt ſuas cymbas. Eſt & contus haſta militaris Vergilio in x. Duris detrudere contis. Idem notat & Marcellus. unde contati, ut haſtati milites apud Vegetiũ. Et item palmula remus, ſeu, ut dicebamus, extrema remi latitudo. Græci remi partes has faciunt: Enchiridion, hoc eſt, manubrium, qui & capulus. Vracos, quę media eſt pars. Pteram & tarſum, quæ palmula eſt, unde & remorũ ordines ταρσώματα uocãtur. Hanc quidem remi partem Apollonius in quarto Argon. πηδὸν uocat, ut etiam interpres notat. Theophraſtus tamen πηδὸν ligni quoddam genus ſic uocat. Eſt quoq; inuenire σῦνιον pro parte remi, quę à ſcalmo intus in naui eſt. Eſt & hypereſion remi genus, ut quidam interpretanĩ. Sunt qui

qui eum esse credant quẽ uulgus nauticum tertiarolum uocat. Alij partem eam quæ remis subiacet. Remus utiq; à Græcis multis uocabulis appellatur: nam & ἐρετμὸς uocatur, unde dicti ἐρέται & αὐτερέται remiges. Dicitur & ἐλάτης, & πλάτη, & κώπη. unde nauigiũ quod xx. remis agitur εἰκοσάκωπον uocatur: & qui remigant nautæ ἑλίκωπες, ut est apud Theophilum: tametsi et ἑλικῶπις epitheton sit eius qui in se hominũ conuertat oculos, uel nigra oculos: alij alia, quæ nihil ad nauigia. Reponuntur etiã inter remorũ genera qui κῶπαι θρανιτικαὶ dicũtur, qua dictione usus Callixenus Rhodius, & Athenæus in Philopatoris nauis descriptione. Sanè quoniam in re nautica utilissimũ est remigantiũ ministeriũ, de ijs prouerbiũ factũ est qui ex humili & ultima sorte ad aliq̃d dignitatis fastigiũ ascenderũt, à remo ad tribunal. Syrianus: Illotis, inquit, manibus à remo ad tribunal ascendit.

Remũ quoq; ad laborem referimus, ut cum Plutarchus ait, oportere addiscentem remos impellere. Notiſsimũ & Latinorũ illud, remis uelisq;, cum aliquid nauiter & ſtrenuè agendũ eſt. Marcellinus uero, contis & remis. Nõ contis (inquit) nec remulo, ut aiunt, id eſt, non flexiloquis ambagibus & obſcuris, ſed uelificatione plena in rempub. ferebatur. Porrò ne quid deſideres à me quod ſuccurrat, dicimus eleganter pro eo quod eſt remos collidere uel confringere, remos detergere uel defringere, & q̃d Greci ταρσοὺς θραύειν, uel συντρίβειν, uel περιασύρειν. Cęſar de bello ciuili: Aut remos tranſcurrentes detergere ſi poſſent contendebant. Idem alibi, hoc eſt, de bello Alex. Nullius remi detergerentur. Liuius: Alterius remos deterſit. Idem alibi: Aut prorã lacerabat, aut remos detergebat. Idem quoq;: Et primũ ab utroque latere remos defringunt.

Vela,

artemonem appellant. Quibus planè uerbis uidemus artemonē genus esse trochleæ, quæ in radice machinæ scansoriæ, ut Fr. Iocūdus ait, ponitur. Unde & nonnulli duo significare artemonem putāt, uelum illud minutū quod diximus, & hoc latinum nomē esse, dictumq́ue quasi arrectū temonem: illud uero græcum παρὰ τὸ ἀρτάω, quod appendo et apto significet. Artemonis meminit & Lucas in Actis apost. cap. xxvij. καὶ ἐπάραντες τὸν ἀρτέμονα τῇ πνεούσῃ κατεῖχον εἰς τὸν αἰγιαλόν. hoc est, leuātes artemonem secundum flatū ad littus appellebant. Eius etiam mentio est apud Sid. Apollinarem, si interpreti standū. Sunt qui unam tantum significationē artemonem habere existiment. Quidam uir sanè doctus artemona eundem cū acatio esse ostendere conatur, parum uidens minus quæ attulit hoc probare. Qui uero antemnā interpretati sunt, nihil tum planè uidebant. Est etiam ar

temon nomen proprium: eo enim nomine plerosque uocatos legimus, pictorem unum, scriptorem alium, & alium quidem molliorē, qui inde quod lectica circūferret, φορεῖον cognominatus est, Sed & herbę nomen propriū apud Dioscoridem. Suppara quoque inter uelorū genera reponunt, ut apud Lucanum: Imaque pandens Suppara, uelorū perituras accipit auras. Seneca in xi. epistolarū multa de supparis nauiū Alexandrinarū. Supparū uero sic describi uideo. Genus aiunt ueli, unum habens pedem quo iuuari nauigia solent in nauigatione, quoties uis uenti languescit. Puellarem quoque uestem lineam supparum Varro, Festus & Nonius faciunt, dictam quod suprà appareat, uel super alias uestes paretur: atque hinc quidam propterea supparum nō uelum propè interpretantur, sed ueli sinum. Donatus & suppara scenarū uela uocat, quę alij siparia uocāt.
Sextus

SextusPomp. siparium, inquit, genus est ueli mimici. Alij suppariũ uocãt, ut in poëtis scenicis retulimus. Mansarium insuper, scribit idem Pompeius, uelum dici q̃d in prora ponitur, quod in castigatioribus codicibus mendicũ uocatur, astipulante etiã Isidoro in lib. etymologiarum. Sunt qui putãt eam esse quæ cochina uulgò dicitur. Sed & carbasus figuratè uelum significat. Vergilius: Vocat iam carbasus auras. Idem: Tumidoq; inflat carbasus austro. à lini, ut ait Seruius, genere, ex quo pręcipue uela fieri cõsueuerũt. Dicimus autẽ carbasus & carbasum, hoc est, fęmineo & neutro genere. A carbaso carbaseus deflexit Verg. Appellauere & uela carbasina antiqui, quib. & fora et theatra obtegerent: id primus Romę Q. Catulus cũ Capitoliũ dedicaret prestitit. Vocant et ueIaria à poëtis pręcipue, & à Græcis peripetasmata. De carbasinis quidẽ Pli. li. xix. Carbasina,

inquit, uela primus in theatro duxisse tradit Lentulus Spinther ludis Apollinaribus: mox Cæsar dictator totũ forum Romanum intexit, uiamq; sacrã à domo sua ad cliuũ usq; Capitolinũ, q̃d munere ipso gladiatorio mirabilius uisum tradũt. Deinde & sine ludis Marcellus Octauia sorore Augusti genitus, in ædilitate sua auunculo XI. Cos. calend. Augusti uelis forũ umbrauit, ut salubrius litigantes cõsisterẽt. Mox subiũgit idem: Vela nuper colore cœli stellata per rudentes Nero princeps exhibuit. At nos his missis quæ ferè sunt præter institutum, redeamus ad nautica. Vocantur & uela à græcis uarijs uocabulis, & in primis ἱστία ab ἱστὸς, qui nauis malum significat, & ideo ἱστοδόκην inter nauium partes connumerauimus. Hac occasione lapsum facilem illis fuisse crediderim, qui cum ex græcis mali partes ad latinos cõuerterent, ueli uertêre, inter quos Macrobius, ut cum

Paulus Ægineta & Græci alÿ medici, othonia pro linteis lineis accipiũt, quibus excipiuntur medicamenta. ἄρμενα demũ & uela maiora uocantur, unde δωδεκάρμενα nauis. Vela tria facit Iul. Pollux. Maius quod acation appellat: q̃d à tergo est, epidromõ: quod minimũ, dolona. Pollucẽ sequit̃ Isidorus. Acation, inquit, uelum maximũ est in media naui constitutũ. Epidromos secundæ amplitudinis, sed ad puppim. Dolon minimum, & ad proram defixum. Hinc ergo est τριάρμενος nauis, quæ tria habeat uela, cuius apud autores est mentio, ut fuit nauis Antigoni. Porrò epidromos alio loco Pollux uocat funiculos plagarum discurrẽtes, quibus retia panduntur & cõtrahuntur. Eosdem & epidromides & prodromos appellat. Sanè & dolonis est mẽtio apud Latinos, ut apud Liuium, dolonibus erectis altũ petere intendit. Idem: Sublatis dolonib. effuse effugere cõtendit.

Procopij tamen interpres eo uocabulo uocari uela maiora credidit, id quod & grãmaticus Theophilus. Vulgus certe nautarum hoc tempore medianũ uelum uocat, quod in puppi erigitur: trenchetum quod ſupra artemonem. Porrò dolon etiam genus eſt teli, cuius Verg. meminit: Sæuosq́ gerunt in bello dolones. quo loco Seruius: Eſt autẽ, inquit, dolo flagellum intra cuius uirgam latet pugio, aut ſecundum Varronẽ, ingens cõtus cum ferro breuiſſimo. Dolones autem à fallendo, id eſt, à dolo dicti ſunt, quod decipiant ferro, cum ſpeciem præferant ligni. In hoc quidem ſignificatu etiã capiunt Iurecõſulti, quod Beroaldus & Budæus ante me annotarunt. Vtitur & Suetonius in Claud. & Plutarchus & Graccho, ξιφίδιον ληστρικὸν ὃ δόλωνα καλοῦσι. Sanè pro uelo, dolo græca eſt dictio, pro telo, latina. Dicitur & ueli pars λοίπαδος, ut Iulius Pollux notat. Aliquibus

quibus uero acatius uidetur. Isidorus etiam artemonem ueli partem existimat. Nec enim, quod celebres quidã scriptores faciunt, hac in re Iul. Pollucem citauerim, qui in partibus nauiũ nullam artemonis mentionẽ facit. Ne scio unde Sipontinus eduxerit, antemonem pro uelo per n, quasi ante amnem uocatum esse. Nam antemon, inquit, uelum est quod potest facilius obliquari, quo nautæ in summo tempestatis discrimine utuntur. Ad dirigendam uero potius nauem artemonem, quàm ad celeritatem esse, docent cum alij, tum sacrarũ literarũ interpretes. Meminit & Iabolenus Iurisconsultus his uerbis in ff. de uerb. & rerum sign. Malum, inquit, nauis esse partem, artemonẽ autem non esse, Labeo ait. Et uerius est quod pleręq; naues sine malo inutiles essent, ideoq; pars nauis habet. Artemon uero magis additamentum, quàm pars nauis, quæ uerba re-

citaui ut in antiquo exemplari haben-
tur, quo ſanè loco præclarè Alciatus.
Vnde mirũ eo magis hominem eiuſ-
dem profeſsionis hallucinatũ, cum ea-
dem Iuriſconſ. uerba inter nauigia ex-
poneret, uulgus nauticum ſecutũ eſſe,
ut putarit uelum maius eo nomine ap
pellari. Qua enim de cauſa malus in
naui niſi ut uela ſuſtentet? Vela igitur
non additamentũ, ſed artemon addita
mentum. Eſt ergo artemon minus il-
lud uelũ, quod uelis maioribus appen
di ſolet, unde & illi nomen. Ex hoc an-
ſa eſt præſtita ignaræ plebi, ut uelum
artemona uocet. Porrò & quidam La
beonem & Iabolenum trochleam in-
tellexiſſe uolũt in lege ſuperius citata,
quæ trochlea etiã nauibus conueniat,
ut & nos ſuperiori capite ſcripſimus,
& Vitruuius lib. x. docet, cum de ma-
chinis tractorijs ageret, quo etiã loco
ita ſcribit: In radice, ait, locat̃ tertia tro-
chlea, eam autẽ Græci ἐπάγοντα, noſtri
artemo-

cum de carchesio ageremus ostendimus. eius uero erroris causa fuit, quod in exemplaribus nõ castigatis aliquando pro ἱστίῳ, ἱστὸς legitur, ut etiam in Polluce offendimus. Sunt & inter uela λαίφεα quæ uocantur, & ἀρμαλία, & quæ ἄρμενα. unde uetus illud, κατὰ ναῦν ἄρμενα, hoc est, iuxta nauem uela, de ĳs quę inuicem & simul congruunt: neq; enim cuiq; nauigio omne ueli genus conuenit: unde & triarmenos nauis, ut suprà meminimus. Sed de uelis illa utiq; nõ silenda Plinĳ exclamatio, quæ lib. xix. legitur, cum iam miraculũ illud suspirasset, herbam esse, linũ uidelicet, quæ breuissimo temporũ spatio Ægyptũ Italiæ admoueret, in tantum, ut à Siciliæ freto Alexandriã septima die quandoq; perueniatur, & sexta nõnunquã, & à Puteolis nona die: à columnis uero Herculis septima die Hostiam usq; aliquãdo, ne omnes nauigatiões quas ille, & nostra etiam tempestate perni-

cius factas, hoc loco cõmemorem. Illa certè eius est exclamatio: Audax uita, scelerum plena, aliquid seri, ut uentos procellasq́; recipiat, & parum esse fluctibus solis uehi. Iam uero, inquit, nec uela satis esse maiora nauigijs, sed quãuis amplitudini antemnarũ singulę arbores sufficiant, super eas tamen addi uelorum alia uela, præterq́; alia in proris, & alia in puppib. pandi, ac tot modis prouocari mortem. Hactenus Plinius. Nunc de uelis cætera prosequamur, quæ & colorib. uarijs antiquitus tingebantur, nec minus hoc tempore. Et ut fabulosa mittamus, nigra Thesei, Alexander certè uersicolorib. usus est Indo amne nauigans. Velo purpureo ad Actiũ cum M. Antonio Cleopatra cum Augusto certatura, nauali prælio uenisse proditũ est, eodemq́; fugisse. Est & apud Plin. lib. xxxv. alius inficiendorũ uelorum modus. Candida, inquit, uela postquã attriuere illinentes

nentes non coloribus, sed colorem sorbentibus medicamentis. Hoc cum fecere infectores, nō apparet in uelis, sed in cortina, hoc est uase, pingi. In feruētes aquas mersa, post momentū extrahunt picta: mirūq; cum sit unus in cortina color, ex illo alius atque alius fit in ueste, accipientis medicaminis qualitate mutatus, nec postea ablui potest.

Porrò ut & loquendi figuras aliqua ex parte attingamus, dicimus uela cōtrahere, quod Cicero & Horatius: uela legere, q̄d Verg. in iij. quo loco Donatus: Lego, inquit, uerbum nautis familiare: nam funes & uela cū colligūt, uel aliqua loca cū transeunt, legere appellant. Dicimus item uela dare, quod idem & Cic. & uela facere, & uela pandere: ut, uelis passis apud Cic. & apud eundem uelificor, & uelificatio, & uelificantes naues. Tum etiam & uela ducere uel subducere, ut est apud Cæsarem in cōment. Emanarunt & à uelis

prouerbia, ut, remis uelisq́;, quo nõ ſemel uſus eſt M. Cic. Qua figura Plautus etiam, Remigioq́;ueloq́; quantum poteris feſtina, dixit in Aſin. Item, uelis equisq́;, ad conatũ ſignificandũ. Idem in Offic. Cum his equis uelisq́;, ut dicitur, decertandum eſt. Idem ad Q. Fratrem: Corrigam tarditatẽ tum equis, tum uelis. quib. in locis inter eruditos fit digladiatio, quod in antiquis codicibus equis uirisq́; legatur: nam & in octaua Philip. Putabam fore ut omnes inflãmati odio, excitati dolore, armis, equis, uiris. quo loco paſsim uiribus legitur. Huiuſmodi uero colores ac figuras loquendi interſperſiſſe nõ iniucundum fuerit. Deinceps porrò ad funes & rudentes me conuertam.

De funibus & rudentibus, cęterisq́; nauigiorum reſtibus, & quæ eorum appellationes. Caput XV.

IGnorat nemo, puto, ꝗ ſint in re nauali neceſſarij funes, tũ ad uincula, tum ad nauiũ tractus

ctus & retinacula, ut eos nõ immeritò hocloco cõnumerare, & à præsenti negocio nihil alienum esse uideatur. Sed primũ uideamus ex qua materia conficiantur. Fiũt uero in primis ĳ ex cannabe, lino, sparto. Iunco, ait Plin. græcos ad funes usos, nomini credamus χοῖνος, quo herbam eam appellant. Ex palmæ quoq; folijs in oriente ualidos funes fieri, eosq; in humore utiliores, moxq; & ex philyra, manifestum est. Sed & ex arborũ quoq; corticibus, scribit Theophrastus in iiij. de hist. plant. fiunt, ut ex ceraso, detracto cortice: ex uite & tilia. Idem in v. Habet etiã corticem funibus cuiusque percõmodum acer & carpinus. Fiunt & in orientalibus ad septentriones ubi proceræ nascuntur arũdines, nauigia, & quidem ampla, ĳs connexis & colligatis trahi longis, CCC. interdũ passibus: ut minus mirũ sit nostra in Pado molendina retinaculis ex perticis confectis ad

amnis ripas contineri. Sed & nõ nunq̃ lintres ex ripa longurijs impelli agiq; uidimus. At nos institutũ sequamur. Funes igitur in primis & restes, rudentes appellamus, à nimio, ut grammatici aiunt, stridore, à Græcis νήϊα uocata: unde prouerbiũ æditum est, νήϊα καὶ κώπας ἀνθ' ὅπλων ἠλλάξαντο, hoc est, rudentes & remos pro armis permutarunt. Dicimus & rudens numero singulari. Cicero de Diuinat. Sed est quasi rudentis explicatio. Dicuntur & funes κάλως, at certè κάλως omnis funis intelligitur. Vulgus nauticũ per antistichon nunc cauum appellat: unde καλώδιον paruus funis, & καλωστρόφος qui latinè restio uocatur, qui et σχοινοπλόκος, ut paulò post dicemus. Grãmaticus Moscopulus illud de hac dictione κάλως obseruat, quod in genitiuo κάλω facit, per ablationẽ σ, ut μενέλεω. Dicimus & κάλος κάλου per o paruum; & κάλως κάλωος, ut est illud poëtæ, ῥοχθεῦσι δὲ κάλωες, id est, resonãtq; rudentes.

tes. Extat de hoc prouerbiũ, πάντα κάλων κινεῖν, id eſt, omnẽ mouere funem: quod aliqui ſic proferunt, πάντα κάλων σείειν, hoc eſt, omnem cõcutere funem: de his qui rectè aliquid nõ inſtituunt. metaphora ſumpta à nauigantibus, qui in nauigationib. reſtes omnes mo uent. Omnẽ igitur funem mouet, pro eo quod eſt, omnẽ machinã. Hæc ille. Quæ ideo adſcripſimus, ut ijs adiungas quæ prouerbiorũ autor collegit. Funes uero quibus uelum ſubducitur meſurias uocant: & quibus ex utraq; parte proræ malum cõſtringitur, protonos: quibus à laterib. pedes: & quod reliquum eſt eorum, propedes appellant: cum quibus etiam ij ſunt qui terthrij uocitant: & poſt eos, quos μέσους, id eſt, medios appellari uideo. Sed ſeorſum hęc uideamus. Pes, nauticus funis eſt, cuius Verg. meminit. Vnà omnes fecere pedẽ, quo loco Seruius grãmaticus podiam interpretat, etiãnum

hodie sic uocitatam, hoc est, funẽ quo uelum tenditur. Quidam tamẽ extremum ueli angulum esse opinantur. A pede propes dictus, funis quidam quo pes ueli alligatur. Meminit eius Turpilius poëta: Quasi, inquit, cum uẽtus fert nauẽ in mare secũdus, Si quis propedem misit in ueli sinistrum. Pedem & propedem innuit Catullus poëta, cum ait: Siue utrunq; Iuppiter simul secũdus incidisset in pedem. Item Plinius: Iisdem, inquit, uentis in cõtrariũ nauigatur prolatis pedibus. quo loco innuit Plinius, quod indies fieri uidemus, ut uno eodemq; uento per maria in contraria nauigetur. Pedem & Græci πόδα uocant, ut apud Euripidẽ, Plutarchum & Lucianũ. Est quoque prouerbiũ in eos, qui quæ magis sunt opportuna negligũt, & leuiora quædam sectantũ, ἀφεὶς τὴν ὑπέραν τὸν πόδα διώκει. hoc est, Hyperam dimittens pedem sequitur. Huius meminit Hyperides orator

tor. Hypera uero funis est nauticus à summo propendens, quo antemnarũ cornua traducuntur. Sunt & pesmata propè funes quibus anchoræ ligãtur, quorum Pollux & Suidas, alijq́ memi nere scriptores nõ pauci. Quidã prymnesia esse arbitrati sunt, de quibus paulò post agendũ. Theophylactus sacræ scripturę interpres, duob. in locis, hoc est, in Matthæi & Marci Euangelio, camelum tradit funem crassum significare, quo nautæ alligãdis anchoris utuntur. Idem & Suidas, qui & illud notat, ab aliquib. non per ἦτα, sed per ἰῶτα scribi, hoc est, non κάμηλος, sed κάμιλος. Epitonus, ait Theophilus, lori est uel uinculi genus, quo antemna malo alligatur. Eius meminit Aristophanes et Homerus. Alij ligaminis omne genus ἐπίτονον uocãt. Protoni uero funes dicuntur, qui ex mali utraq; parte à prora, & à puppe extenduntur, ut in primo Apollonij Rhodij grãmatici obseruãt. Alij

& genere neutro quoq; enunciari asse runt. Sunt & qui protonon extentũ fu nem interpretent. leges in Phauorino plura. cõnumerat & inter funes himo nia, quę ex loris conficeretur ad aquas hauriendas. Sunt & tropi, qui & tropo teres & epicopeteres uocantur, uincu la, quibus scalmo remus alligat. Sunt item qui primi & secundi uocant, item qui thalamius, ut notat Pollux. Tropi à nostris struppi (puto) dicuntur. Liuius: Tum remos religari struppis. Vitruuius in x. strophas hos appellare uidetur, cum ait: Naues etiam remi circa scalmos strophis religati cum ma nibus impelluntur. Quidam hinc uer naculũ illud nostrũ deductũ affirmãt, quo passim in tota Æmilia utimur & Venetia, stroppæ, quę flexilia sunt uimina ad quęcunq; colliganda idonea. Hinc perplexa & inuoluta uerba, tum facta etiam, strophas dicimus. Hinc & strophea, hoc est, στροφεῖα Lucianus uocasse

casse uidet in eo dialogo qui πλοῖον seu εὐχαὶ inscribit. Item & Apuleius in xi. ubi de Isidis naue agit. De strophijs uero puellarũ nihil est cur hic agamus. Sunt & qui terthron, tenuẽ quendam funiculum nauticum arbitrentur; quidam malo attribuũt, ut paulò antè meminimus. In hoc restiũ genere & quidam spiras addidere, quæ propriè, ut ait Seruius, sunt funium uolubilitates, siue, ut Festus scribit, funis nauticus in orbem conuolutus, unde adagium est, τὴν σπεῖραν σχοινίον, id est, funiculus ad restim, cum astus astui additur. Et alia significat spira, quæ à grammaticis tum græcis tum latinis quærenda sunt. Vergilius certè de serpentibus tantũ (quod memini) usus est, ut in illo: Squameus in spiram tractu se colligit anguis. Et de Laocoonte: Spirisq; ligant ingentibus. Item in xij. Paribúsque reuinxit Serpentum spiris. Est & transenna funis extentus,

ut in quinto Aeneid. docet Seruius in eos poëtæ uersus: Ingentiq; manu malum de naue Seresti Erigit, & uolucrem traiecto in fune columbam,

Quô tendât ferrũ, malo suspẽdit ab alto. quo loco ait Seruius, traiecto, id est, extento, unde transenna dicitur extentus funis. Sallustius: Transenna demissum uictoriæ simulachrum &c. Hæc ille. Sed & Plaut. pro laqueo seu fune ad decipiẽdum accipere uidetur, cum ait in Bacch. Nũc è transenna turdus lumbricũ petit. Idem in Rud. Plurimæ fiunt transennę ubi decipiuntur dolis. Sed enim & aliquando ponitur transenna pro clathris & cancellis, quo modo utitur Cice. in primo de Orat. Tum etiã quidam tormentũ in funes cõmemorant, funeq; esse contendunt, quo prora ad puppim constringitur, quod quale sit mihi non succurrit. Addunt & ijdem saphonem, cuius ita Cæcilius meminerit; Venerio cursu ueni

prolato

prolato pede usque ad saphonem. Addunt & opiferas, quib. cornua antemnæ dextra sinistraque tenduntur: alij opiferos uocant, funes scilicet. Addunt item & mitram, qua nauis media uincitur. Item anquinã, qua ad malum antemna constringitur. Cinna poëta:

Atque anquina regit stabilem fortissima cursum. In hoc genere quidam ἀγκύλας reponũt, unde etiam anquina deducta uideri potest. Scribit Nonius Marcell. anchoras esse uincula quib. antemnæ tenentur, idque Lucillij carminibus probare nititur, ut suprà docuimus cũ de anchora ageremus, monuimusque mendum subesse, & ex Isidoro reponendum anquina. Sunt & qui helcyon funem esse dicant tractoriũ, à quo sit helcyarius, ut suo loco dicemus. Helcyon nunc uulgus nostrate nauticũ helcyanã appellat. Apuleius tamen lib. ix. per tralationem uocauit helcyon id quod ante pectus equorũ,

& id

& id genus animaliũ, ab armis pendẽs instrumentũ, quo & molæ per machinulam innexę uersantur, & currus per temonem trahunt, unde & nomen accepisse potest. Apulei uerba: Helcyo sparteo dimoto. & idẽ paulò post: Helcyo tandẽ absolutus. Rhymata quoque reponi uidemus inter funes tractorios à Polybio, παρὰ τὸ ῥύω, ut puto, τὸ ἑλκύω. Polybius in primo: Ad hęc instituerũt hippagos, rhymata dantes ex ĳs tertię classis nauib. Vel, ut uertit Perottus: Post tertiam classem sigillatim ordinatæ erant naues quibus equi uehebantur, hæ tertię classi funem præbebant. Græcè uero sic habet: ὧδε δὲ τούτοις ἐπέσκεζαν τὰς ἱππαγοὺς, ῥύματα δόντες ἐξ αὐτῶν ταῖς τοῦ τρίτου στόλου. Xenophon in primo Hellanicôn παραῤῥύματα uocauit. Non me fugit & alia ῥυμὰ significare, inter quæ impetum & propugnaculum. Sanè à rhymate uerbũ deducitur ῥυμουλκεῖν, quod nos remulcare. Idem Polybius: τῶν μὲν

ῥυμουλ-

ῥυμουλκόντων τὰς ἱππηγοὺς ναῦς. Diodorus Siculus: ἐρυμούλκουν στρατιωτικὰ πλοῖα. Idem: καὶ τὰς ἱππηγοὺς ῥυμουλκουμένας ὑπὸ τῶν εἰρεσίαις χρωμένων. Latini tamen remulcare à remulcendo deflectũt, ut Non. scribit. Sanè remulcus funis ab aliquib. appellatur, quo deligata nauis remi uice trahitur. Valgius antiquus poëta: Hic mea me longo succedẽs prora remulco Lętantem gratis sistit in hospitijs. Obseruauimus uero apud idoneos autores dici, remulco trahere, & remulco agi, & remulco abducere, itẽq; remulco abstrahere. Sunt magni alioqui professores, qui remulcũ paruã nauẽ siue scaphã interpretẽt. Promulco quoq; pro remulco dixisse antiq̃s testis est Sext. Pomp. qui ita scribit: promulco agi nauis dicit̃ cũ fune nauis ducit̃. Sed de remulco et promulco satis. Sũt & inter nauticos funes serilla, ut antè diximus. Sunt et qui in hoc genere selmidas connumerent, unde & euselmos nauis, qua de alibi,

quæ tamen à ſelmate potius deducit. Cataprorates linea eſt cũ maſſa plumbea, qua maris altitudo tentatur. Lucillius: Hanc cataprorate͂ puer eodem defert. Prymneſiũ putat Theophilus, ut antè diximus, & cũ Theophilo Suidas alijq́, & unà cum his Hiſpalenſis Iſidorus, funem eſſe, quo in littore nauis palo alligatur. Homerus: δὴ ποτε κοιμήσαντο παρὰ πρυμνήσια νηός. hoc eſt, ut & nos ludamus: Tum prope cõcipiũt nauis prymneſia ſomnũ. Apollonius in primo: Illis Argus prymneſia ſoluit Littoreo è ſaxo. hoc eſt, πρυμνήσια δέ σφισιν ἄργος λῦσεν ὑπ' ἐκ πέτρας ἁλιμυρέος. At hoc non oſtentationis gratia, ſed ut falſam grammaticorũ opinione͂ monſtraremus, qui Feſtum ſecuti, prymneſium arbitrantur palum ſeu tonſillam ſignificare, ad quem in littore nauis religatur. At meo quidem iudicio Pompei codex mendoſus eſt, & ita caſtigandus: Prymneſium funis nauticus, quo

nauis

nauis ad palum religatur, quem alij tonsillam dicunt: at ita ipsum Festum scripsisse crediderim. Sed quisquis fuit ille Paulus qui Festi uolumina in compendium redegit, eius errati autor, non Festus, fuit: quem postea Paulum secuti sunt alij alioqui eruditi, inter quos primus Sipõtinus. Sed de prymnesio satis. Porrò funis quo nauis littori alligatur, ab ijsdem græcis ἐπίγειον & πεῖσμα uocat̃. Oram etiã quidam apud latinos dicunt funem nauticum significare, quo ad terrã nauis ligatur. Fab. Quintil. Permittamus uela uentis, & oram soluentibus bene precemur. Et idem alibi: Sublatę sunt anchorę, soluimus oram. Liuius: Trahunt scalas, orasq; & anchoras, ne in molientib. mora esset, pręcidunt. Vt idem ferè sit q̊d grecè dicitur, τὰ ἀπόγεια λύσασθαι, & quod modo attulimus ex Apollonio, πρυμνήσια λῦσαι, hoc est, retinacula soluere. Literati tamẽ quidam oram negant pro

fune accipi: & in Liuio quidem non oras, sed lora reponūt, uetusti, ut aiūt, exemplaris fide fulti. Fabium uero interpretantur, oram, id est, à littore soluentibus: cuius sententiæ fuit Beroaldus & Calepinus, pro quib. facit Cic. qui ait, portum soluentibus. Dicūtur & hi funes retinacula. Liuius: Plurib. retinaculis ualidis parte superiore ripę religatum &c. Verg. Strictoq; ferit retinacula ferro. Idem & funem dixit: Nō illa quisquam me nocte per altum Ire, neq; à terra moneat cōuellere funem. Sed & funis nauticus τὸ σπάρτον, & numero plurali τὰ σπάρτα, à genistæ genere notissimo uocat̃, ex quo & apud antiquos & hoc etiamnū tempore funes & restes conficiūtur. Nota uero est Varronis, Plinij & Gellij, sed & Homeri interpretū sententia, sparti usum non fuisse ætate Homeri, cum cecinit, σπάρτα λέλυνται. Itemq; an proprie sit sparton quam genistam uocamus,
cum

cum eius duæ ſint ſpecies. At certè à ſpartis ſpartina piſcatorum funis dicta eſt, qua in Auibus fabula uſus eſt Ariſtophanes. Eſt & ſparte fabri lignarij linea, qua materiam dirigere ſolent, unde & prouerbia quorum ſuprà meminimus. Sed de ſparto, & ſpartis hominibus qui dicuntur, aliàs in obſeruatis noſtris plura notaui. Eſt & napura funiculus ex ſtramēto factus, ut in commentario ſacrorum reperitur: Pōtifex napuras facito, quod et Pompeius ſcribit: quo modo & Græci merinthos, & merindos funes ſignificant, qua de re ex Græcorū cōmentarijs plura in Corollario Hermolaus. Exiſtimať à quibuſdam & mataxa funis ſpecies, quæ tum ex ſparto, tum ex cannabe & lino conficitur, cuius Lucillius meminit:

Plumbi pauxillum rudis, liniq́ maxam. Meminit & Vitruuius lib. vij. cum ait: Et mataxæ tomicæ ad iuſtam longitudinē una craſsitudine alli

gationibus temperentur. Idem lib. vi. de paludibus inquit: Tenues colligantur mataxæ. Mataxam uero quasi metaxam Isidorus dictam opinatus est, à circuitu uidelicet filorũ à meta, uel q̃d transferatur græca deriuatione. Iustinianus Cæs. lib. Codicis undecimo fascem interpretatur, uel cõgeriem pensorum lanę, uel lini. Hanc nunc uulgò Hispani una uel altera mutata litera, madexe dicũt. Quin & mataxã in quibusdam Hetruriæ urbib. hodie ex filo globũ à uernaculis audiui. Vtĩ quoque hac dictione inter antiquos medicos Theodorus Priscianus in iiij. seu, ut alij putant, Octauius Horatianus. Sed certè ego utrius sit liber ambigo. Manardus Theodori quàm Horatiani esse mauult, uel Alexandri Trallia-ni autoritate, eo nomine ipsum citantis. Verba igiť utriusuis sint, hęc sunt: De capillis ipsius mulieris qui excidunt, quando se ornant cum mataxa.

Sanè

Sanè & medici quidam græci recentiores, mataxã sericum crudum uocant, cuius est in medicina usus: unde & in scholio Horatiani, mataxa, inquit, sericum dicit̃. Apud uero Aëtiũ & Actuarium cataxa uocari uidet̃, licet ego mataxã utrobiq; legendum semper existimarim, qua in re alioqui eruditi quidã sunt decepti. At nos penè è nauigijs egressi, ne periclitemur, ad ipsa cõmodũ redeamus. Funes etiã græcè, ut dixi, χοινία neutro genere dicutur, ut est notissimũ illud ex Aristophane, χοίνιον μιλτωμένον, hoc est, miniatus funiculus. Item χοῖνοι masculino, unde sunt deriuata χοινίσκοι & χοινισμὸς. Hinc & χοινοβάτης qui per funes graditur, quẽ Latini modo funãbulũ, modo funerepũ transtulerũt: unde & χοινοπλόκος, ut paulò antè diximus, funarius artifex, id est, restio: omniaq; hęc deriuata uident̃ à iũco scirpóue, ex quo nõ modo funes, sed & uela aliaq; fierent, qui gręcè dicit̃ χοῖνος, ut

etiã ex Pli. recitauimus. Sanè ſchœnus etiã genus eſt mẽſuræ terræ uel itineris apud Perſas & Ægyptios, quale eſt apud nos ſtadiũ uel miliariũ, apud Aſſyrios paraſanga & aſtarus, qua in re, ne te pluribus morer, Euthymus in pſalmo cxxxviij. quo loco noſtri uerterunt, Semitam meam & funiculũ meũ inueſtigaſti. quod erat græcè, τρίβον μου καὶ τὴν σχοῖνόν μου σὺ ἐξιχνίασας. Schœnus, inquit, apud Ægyptios atque Perſas itineris menſura eſt, & idem ferè quod apud nos dicitur ſtadium. Hæc ille. Hæc uero dictio in ſacra hiſtoria frequens. Plinius quidẽ lib. v. ſchœnon facere ſtadia XXX. prodit. Lib. uero xij. nõnihil uariare uidetur. Græcorũ nonnulli L. ſtadia. Herodotus in ij. LX. ſtadia cõficere prodidit, niſi codex ſit mendoſus. Significat & alia ſchœnus: nã Hippocrati, teſte Galeno, ſcillam cepam, aliis rei medicæ ſcriptoribus iuncum odoratum. Eſt & loci & uiri nomen.

χῖνος

χῖνος uero lentiſcũ denotat, quod multis cauſa fuit ut cõfunderẽt. Sed ipſi noſtra ſequamur. Dicunt & funes quib. naues religantur, ut notat apud Lycophronẽ Iſaacius, οἶσα, uel ut Ionicè dicit οὖσα, παρὰ τὸ οἴω, q̊d defero & porto ſignificat. uel οἶσα dicit ἀπὸ τῆς οἰσίας arbore, id eſt, ſalice uel uimine: nã & reſtes uimineos & antiquitus factos, & noſtra ætate aliquando fieri uidemus. Alij cæſam ἀπὸ τῆς οἰσύας dictam uolũt, quo uocabulo greci uiticẽ ſignificant, hoc eſt, agnum caſtum, qui &, quòd ex eo uincula & ligamenta fiant, teſte Polluce atq; Dioſcoride, λύγος uocat: & ſi Dioſcoridi ipſi ſtandum eſt, ſalix amerina à Latinis uocatur. Confuſe utiq; legas interdum cæſya pro cæſia, propter literarũ affinitatẽ: ab hac enim cæſinæ uirgæ, ab illa cæſynæ gerræ, hoc eſt, tuguriola, & gurguſticla craticea, unde cæſyoploci, quos cæſyurgos uocat Eupolis poëta, ut eſt apud Pollucẽ. Voca-

tur & οἰσῦαι funes. Sed enim & ex loris & ijs nõnunquam tortis, nauigiorũ funes apud Priscos factitatos legimus, ut cũ alibi, tum eo Homeri carmine, quod nos ita uertimus: Candida uela trahunt contortis undique loris. hoc est, ἕλκον δ' ἱστία λευκὰ ἐϋστρέπτοισι βόεασι. Lorũ tamen & himas dicitur, quanquam et λῶρον. Sunt & funes quos Græci uocãt thominges, & mermides, & merinthos. Non satis liquet an thominges sint quos nostri tomices uocant. Sunt enim tomices græco quidem nomine appellatę, ex cannabe impolito & sparto leuiter tortæ restes, ex quo funes fiunt. Vitruuius lib. vij. Et binas inter eos perticas erigemus, tomicibus alligatas. Columella lib. xij. Deinde fasciculos tomice palmea aut iuncea ligato. Plinius lib. xvij. cap. x. Sic & spinas sepis causa serunt, tomice moris spinarum circũlita. Quo loco Hermolaus, tomicis nomen esse deflexum à gręco, sed

ſed aſpirationẽ non retinuiſſe. Piſcatorius uero funis ex ſetis hormia uocat. Hactenus de funib. Nunc ne quid nauigio deſit, de ſaburra agendũ. Cõſueuerunt nautæ ſaburra, quę craſsior acuilior eſt harena, naues onerare ad certam uſq; menſuram, ut ſtabili magis curſu agantur. Id cum poëtæ, tum hiſtorici manifeſtè declarant. Verg. iiij. Georg. de apibus. Et ſæpe lapillos Vt cymbæ inſtabilis fluctu iactante ſaburrã Tollunt. Liuius de bello Maced. Et onerarias ducere multa ſaburra grauatas. Sed de ſaburra ui de Hermolai lexicon. Saburra, inquit, propriè quidem nauiũ eſt, ex quacũq; materia, ſed ſabulũ ferè ſignificat. & reliqua quę ad naues parũ pertinẽt. Nũc uero iam contractis uelis funibusq; reductis, nauiũ ornamenta explicemus.

De nauigiorũ ornamentis. Cap. XVI.

Excogitatæ, nec minus quàm in ædibus, ſunt nauium orna-

menta, quæ ut hoc loco à nobis commemorentur, & ordo & tempus monet, etsi eorum pleraque ad aliarum quoq; rerum ornamenta referuntur, quorũ quædam in Ptolemæi & Hieronis nauibus antè retulimus, sed quæ illic non attigimus hic proferenda. Est ergo, ut ab hoc ordiamur q̃d ex Cassij sententia refert Vlpianus, inter ornamentum & instrumentũ magna differentia. Instrumẽta quippe ad tutelam pertinent, ornamenta ad uoluptatem: quanquam hic ego non ita anxiè rem obseruaui. Sunt igitur in primis & in uniuersum aplustria omnia nauiũ ornamenta, dicta, ut nõnulli uolunt, ab α priuatiua particula, & πλέω, quod est nauigo: uel à πλοῦς, quæ uox nauigationem significat. Sed si Sex. Pompeium audiamus, amplustria dicuntur, quod amplius sint. Eius hæc sunt uerba, ut in castigatiorib. codicibus leguntur: Amplustria nauium ornamenta, quę quia

erant

erant amplius quàm essent necessaria, usu etiam amplustria dicebant. Grammaticus etiã Priscianus amplustria dicere uidetur. Fuit cum ego aplustra dicta crediderim quasi aphlasta, nunc temerè nihil statuo, cum uaria huius dictionis prima syllaba inueniatur, ut apud Lucretium, Ciceronẽ in Arateis, Silium, Iuuenalem, Manlium, Lucanum, Sidoniũ. Sanè sciendũ modo amplustra & amplustria, modo aplustra & aplustria, hoc est, trium & quatuor syllabarũ, & quod magis mirũ est, prima correpta, propter liquidã. Cicero:

Nauibus assumptis fluitantia quærere aplustra. Eodem modo Lucretius. Legi nuper in cõmentarijs nescio cuius, aplustra summas uelorũ partes uocari: quod, cum autoritate antiquorum non fulciatur, parũ mihi persuasum. Videntur et ἀμφιμήτρια ornamẽta esse, quę circum naues adhibentur uti apud Artemidorũ in quarto de inter-

pretatione somniorũ ad filium. καὶ τὰ, inquit, ἀμφιμήτρια τῆς νεὼς ἔσπασε. et, inquit, amphimetria nauis euulsit. Phauorinus putat esse quę adhibentur utrinque nauis carinę. Segestria, teste Pompeio Festo, pelles sunt nauticæ, quæ διφθέραι dicuntur græcè, ut idem Festus & Pollux tradunt. Varro segestria dicta innuit à segete: ita enim scribit in libris de lingua lat. Quod ferè, inquit, stramenta erãt è segete, segestria appellãt, ut etiam nunc in castris, nisi à Græcis στέγαστρον. Meminit & idem Varro in libris de uita pop. Rom. ut est apud Nonium Marcellũ. Ascoma, pellis quę scalmo adhiberi solet. Theophilus assutam pellem ait scalmo, ad repellendam aquam maris. Meminit & Iulius Pollux. Suidas lorũ putauit cõtinens remum scalmo annexum. Diphtheras etiam nauib. adhibet Pollux & Suidas, easdemque fermè facit quę modo retulimus ascomata, in quib. & scripsisse ali-

aliquãdo proditores thoracyon ait & hermiona. Grãmatici quidã diphtheran pastorale indumentũ esse scribũt. Attici uero eam esse uestem quę & isalce uocatur, qua quoniam magistri literarum uti consueuerant, à Græcis aliquãdo diphtheralœphi nũcupati sunt Sed de diphthera loquẽs in primis audiendus est M. Varro, qui de re rust. lib. ij. Cossiniũ sic loquentem facit. Vt fructũ, inquit, ouis è lana ad uestimentum, sic capra pilos administrat ad usum nauticũ, & ad bellica tormenta & fabrilia uasa: neq; non quædam nationes harum pellibus sunt uestitæ, ut in Getulia & Sardinia, cuius usum apud antiquos quoque Gręcos fuisse apparet, quod in tragœdijs senes ab hac pelle uocantur diphtheriæ. Et hucusque Varro. Quidam etiam βαίτην diphtherian uocant, pellemq; esse scribunt Amaltheę caprę, in qua res humanas scribere dicitur Iupiter. Diphtheræ me-

minit & Hammonius grammaticus, qui ait diphtheran à malote differre, quod hęc ſcilicet ſit ouis pellis, hoc eſt, μηλωτὴ, illa uero caprarũ. Idem & Moſcopulus. Hanc quidẽ Verg. in Geor. deſcribere uidetur, Varroniſq́; locum ut plerunq́; æmulari: ita enim canit in iij. Nec minus interea barbas incanaq́; menta Cinyphij tondent hirci, ſetasq́; comantes, Vſum in caſtrorũ & miſeris uelamina nautis. Quo loco Seruius & Probus grãmatici cilicia deſignari ſcribunt. Videnť uero diphtheræ & cilicia idem eſſe: ſic & hodie ferè uulgus nauticũ appellat. Cilicia Celſus ait retuliſſe Varronem ideo ſic appellari, quod uſus eorum in Cilicia ortus eſt. Idem ſcribit & Seruius. Varronis uerba quibus id cõprobať, in calce ſunt ſecundi de re ruſt. dialogi: Quod magnis, inquit, uillis ſunt capræ, ſcilicet in magna parte Phrygiæ, unde cilicia & cætera eius generis ſolent fieri. Sed

ri. Sed quod primũ ea tonſura in Cilicia ſit inſtituta, nomen id cilicas adiecisſe dicunt. Meminit & Aſc. Pædianus in Verr. & Vegetius in lib. de re militari. Addit amplius Suidas, quod ſint in Cilicia hirci ualde piloſi. Porrò ne quid omittamus, & ex diphtheris rates cõfectas fuiſſe, teſtis eſt Xenophon anabaſeos lib. ij. de Cenis fluuio agẽs, ἐξ ἧς, ait, οἱ βάρβαροι διῆγον ἐπὶ σχεδίας διφθερῶν, ἄρτους, τυρὸν, οἶνον. quę uerba amicus meus ita conuertit: Ex qua barbari coriaceis ratibus, panem, caſeum, uinũ in caſtra cõuehebant. Eſt & phormion nomen ſtraminis nautici, ut Donatus obſeruat, & ſignificat tegeticulam qua pauimentũ ſternitur: uel lectum ſparteũ, à quo nomine Apollodorus comicus paraſitũ, Terentius uero noſter fabulam nũcupauit. Phormionis certè pro ſtoria & tegete, et Vlpianus Iuriſconſ. ut Modeſtinus ait, meminit in ff. tit. de fund. inſtru. & inſtr. leg. Deducta hæc

uox uidetur à φρομῶ, quæ ſpartã & ſto-riam ſeu tegetem ſignificat, qua de re multa Græci Suid. & Pauſanias, item Herodotus. A phormo, phormion & phormiſcus, diminutiuorum forma. Fiunt & ex papyro tegetes, ut alibi ſcri pſimus, & ex iuncis, in uſum nauticũ. Sed & ex palmarũ folijs, earũq; in pri-mis quæ humiles dicũtur, & folio ſunt latiore, ac molliore, ut Theophraſtus ait. Proueniunt uero cũ in Creta, tum plurimæ in Sicilia. Sunt & nauiũ orna menta præterea aulæa, tapetes, peri-ſtromata, peripetaſmata, eius generis cætera, quæ ad alia quoq; referuntur. Cataſtroma quidẽ ſuperius eſt nauis tegumentũ ſeu pauimentum, cuius a-pud Thucydidem mentio, ut alios mit tam: unde appellatę cataphractę & em phractæ naues, quæ tum à noſtris con ſtratæ tum tectæ uocantur: ut contrà apertæ, quæ à Græcis aphractæ dictæ ſunt, de quibus alibi, hoc eſt, inter na-uium

uium uocabula. E catastromate propugnatores depugnare solitos, ex scriptoribus colligimus. Quidam (quàm sanè nescio) catastromata foros esse opinati sunt. Corymbis etiam naues ornatas legimus, id q̃d uel ex his Flacci Val. facilè quimus cognoscere: Et auratis Argo reditura corymbis. Idem alibi: Et extremis tamen incre puere corymbis. etsi corymbon græcè nauis rostrũ appellat̃, unde & acrocorymba ipsarum nauiũ ornamenta, ut in lexico tradit Theophilus. Corymbos uero Suidas interpretatur ramorũ summitates & partes extremas, id quod & græco epigrãmate cõfirmatur. Alij corymba uocãt acrostolia nauium uelut coryphas, id est, uertices, quæ addi & adimi possunt. Legimus in græcorũ cõmentarijs, corymba differre ab aphlastis, quorum in nauium membris meminimus, quòd aphlasta quidẽ in puppi, corymba uero in pro-

ra: hoc eſt, ἄφλαστα μὲν λέγουσι τὰ πρυμνήσια, κόρυμβα δὲ, τὰ πρωῥήσια. Sed enim & extrema, ac rerũ ſumma, corymba aliquando appellata uidemus: nempe montis uerticem & iuga corymbum Herodotus uocauit. Noſtri quidẽ corymbos hederarum baccas uuásue nũcupant, quibus Bacchus & Mænades coronabantur apud gentes, ut ex poëtis liquet. Sunt qui corymbos nauiũ hederaceas coronas interpretentur, quæ nauibus adhiberi ſolerent, cum uel portũ tenerent, unde & illud poëtæ: Et nautæ læti impoſuere coronas. uel cum ex nauali pugna uictoria parta eſſet: qua ex re diuus Ambroſius in hexamero: Sed omnes, inquit, puppes quæ per uectæ fuerint coronantur, ubi palma merces ſalutis, uictoria preciũ regreſſionis eſt. Coronatam inſuper nauem philoſophorũ eximio obuiam miſiſſe Syracuſanorũ tyrannũ legimus. Ad hæc coronabantur naues apud Romanos

nos mense Iunio in Fortisfortunæ celebritate, & per medium amnem cõuiuia ducebant, quod in vi. Fast. ostendit Ouidius: Multa coronatæ iuuenum conuiuia lintres, Multaq́ per medias uina bibantur aquas. Erant item nauales coronæ, quæ & rostratæ dicebanť, de quib. iam egimus. Coronem quoq; & coronida pro nauis ornamento desumi quidam arbitrãtur, quòd rostris adhiberi soleret, cum demum perfecta ac consummata forent nauigia. κορώνης quidem Aratus meminit cũ de Argo canit: Cum iam nautæ conuertêre coronem. hoc est, ὄφρα δὴ ναῦται ἐπιστρέψωσι κορώνην. Verum coronidis nos seu coronesuarium esse significatum cõperimus, quod te ne lateat, hic breuib. subsignabo. Sũt quippe qui in arcu summũ cornu, quod & tenus uocari è Latinis quidam tradũt, crenémue in qua neruus imponiť, uocari coronin uelint: quam ob causam,

ait Eustathius, bonum rerum finẽ prouerbialiter aureã coronin dictam inuenimus. Sunt qui montis uerticem, & summã in ædificijs structurã significare contendant. Alij nauis puppim, quod sit in eius apice curuatum cornicis rostrum, ut interdum anserculi: unde & Homerus σὺν νηυσὶ κορωνίσι, quod exponũt grãmatici, cum nauib. flexas habentib. summitates. Alij nigras, q̊d cornix auis sit nigra. Inuenitur & coronis posita pro extremo librorum ornamento, unde & prouerbiũ factum est, ἐπιθεῖναι τὴν κορώνην, ἢ τὴν κορωνίδα, hoc est, imponere coronin: pro eo quod est, extremam manũ admouere, ad quod allusisse uideri potest Martialis libro x. Si nimius uideor seraq; coronide longus Esse liber, legito pauca, libellus ero. Hoc modo Plutarchus in libro de Alexandri fortuna, de Philoxeno poëta agens, usus est. Philoxenus enĩ Dionysij tragœdiam non correxit, sed

totam

totam circunſcripſit à principio ad coronida, hoc eſt, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς μέχρι τῆς κορωνίδος περιέγραψεν. Alij coronida, ut eſt in cõmentarijs Ariſtophanis, ſignum ac notam quampiam eſſe opinãtur, quæ poni ſoleat in fine librorũ, quæ in ſemicirculi ſpecie ſurſum ſit repanda, ⌣. Alij lineam breuem ab inferiore parte inflexã huiuſcemodi ⌊. Hac etiã nota antiqui in fabulis, comœdijs & tragœdijs, ut Phauorinus docet, & lyricis etiã carminib. uſi ſunt poëtæ, ut Hephæſtion ſcribit, ubi de ſignis agit. Sed & theologi, ut eſt apud Nazianzenum & Iſidorum, qui de huiuſmodi notis & poſituris, ut ipſe uocat, cæteris copioſius ſcribit. De notis quidẽ Iuriſperitorũ, Γ & Π̂ Alciatus doctiſs. annotauit. At ne à nautica arte recedamus, Theon, ſeu qui alius, qui in Aratũ poëtam græca ſcripſit cõmentaria, κορώνην inflexum illud interpretatus eſt, quod eſt in nauis puppi: unde & Homerus, inquit, uo-

cat naues coronidas, σὺν νηυσὶ κορωνίσι, ut antè diximus. Aratus uero, ὅταν δὴ ναῦται ἐπιτρέψωσι κορώνην. Apollonius in iij. θοῆς συναρέωσι κορώνης ἐξ ἔγληθεν. quãuis eo loci cõmentator annulum iugi interpretetur. Eustathius etiam coronidas uocari rostratas naues ait. Sunt & qui scopon, & sectæ alicuius finem sic appellent, οἷον κορώνη τῆς σοφίας. qua similitudine & Plutarchus uitę coronin dixit, in eo qui inscribitur, an seni administranda sit respub. Sunt quoq; qui amplius scribant, κορώνην extremam pudendi uirilis glandem significare, & ianuæ insuper annulum, quo & claudũtur & impelluntur fores. Est & κορώνη, id est, cornix auis notissima, cuius uaria apud Ouidium fabula. Atq; hæc de corone & coronide, quæ aliàs obseruaram, q̃ breuissime potui, hic tibi subsignare placuit. Vocant & Græci ζωμεύματα, quęcunq; naui conducũt & utilia sunt, ligna, cera, pix. Alij & hypozomata,

quæ

quæ ligna nauiũ sunt. atq; de his satis.

Restat in huius capitis calce duo prę terea ut afferã, quid sit pharus, & quæ essent leges Rhodiæ, quæ duo ad rem nauticam pertinent. Pharus igitur turris est quæ construi solet in maritimis portuosis locis, ad præstanda nocturnis temporibus nautis lumina, unde & nomen acceperunt. Scribit quippe Hegesippus, à D. Ambrosio, ut creditũ latinitate donatus, in iiij. pharos quasi phanos, n in r mutata, dictam. Grãmatici uero in Homerũ ita uocatã aiunt, ἢ ἀντὶ τοῦ ἡλίου ἔφηνεν, ἢ εἰς φῶς ἤγαγε, quòd uidelicet pro sole appareat, uel ad lumen agat. Describitur pharus à Plin. & Herodiano historico in Antonino & Æ- geta. Suidas genere masculino etiam protulit, contrà cæteri ferè fœmineo. Propertius: Et Ptolemææ littora capta phari. Lucanus: Pharos in sula quõdam In medio stetit illa mari. Papinius: Lumina noctiua-

gæ tollit Pharus æmula lunæ. Sedenim quoniã Pharus Ægyptia omniũ celebratissima, plerique ab ea reliquas pharos nuncupatas autumant, ut uel ex uno Plinio facile cognoscimus. Ea autem, ut plerię omnes existimãt, ab insula eius nominis nuncupata credit, quæ ante Alexandriam posita, quondam diei unius nauigatione, ut ex Homero scribit Plinius, distabat, nunc, ut Strabo ait, peninsula, demum ab Iulio Cæsare colonia deducta, sic Solino tradente: Est et Pharos, inquit, colonia ex Cæsare dictatore deducta, ex qua facibus accensis nocturna dirigitur nauigatio: nam Alexandria insidioso accessu aditur, fallacibus uadis, cæco mari, tribusq; tantũ canalibus admittit nauigantes, Tegamo, Posidonio, Tauro. quod idem scribit Plinius. Subiungit Solinus: Hinc igitur in portibus machinas ad prælucendi ministeriũ fabricatas pharos dicũt. Stephanus uero & Suidas

Suidas pharon aiunt turrem cõditam à Soſtrato Cnidio Dexiphanis filio, Ptolemæi regis tempore. Strabo diligentiſs. ſcriptor libr. xvij. Soſtratum ipſum quidem ait regum amicũ pharum turrem poſuiſſe πολυόροφον, hoc eſt, multa tabulata habentem, & albo lapide cõſtructam, cum hac inſcriptione: Σώστρατος κνίδιος δεξιφάνους θεοῖς σωτῆρσιν, ὑπὲρ τῶν πλωϊζομένων, hoc eſt, Soſtratus Cnidius Dexiphanis, deis ſeruatoribus, pro nauigantibus. Quæ congruũt ijs quæ Plinius lib. xxxvi. natur. hiſt. ſcripſit. Magnificatur, inquit, & alia turris à rege facta in inſula Pharo portũ obtinente Alexandriæ, quam conſtitiſſe DCCC. talentis tradunt, magno animo (ne quid omittamus) Ptolemæi regis, quod in ea permiſerit Soſtrati Dexiphanis architecti ſtructuræ ipſius nomen inſcribi. Vſus eius noctur no nautarum curſui ignes oſtendere ad prænũcianda uada, portusq; introi

tum: ſicut iam tales compluribus locis flagrãt, ut Puteolis, ac Rauennę, ad ui tandum periculum, & reliq. Dicta qui dem inſula Pharos, præter id quod an tè retulimus, ut Stephanus ait, à Pharo nauta Menelai, qui à ſerpente mor ſus ibi ſepultus ſit: ſicut & Canopus à Canobo eiuſdem ipſius Menelai gubernatore. Suidas quoq; & Homerus Pharon Protei inſulã nuncupant, quo niã ibi Proteus regnauit. Idem eſt ab Ammiano Marcellino proditum lib. xxij. hiſt. Inſula, inquit, Pharos, ubi Proteũ cum Phocarũ gregib. diuerſatum Homerus fabulatur. Mox & ſub iungit, eam fuiſſe Rhodiorũ obnoxiã uectigali, ſed fœminæ callidæ ſemper in fraudes miro artificio liberatã: nam cum nimiũ petituri publicani illuc acceſsiſſent, & ſolennes inſtarent feriæ, eos ſecum regina in ſuburbana perdu xit, ſeptémque interea diebus ſeptem maris ſtadia, iactis molibus irrequieto

labore

labore insulam continenti coniunxit, ita ut quâ mare fuerat uehiculo ingrederetur: atque ita Rhodios frustrata est, insularum, inquit, portorium flagitatis, non continentis. Sed de Pharo iam nimis multa. Fuit & altera Pharos in sinu Adriatico, Straboni in iij. Alterū quod polliciti sumus, leges sunt Rhodiæ, quæ de tota re nautica præcipiebant, de quibus sic in decretis canonicis scribitur: Rhodiæ leges naualium cōmerciorū sunt ab insula Rhodo cognominatæ, in qua antiquitus mercatorum usus fuit. Harū meminit & Tertullianus lib. aduersus Marcionē hæresiarchā, qui ponticus nauta fuerat. Scilicet, inquit, nauclero illi non quidem Rhodia lex, sed pontica cauerat. Est et lex Rhodia περὶ τῆς ἐκβολῆς, hoc est, de iactu, ut est in ff. qua, ut Papinianus ait, cauetur, ut si leuandæ nauis gratia iactus mercium factus est, omniū contributione sarciatꝛ, quod pro omnib. da-

tum. Hanc uero iniquissimã legẽ hoc tempore etiam ipsi legum interpretes appellant. Quin & Canonici iuris ac pontificij periti eam diris prosequuntur. Extant & aliæ de re nautica leges, ut de nauicularijs, de usuris nauticis, seu nautico fœnore, de naufragijs. Citantur & à rhetoribus Hermogene & Fortunatiano alię leges, ut illa, Qui nauim in periculo positã rexerit, eius sit nauis cũ onere. Et qui nauẽ reliquerit, is nauim & onus amittet. Item: Naufragia ad publicanos pertineant.

A quibus rebus sint nauibus indita nomina. Cap. XVII.

PRiusquam nauium multiplicem nominũ syluam patefaciam, uariasq́; earum appellationes, illud etiam obseruandũ occurrit, eas ab ijs plerunq; in quibus exercentur officijs, uocabula sortitas esse; ut sunt speculatoriæ, piscatorię, mercatoriæ, & quæ apud Plaut. geraria uocata est.

ta est. Nominãtur & sæpissime à locis, uel ubi ædificatæ uel inuentę, uel in usu frequẽtius habitæ, ut Ægyptiæ, Liburnicæ, Naucraticę, Salaminiæ, Tudertinæ, & quarũ modo meminimus, Rhodiæ. Sunt & Sidoniæ, & Punicæ, sunt Babyloniæ, Italiotides, & Samenę. Sunt item Issiaci lembi, ut est apud Liuium. Sunt & Naxiurges, & Cnidiurges, & Cercuri, & aliæ penè innumerabiles, de quibus nonnullis suis locis agemus, (sunt enim fermè quot loca maritima.) Est & quę à poëtis pagasea dicitur. Sunt & quæ ab artificibus nomen duxerũt, ut Argo, Pheredea, Nicomedis, Paralus, aliæ. Sunt & quæ à magistratibus, & ab ijs qui pręsunt uocatæ sunt, ut prætoria, quæ & nauarchis dicĩ, & imperatoria, id est στρατηγίς. Appellanĩ item naues à remorũ ordinibus, ut biremis, triremis, trieris, penteris, & hexeres, & hepteres, nõ grecis modo, sed & latinis autorib. & in pri-

mis Liuio. Vocitanť & naues à nauigationis cursu, ut dromones, cursorię, celetes & celetia. Item à reb. quæ in ipsis deuehunť, ut hippagines, et hippagogę, quę et hippagi Sex. Põpeio dicunť, & sitagogi, & saccarię apud Fab. Quintilianũ, et quę annotinę ab annona deuehenda nomẽ habere putanť, quarũ mentio apud Cęs. in cõment. Hę item frumentarię appellatę. Alię uel à uasis uel eorũ forma nuncupatę, ut gaulus, cymba, corbita. Nõnullę à pictura uel insigni uel παράσημω, ut pistris uel pristis, centaurus, miltopariæ. Aliquæ à forma & specie, ut cameræ, aulonæ, thalamegi, & quas hoc tẽp ore Sandalos uocant. Aliæ ab animalib. appellanť, ut crij, tragi, tauri. Quędam à materia, ut trabicæ, monoxyli, alni, pinus. A deis etiã in ijs pręsidentibus, ut Isidis, Apollinis, Tritoniæ, quę insignia tamen puꝫ tarim, ut etiã crij & tragi. Sũt præterea quæ ab eius eminentiori parte nomen sumpse-

ſumpſere, ut roſtratę, coronides, turri
tæ. Sunt & à numero, ut cẽtenarię, my
riaphori, myriagogi, εἰκόσορος ναῦς, cuius
Theophilus prẹter alios meminit. Ab
inſtrumentis demũ quib. muniunt̃ na
ues appellant̃, ut turritę, delphinopho
ri, ut falcatæ, quales deſcribit Cæſar
cõtra Venetos. Et trocheliophora na-
uis, quę uocari uidetur ab Halicarnaſ.
Dionyſ. lib. Rom. antiquit. iij. his uer
bis de Tyberis oſtio agenti: Naues,
inquit, actuariæ quotcunqꝫ adeſſe ali-
quando cõtigit, atqꝫ ex onerarijs uſqꝫ
ad trocheliophoram per oſtiũ eius in-
trant. Sed cum gręci exemplaris copia
mihi ad pręſens nõ ſuppetat, quid dicã
aliud neſcio, niſi q̃d hoc nomen nõ ſuc
currit alibi legiſſe, niſi quis fortè troche
liophorũ legat à τροχήλῳ, de quo in mali
partib. actũ eſt, & quod τροχαντῆρες partes
ait ad nauis puppim Phauorinus. Fue
rat quoqꝫ animus hoc tibi loco adſcri-
bere, quę ſint nauigationi idoneę tẽpe

ſtates, queúe aduerſe: ſed cũ eæ ſint nõ modo ab aſtrologis, ſed & rei militaris & ruſticæ ſcriptoribus literarũ monumentis diligentiſsimè mandatæ, non hic ea repetere uiſum eſt. Sed & illud fuerat in animo afferre, quatenus hominum notitiæ orbis ex nauigatione cognitus fuiſſet, eaq́ præſertim afferre quæ Plin. ad ſua uſq́ tempora libr. nat. hiſt. ij. cap. lxix. cõmemorat. Verum cum mecũ reputo, plurima adeò noſtro tempore addita eſſe, ut ſi omnia quæ uel audiui ab ijs qui interfuere, uel quę ab alijs ſcripto prodita ſunt referre uelim, nõ iam libellum, ut nos meditamur, cõſcriberemus, ſed ingẽs & infinitum propè uolumen, quod tamen etiam à pleriſq́ factum eſt: quare ut ab illo, ita & ab hoc labore ſuperſedendum duxi, meq́ potius ad ſingularia nauiũ uocabula cõuertam.

Varia ac multiplicia nauigiorum uocabula. Cap. XVIII.

NVNC, ut à principio statim polliciti sumus, iam uaria nauigiorum uocabula colligamus, in quib. recensendis id mihi ignoscendũ, si quid prætеrijsse uisus fuero, grauissimis, ut probè nosti, oppressus molèstijs, atque adeò, ut uerendum sit ne dum naues cõstruo, quasi in portu, quod aiũt, naufragiũ uitę faciã. Quare si priscos accepimus cum nauigationẽ incepturi essent, deis suis uouere quæ cuiq; in mentẽ uenerant, id q̊d manifeste ostẽdit Aristides Adrianeus orator in eius orationis exordio, quã de laudibus urbis Romæ cõscripsit, & Apollonius poëta cum Iasonẽ inducit preces & uota nuncupare Apolloni ἐμβασίῳ & ἐπακτίῳ cum nauim esset cõscensurus, & ἐκβασίῳ eidem Apollini descensurus; cur non ego nunc CHRISTVM precer infirmus, ut bonam faustamq; mi-

hi præstet nauigationem. Ergò adsis CHRISTE mihi præsenti tuo numine, qui discipulorũ nauiculas inter fluctus direxisti, desq; mihi superata ignorantię caligine, in portum sospitem incolumemq; classem deducere.

Acatus igit̃, ut ab hoc incipiã, genus est nauigij, à uerbo ἄγω ἀκτος, et α adiecta ἄκατος, uel, ut alij putant, quasi ἀπ' ἀκτῆς, hoc est, q̃d circa littora ferat̃, unde etiã ἐπακτὶς uocat̃. Est autẽ actos genus nauigij, ut scribit Theophilus: unde & epactis, quę & porthmis dicta est. Idem tamen alio loco πορθμεῖον ipsam appellauit, ad amnes traijciendos idoneã, ex quo & naulum ipsum πόρθμιον dicitur. πορθμὸς uero fretum significat, ut uel ex Mela Pomponio notũ. Sunt qui eandem epactin & carabon dicant, unde forma hypocoristica καράβιον à Græcis deducitur, ex quo nunc uulgò carabellæ uocitatæ. Sed & ab ἐπακτρὶς alia nauigij species facta est, quæ ἐπακτροκελὴς uocatur,

catur, quæ latronũ ac piratarũ esse traditur, quod idem Theophilus scribit & Suidas: duæ quippe in unum nauiculæ epactris & celes iunguntur, ut etiã infra dicemus. Verũ ut ad acaton redeam, cuius & Ausonius illo trimetro meminit, Acatis, phaselis, lintribus, stlatis, rate. ab eo formatur diminutiuum acation, quod actuarij genus est nauigij, cuius & noster Plinius in nono meminit, ut castigat Hermolaus. Meminit & Oppianus, ubi de nautilo pisce loquitur. Meminit & acatij Plutar. & Tertullianus in Marcionem. Suidas acation ait genus esse piscatoriæ nauis. Acation Thucydides uocauit amphericon in iiij. Meminit ampherici & Suid. & græca in Thucydidem scholia, quæ scribũt illud ideo dici, q̃d remigãtiũ quilibet duob. remis uteretur: hoc est, ambireme, si latinè liceat. Torquet me interdũ scriptorũ uarietas, ut quo quanq; nauẽ nomine

appellem, ambigã, & plerũq; nesciã, ut est de hoc acatio, de quo nobis in præsentia sermo est: eo enim nomine Cæsaris nauem Plutar. uocat, cum apud Pharum Alexandriæ enataret. Tranquillus uero eandem historiã tractãs, scapham, Hirtius nauigium nominat: quo fit ut satius duxerim sæpius græcis uti uocabulis in tanta autorum uarietate, & eò maxime, cum alioqui eruditos hac in re hallucinari uideam, & Cimmerijs, quod aiũt, tenebris inuolui: atque ideo hoc te loco monere uolui, ne fortassis admiratione afficerere, si græcis ipsis nominib. frequentius utor. Ad institutum redeo. Pollux & Isidorus, ut pridẽ ostendimus, nauis uelum maximũ acatiõ uocant. Sed nec illud omittendũ, quod Procopius lib. iij. achaten nauis genus facere uidet: quod cum ita sit, non uidetur antiqua Plin. lectio interpolanda, ut fit ab Hermolao, quæ ita habet: Concham achatæ mo-

tæ modo carinatam. Procopij hęc uerba à me expressa: Naues quæ à Gręcis achatæ uocitant, fabricatas, & eas quidem apertas, longurijs cõnexuit. Meminit idem autor & alibi.

Actuarię naues celeres dicunt, ut ait Nonius, quod citò agi possunt, uel ut alij, quod remis agant. Isidorus tamen & alij nõnulli grãmatici, quod uelis simul & remis agunt. Meminit & Gell. Sunt qui πρόπλους uel ἐπακτρίδας, uel ut alij legũt apud Gelliũ, ἐπιπαραλίους, quod scilicet propter littora agant. M. Tullius ad Atticum actuariolas uocat. Est et in hoc genere actuariarũ κωπήρης, quę remo agũtur, quarũ mentio est apud Plutarchum & Thucydidem in iiij. à remis nomen inflexum est. Dicuntur & actuaria genere neutro, ut ex Cicerone colligimus & Cæsare, qui ait in primo bell. ciuil. Atq; ijs expedito loco actuaria nauigia reliquit. Cic. ad Atticum lib. x. Quid duro tempore anni

actuaria fore censes?

Alueus inter cætera quæ significat, quæ à grãmaticis collecta sunt, & à nobis inter uasa repetita, interdũ etiã pro nauigio rudi, & quocũq; modo confecto capit. T. Liuius lib. i. de Romulo et Remo: Tenet, inquit, fama, cum fluitantẽ alueũ, quo expositi erãt pueri, tenuis in sicco aqua destituisse, lupam sitientẽ ex mõtib. qui circa sunt, ad puerilem uagitũ cursum flexisse. Quẽ alueum hoc loco Liuius, scapham Plutarchus uocat. Propertius poëta:

Aut quidnam fracta gaudes Neptune carina, Portabat sanctos alueus ille uiros. Sallust. in Iugurtha: Hiq; alueos nauiũ inuersos pro tugurijs habuere. Hinc pro monoxylo apud autores alueus desumitur.

Aulonæ naues sunt apud Ethicum Histrũ, quę in aulæ formã constructæ sunt, non fortasis his dissimiles; quas patrio sermone nostrates bucẽtauros uocant.

uocãt. Ethici uerba sunt hæc: Ob hoc, inquit, aulonas nuncupauit, uelut maris, aut amnium palatia.

Autocabdalos nauis à Græcis dicit, & autoschedios rudis, & quę subitò & ex tempore facta est. Theophilus quidem & Suidas de polenta id uocabulũ dici prodiderũt, ut primũ ex farina cõfecta est. Idem repetit Phauorinus.

Barcas naues, lamñs nauibus non esse similes, Ethicus Hister autor est. Harũ & Herodotus meminit in Terpsichore. Hodie quoq; hoc ferè nomine nũcupant uulgò Græcis æquè atq; Italis. Sunt qui ab urbe Barce cognominatas putent. De his utiq; sic Isidorus: Barca, inquit, est quæ cũcta nauis cõmercia ad littus portat: hanc nauis in pelago propter nimias undas suo suscipit gremio, ubi autem portui appropinquauerit, reddit uicem barca naui, quam accepit in pelago.

Baris nauigij genus apud Ægy-

ptios, ut ſcribit Ammonius. Huius & alibi meminimus. A Grecis etiãnũ epibathra nominat̃, etſi ſcalas etiã nauticas ἐπιβάθρα ſignificat. Sed et ἐπιβάθρ) pro naulo &mercede aſcendendę nauis capitur, quo modo apud Apoll. in Argon. interpretes & Phauorinus exponunt. De bari uero naui cum alij, tum Diodorus & Herodotus meminere, & Propertius illo uerſiculo: Baridos & contis roſtra liburna ſequi. In græcis βάρις & alia multa ſignificat, quę nõ ſunt noſtri inſtituti.

Byrſopages nauis ẽ corio cõpacta, cuius & alibi eſt facta mentio.

Cameræ genus nauigij, acation uocat in xi. Strabo, lembum uertit interpres. Arctæ uero ſunt naues & exiles, ut idem ſcribit. Iis utuntur Heniochi populi, et Boſporani Cimmerij, ut plurimũ latrocinantes. Capaces hæc ſunt XXV. hominũ, & XXX. ad ſummũ. Deſcribunt̃ quidã camerę à Cor. Tac. lib.

lib. hist. xix. Cum em̃ de Trapezunte urbe pontica ab Aniceto liberto capta ageret, ita ait: Quin & barbari cõtemptim uagabant̃, fabricatis repẽte nauibus, quas cameras uocant, arctis lateribus, latã aluũ sine uinculo æris aut ferri cõnexã, & tumido mari prout fluctib. attollit̃. Summa nauiũ tabulis augent, donec in modum tecti claudantur: sic inter undas uoluunt̃, pari utrinq; prora & mutabili remigio, quãdo hinc uel illinc appellere indiscretũ & innoxiũ est. Atq; hęc quidem ille. Sed enim ab his ferè diuersam scribit Ethicus Hister cameræã, qui ob hoc eam ita nuncupatam ait, quod camelorum more in medio curuo colcherio (ut eius utar uerbo) quasi cameli gibbum, fenestras obliquas & modicas ad uentorũ receptacula haberet, camera sursum consuta, unde nomẽ, corijs magnis cõiunctis. Ea naui primum usus est Cecrops, ut idem est autor, qui & alia ple

raque superaddit, quæ hic ego breuitatis causa omisi.

Carinam quoq; nauim idem Ethicus existimat, dictamq; ait quasi currinam: cum alij scriptores nõ nauẽ eam esse, sed nauis fundum prodant, ut antè docuimus.

Cataphractarũ nauiũ apud utriusq; linguæ scriptores crebra mẽtio: ita uero appellantur quæ in prælijs naualibus obteguntur obarmanturq;, ne ab hostib. facile lędi queant. Has quidem Latini tectas uocant naues, quarũ frequens mẽtio. Cęsar de bell. ciuil. Massilienses usi L. Domitij consilio, naues longas expediunt, numero xvij. quarum erãt xi. tectæ. Dicunt̃ & cõstratæ ab eodem Cæs. et Cic. Hirtius: Magnoq;, inquit, impetu quatuor ad eam constratæ naues & plures apertæ contenderunt. Et cum his emphracta nauigia reponemus, quę & ipsę quod undiq; tectæ sint, παρὰ τὸ ἐμφράττω deriuant̃:
sicuti

ſicuti è cõtrario aphracta, quæ aperta à
Latinis uocantur. Hoc nauium gene-
re in primis Rhodios uſos legimus.
M. Cicero in epiſtolis ad Atticũ: Nos
Rhodiorũ, inquit, aphractis cæteriſq;
longis nauibus trãquillitates aucupa-
turi eramus. Meminit idem alibi, nec
ſemel in eiſdem epiſtolis: ex quibus lo
cis facile colligimus, minus eas maris
procelloſi fluctus perferre poſſe. Pro
aphractis tamen in quibuſdã uetuſtis
exemplarib. acta legi cõſpicimus, quã
lectionẽ & fortaſsis aliquis nõ aſperne
tur: ἄκτος enim nauigij genus pridem di
ximus. Emphractorũ uero Iuriſcõſul-
tus in tit. de exercitatoria act. memi-
nit, quo loco paſsim emphatæ mẽdoſe
legũt. Vlpiani uerba hęc ſunt: Quædã
ẽm naues onerariæ, quędam, ut ipſi di
cũt, emphractæ ſunt. quo in loco, ut ſo
lent, delirãt interpretes. Budæus tamẽ
uir eruditiſs. embatæ uel epibatę repo
ni poſſe exiſtimat, ſed cuius id fulciat

autoritate, ingenuè se non habere fatetur. Alius Budæi, ut puto, uestigijs innitens, ἐπιβάδας seu ἐπιβατίδας castigat, ut uectoria nauigia significet: uerum nec ipse testes, ut solet, magnos hac in re affert, & perinde minus probat. Nec me quoque fugit alios magna magnis uoluminib. promittentes, adeò in hac Budæi uoce èmbate delirasse, ut etiam Iurisconsulti uerba Plinio attribuerint. Iam ad nostra redeo. Tectas naues longas à Thasijs repertas antè diximus. T. Liuius, & Hirtius, alijq́ue scriptores Latini, tectarum & apertarum nauiũ frequentius meminere. Hinc etiam Græci nauphracton classem ad prælium instructam appellarunt. Solent etiam in triremib. ampla quædã adhiberi foramina oculorũ instar, quæ & nauphracta dicũtur, per quæ remi inseruntur, ut Suid. ait. Aristophanes in fabula Acharn. Tu per deos nauphracton inspectas homo, hoc est, ut ipse ait,

ait, πρὸς τῶν θεῶν ἄνθρωπε νάυφρακτον βλέπεις. Est em̃ ænigma, nauphractũ uides, de ijs qui laté uidẽt. ut planius in ęnigmatôn libello, ad Picũ pridẽ scripsimus.

Canea genus nauis apud Indos per exiguũ, excisum, cauatumq́, ex unico arboris trunco, duorũ uel trium hominum capax. Sunt qui id quasi ex caudice & factum & dictũ autumant. Sed plané uox est Indica, sicut & iunca, q̃d nauigium est ex palmarũ folijs sutum, ut diximus. Vtroq; quidem Indicæ & barbaræ nationes hodie uti traduñt, quod Lusitani ac Hispani nautæ pari uoce testantur. Quidam & canoam et caneam eandem statuunt.

Cantharus genus est nauigij à uase, ut ego quidem facile crediderim, appellatum. Nauigij quidem Suidas & Aristophanis interpretes meminere. Suidæ hæc uerba: Canthari nauigia naxiurges dicta, quod in Naxo facta sint, ut nũc σίλφας uocãt. Acatiorũ uero

ſpeciem quandã habere Cratinus ait, eo quod aliquãdo mari Naxij imperitarunt, et ipſis uſi ſunt cantharis. Subdit idem, nauiũ appellationes factas ab ijs in quibus repertæ ſunt urbibus, ut quos nunc lembos, naxiurges uocitabant. Eadem & cauſa cnidiurges naues Cnidiæ, & cercyrã à Corcyra, & à Paro paron. Hæc ergo ille, quẽ ſecuti ſunt Phauorinus et Ariſtoph. interpretes. Porrò & cantharus alia ſignificat, quæ tum græci tum noſtri explicuere.

Chalcembolon nauigiũ uocãt Græci cuius æratũ ſit roſtrũ, & quod purgationi aptum eſt. Roſtrum quoq; nauis maſculino genere interdum chalcembolus uocatur, ut antè diximus.

Cataplus genus eſt nauigij mercatorij. Val. Martial. in xij. Cum tibi Niliacus portet cryſtalla cataplus. et Auſo. de Narbone: Per freta curſu Aduehit, toto tibi nauigat orbe cataplus. Ea uoce uſus eſt & Sidonius Apollinaris.

ris. Iulius quidem Pollux pro nauigatione ipsa in i. lib. desumere uidetur, et cum eo græci historici, inter quos Xenophon primo Hellenicôn, ne te pluribus onerem.

Capulicæ seu caupulicæ naues sunt apud Gell. à capuli forma, uel à capiendo denominatæ. Cattæ, nuctaciæ, uel nuctuciȩ, et mediȩ, nauiũ genera apud A. Gelliũ, etsi in plerisq; Gellij codicibus perperàm legant. Mediæ quidem à Medis populis inuentæ creduntur. Midion Põpeius in myoparone memorat. Videor operȩpreciũ facturus, si uerba Gell. hoc loco adscripsero quo potero castigatiora, ne mihi sæpius citanda sint. Sũt ergo hæc ex lib. x. cap. xxv. Nauiũ autẽ, inquit, quas reminisci tũc potuimus appellatiões hæ sunt: gauli, corbitȩ, caudicæ, longȩ, hippagines, cercuri, celoces, uel ut Grȩci dicũt κέλητες, lembus, ὠκεῖαι (uel ut alij legunt oxiæ) remunculi (uel potius lenun-

culi, etsi alij remeculi legere malint) actuariæ quas Græci ὀσσόπους uocant (alij πρόπλους uel ἐπακτρίδας. Sunt qui castigent ἐπακτροκέλητας βαρεῖς) prosumiæ, uel Gesoretę (aliqui Gesoretę) uel oriolę (uel ut alij, oriæ uel orioles) cattæ, scaphæ, pontones, nuctuciæ, mediæ, phaseli, parones, myoparones, lintres, capulicæ (seu caupulicæ) mareplacidæ (seu marceplacidæ) cydari (Pollux cydari & cydali) ratariæ (alij ratiariæ) catascopiū. Hæc ille totidem uerbis, addita diuersorum interpolatione.

Celox est nauigium breue, ut scribit Nonius, dictum à celeritate. Gellius celoces appellari ait, quas Græci celetes, ut modo dicebam, unde apparet error Sipontini qui celotin in nauigijs cōmemorat. Huius meminit & Isidorus, etsi mendosus sit codex: nam celones, inquit, quas Græci celenas uocant, cum celoces & celetes legendū sit. Ennius: Labitũ uncta carina per æquora

æquora cana celocis. Celetis uero meminit Pollux in primo. Dicitur & forma diminutiua κελήτιον, qua uoce usus Xenophon & Appianus. Hinc & ἐπακτροκέλης nauis prædatoria Aristoteli & Suidæ. Thomas uero Magistri, ubi de Atticis agit dictionib. Celes, inquit, nauigiolum nauibus tractũ, quod & celetion dicitur. Epactroceles autẽ maleficum est & prędatoriũ nauigiũ. Hęc Thomas. Idem et plurib. Ammonius. Meminit epactroceletis Æschines in oratione aduersus Timarchum. Epactridos uero Xenophon, qui & in primo Hellenicôn κέλητα ὑπηρετικὸν, quod remis ageretur dixit. Verum ut ad celocem redeamus, hanc Plinius à Rhodijs inuentam scribit. Fulgentius: Celocem, inquit, genus nauiculæ modicissimę, quod blannã dicimus. Fulgentij uetusta exemplaria non blannã, sed lembum habẽt. Apuleius in lib. de repub. qui celocem regere nequit, onera

riam petit. Meminit & Plautus. Sunt qui celocē id genus nauigij existimēt, quod uulgato sermone brigantinum, uel galeam subtilem uocitamus.

Cercurus nauis est Asiana, ut legimus in castigatis Nonij exemplarib. in antiquis enim cercerus legebat. Sanè cercurus nauis fuit prægrandis, cuius Plautus meminit in Sticho, dum inquit: Percunctor portitores ecquæ nauis uenerit ex Asia, negant uenisse. Conspicatus sum interim cercurum. Item ibidem: In cercurum, in stegam: etsi exemplaria pleraq; cercerum, non cercurum habent. Sed & Gellius in x. cercurum agnoscit. Nonius super hac re Lucillium citat. Meminit & T. Liuius. Cercyram etiam uocari hanc nauem arbitramur, &, ut suprà notauimus, à Corcyræis inuentã, ut naxiurges, medias & parones, à locis. Cercyram quoq; Plin. in vij. uocasse uidet, eamq; à Cypriјs inuentam ait. Ego ex

Suida-

Suida alijsq; scriptorib. non à Cyprijs, sed à Corcyreis libentius legerem. Eo quidem loco & Hermolaus idem sensisse uisus est : cercurum tamen ipse legendum probat, idq; ex Strabone, caudatamq; nauē interpretatur. Cercuri quidem & Suidas meminit, & Harpocration. Sed & Dinarchus rhetor in Tyrānico. Porrò si amplius quisquam circerū legendū putet, à Circęis id deflectat, id quod aliquibus placet.

Catascopiū apud Gelliū speculatoria nauis est. Eiusdem meminit & Hirtius & Isidorus. Quidā κατασκοπικὰ uocant, ut Plutarchus. M. Tull. ad Atticū alicubi episcopiū uocauit. Conscendēs, inquit, ab hortis Cluuianis in phaselū episcopiū. Idem in v. Habebā & aliud episcopiū. tametsi quidā utrobiq; ἐπίκωπον legant, alij catascopiū. Latini hoc omne genus nauiū tum exploratorias, tū speculatorias uocāt. Has uero cōijcimus tales fuisse, quales quę nostra

tempeſtate brigantini nominant. Nauium uero hoc genus inuentũ ab iis quidem ſcribunt, qui Diomedeas inſulas incoluere. Has etiam Græci μεταώρους uocant, ut eſt apud Thucydidem & Suidam.

Caudicariæ naues, quas codicarias etiam appellat conſuetudo, ut Marcellus ait, eò quod uſui ſunt in fluminibus, idq́ ex Salluſtij hiſtorijs adſtruit. Varro uero, quòd, inquit, antiqui plures tabulas cõiunctas codices dicebãt, à quo in Tyberi naues codicarias appellamus. Has à Latinis quidã inuentas prodiderũt. Eæ quoq; caudicariæ uocant, ut eſt apud Gell. q̃d caudicem & codicem dicimus: unde & Caudex appellatus fuit Appius Claudius. Eadem ſcribit Seneca in lib. de breuitate uitę. Sed hac de re memini me plura in annotationib. obſeruaſſe in libello, cuiuſuis ſit, uirorũ illuſtriũ, in quo male legitur audax, pro eo quod eſt App.

Claud.

Claud. Caudex. Sed & Pomp. Festus caudicarias naues ex tabulis crassioribus factas scribit. Sunt & qui caudicas uocẽt naues, quæ ex uno ligno cauatę sunt, quæ & quatuor ad decem usque homines capiũt. Caudecæ uero cistellæ dicuntur ex iunco, à similitudine equinæ caudæ. Festus autor.

Corbita genus est nauigij tardũ & grande, dicta à corbe corbita, quod uidelicet in summo eius malo ueluti corbis pro signo suspendatˀ, ut scribit Fest. Plautus in Pœnulo: Tardiores quàm corbitæ sunt in tranquillo mari. Meminit & Cic. in epistolis ad Atticum. Corbitam ab Hippio Tyrio iuuentã tradunt, & eandẽ cum oneraria faciũt. Nam & Nonius onerarias ex oneribus tardas scribit, atque ab ijs appellatas. Corbitare Plautus in Cas. dixit, pro eo quod est cõplere uentrem. Non ui, inquit, ego illas ambas estrices, corbitant ubi comesse possunt.

Comiſtica nauigia à Græcis dicta, in quibus quæ ex hoſtibus capta ſunt ſpolia deportantur, ut eſt apud Hyperidẽ. id Suidas alij'q;. Naues uero quæ in hominum poteſtatem uenerunt, uel depreſſæ cum ipſis hominibus, αὐτάνδρους ναῦς uocat Pollux, & Diodorus in primis: tametſi & de alijs quoque rebus dicere poſsimus, ueluti de curribus, ut apud Lucianum ἁμάξας αὐτάνδρους uocantur, & ſimili figura αὐτοφόρτοι νῆες.

Cymbam Phœnices inuenere, ait Plinius. Parua eſt nauicula, in medio latior. Eius nomen inter cætera nauigia cõmemorat Nonius, & ſuper id citat Ciceronem & Aphranium, unde etiam uascymbion, de quo plura inter uaſa. Feſtus quidem κύμβιον græcè, dici latinè cymbam exiſtimat. M. Tull. in iij. de officijs inter piſcatoria reponit nauigia. Iſidorus eaſdẽ exiſtimat, lembum & cymbam & caupillum.

Chollones

Chollones naues sunt miræ magnitudinis, uelocissimæ, sursum erectæ in altum, ductiles, pellibus ursarũ & hircorum in altum quasi colla, circundatæ, paruis fenestellis. quæ sunt uerba Hieronymi in tralatiõe Ethici Histri. Sed nec huiusmodi nauis mentionem alibi factam reperi, nisi quod Isidorus Hispalensis chellonas uocat. Sed an chelones potius utrobique legendum à testudine sit, non statuo.

Cybæa. Est & cybæa nauis nomen apud unum Ciceronem in Verrinis. Nauem uero, inquit, cybæã maximã triremis instar, pulcherrimã atq; ornatissimã palàm ædificatam sumptu publico. & reliqua quæ subiũgit. Erat autem prohibitũ, ut in qua quis prouinciam admiñistraret, nauẽ fabricaret, id quod & idem ipse Cic. innuit. Extant & hac de re leges. græca porrò uoce est κυβεία nuncupata, ut calliditatem uafriciemq; suã ostenderet prætor Verres.

Dicrotæ & dicrota, hoc eſt, fœminino ac neutro genere, dicuntur nõ modo Latinis, ſed & Græcis, quę & δίηρεις, hoc eſt, biremes, licet id quidam infi. cientur, dictę, à duplici uidelicet remorum ordine: ſint licet inter eruditos qui eas naues interpretentur, quę duobus gubernaculis à prora pariter & puppi regantur. Meminit M. Cicero ad Atticũ: Nam & ipſe Domitius bona habet planè dicrota. Hirtius ſeu Oppius in quarto de bell. ciuil. Capit ex eo prælio pentiremem unam, triremes duas, dicrotas octo. Vtitur & utroq; genere Appianus, ut cum ait in Mithr. ῥοδία δίκροτος ἐπ' αὐτὴν ἀνήχθη. hoc eſt, Rhodia dicrotos in eam inuecta eſt. Neutro tantum Pollux, & Polybius, & Cic. Dicunt & μονόκροτον Greci, ab uno uidelicet ordine, ut eſt apud Xenophontem in primis & Straboñe.

Dromones quoque naues ſunt, ut Ethicus Hiſter ſcribit in v. quo loco nauium

nauium multarum nomina leguntur. Casiodorus in lib. uariarum, earum etiã meminit, ut opportunarũ ad rem frumentariam cõuehendam, & ab his dromonarios uocat earum nauicularios. Meminit & dromonum Procopius libr. iij. de bell. Goth. qui & eis à Bellisario propugnacula addita ad arcendos hostes ait, cum obsessis Romanis à Totila opem ferret. Idem meminis in aliis historiis. Isidorus dromones longas naues uocat, quę quoniam fugæ cursuique aptiores sunt, ἀπὸ τοῦ δρόμου dictæ uidentur: nos cursorias interpretari possumus, ut & nõnulli in uertendis græcis interpretati sunt. At quidẽ dromades Iul. Pollux holcades uocauit, ut mirum sit cur Fulgentius prodiderit lembum δρομωδέλην uocari, ut alibi dicã. Sanè & dromones pisces quospiam Plinius xxxij. nat. hist. uocasse uisus est, quos an easdem esse quos & δρομωδελῶν, id est, cursiones, nunc nõ sta-

tuo, ficuti & in genere camelorum. Liuius de bell. Maced. Dromades, ante hunc, inquit, equitatum falcatę quadrigæ, & cameli quos appellant dromades. Ab his ego puto in facra hiftoria dromedarios uocari.

Fluuiatiles naues, quibus in fluminibus usus eft, ut uel ex Liuio didicimus, qui ait Patauinos cõtra Cleonymũ Lacedæmoniũ procefsiffe. Pars, inquit, fluuiatiles naues ad fuperanda uada ftagnorum aptè planis alueis fabricatas &c. à Græcis ποτάμια πλοῖα. In hoc genere lintres, cymbæ, pontones, & huiufmodi multæ.

Geraria nauis à Plauto dici uidetur quæ & oneraria, uel mercatoria uocatur: ita enim in Mercatore fcribit: Ædificat nauim gerariam, & merces emit. Dicta uero uidetur à gerendis & deuehendis mercibus, ut φορτὶς & φορτηγὶς à græcis à deferendis oneribus, ut alibi dicemus. Solinus uero gerulam nauẽ appellat

appellat cum ait: Nauis à Phrygia gerula sacrorum. &c.

Gaulus genus est nauigij, ut ait Festus, penè rotundum, & ut Græci scribunt, γαυλὸς βαρυτόνως γὰρ εἶδός φασι πλοίου στρογγύλου. hoc est, gaulus cũ graui accentu in fine, speciem aiunt rotundi nauigij, cuius & apud Comicum usus. Meminit & Gellius, & Pollux, qui & illum inter uasa reponit: sed & Suidas alijq́, ut in uasis retulimus. Sanè inter scriptores uideo non conuenire. Quidam enim inter Italos, gaulum inter parua nauigia connumerant. Galli nonnulli inter magna, quomodo Herodotus & Plutarchus. Porrò ne quid à me desideres, γαῦλος cum circunflexo in priore syllaba, Phœnicum est nauigium. Callimachus poëta: κυπρόθι σιδώνιός με κατήγαγεν ἐνθάδε γαῦλος. Alij quidem nauigium ad deferenda onera, hoc est φορτικὸν dicunt, alij triremis speciem dictam, παρὰ τὸ γῶ, quod capio significat,

quod ſcilicet multos capiat, ut in iiij. hi-
ſtor. oſtendit Herodotus. Eſt etiã prædatorij nauigij ſpecies, quæ & liburnica uocatur, ait Phauorinus. Cætera in uaſis retulimus.

Halias nauis eſt maritima, apud Græcos notiſſima, ab ipſo ut liquet mari appellata, ſcapha ſcilicet. Sũt qui eandem cum piſcatoria faciant, hoc eſt, ἁλιευτικὸν πλοῖον, certe & à noſtris piſcatoria dicitur. In hoc genere reponũtur cymbæ, ſcaphæ, horiæ, lemunculi. Marcianus Iuriſconſ. de fund. inſtru. nauicellas piſcatorias, Liuius naues appellat.

Hemiolus, uel hemiolia nauis, hoc eſt, ἡμιόλος, ἢ ἡμιολία ναῦς apud Polybium & Appianum, unde & trierhemioliæ, quarum Athenæus in v. & Polybius meminerunt. Quidam biremẽ hemiolum uel hemioliam interpretati ſunt. Sed certè hemiolius à mathematicis ea eſt proportio quæ à Latinis ſeſquialtera uocatur, quę uidelicet totum & eius dimi-

dimidium comprehendit, ut ad tria, quinq;, xv. ad x, xxx. ad xx, ut Gellius & Boëtius alijq; docent: unde fortasſis potuit nauis hæc appellari. Hanc pira ticam eſſe nauem docet Suidas. Phauorinus uero & δίκροτον καὶ λῃστρικόν.

Hiberiota nauis eſt oblonga, ſed arcta, ut his uerbis teſtatur Ethicus Hiſter: Hiberiota, inquit, nauis qua Hyrcani utuntur, longitudine prolixa, lati tudine coarctata: hanc ego ab Hiberis Scythicis uocitatam autumo.

Hippagines latini, græca licet uoce, naues uocant equis cõuehendis aptas, ut docet Feſtus: meminit & Gellius. Græci ἱππαγωγοὺς, ἢ ἱππηγοὺς nuncupant, Pollux & Feſtus. Hippagogos etiam uocat T. Liuius, & Herodotus, qui & hippophoras eas in Erato dicere uidetur. Sunt qui hippagum ab hippagine differre exiſtiment, ſed parũ certis rationibus mouẽtur, quas ideo nec ego refero. Hippagum, ſcribit Plin. in vij.

inuenere Salaminij, alij Athenienſes: eo licet loci libentius hippagon Hermolaus reponat. Eſt & apud Iſidorum mẽtio hippagogi, ſed perperàm in peruulgatis codicibus hippogauum legitur, pro hippagogo.

Horia nauis dicitur piſcatoria Nonio Marcell. quã & Gellius ὑποκορισικῶς horiolam uocauit in ſcapharũ numero. Plautus in Rud. Saluete horia in mari fluctuoſo. Idem ibidem: Mea opera, labore, & rete & horia. Sunt qui apud Gellium quo loco ὠκεῖαι legitur, horiam reponant, Sipõtinus oxyam, & longam nauem fuiſſe putat, ego celerem uel acutam potius, quo modo frequenter apud Græcos inuenimus ὀξέα πλοῖα, id eſt, acuta nauigia, ut apud Appianum in Illyrico, cum ait: Vnde & nunc Romani oxea dicrota liburnidas uocant. ego tamen hic nihil ſtatuo. Fulgentius quidẽ ad Chalcidium: Horiam, inquit, dicunt nauicellam

cellam modicam piſcatoriam. Vnde Plautus in Sticho: Malo hunc alligari ad horiam. Ex quibus omnibus apud Ammianum Marcell. libr. xviij. hiſt. melius legemus horiæ naues, quàm quod uulgò uſoriæ. Sunt & qui potius ſine ſpiritu afflatúque dictionem hanc ſcribant.

Iulopeza, nauis genus à Suida, alijsq́. Nihil præterea de ea comperi.

Lamias naues in directum prolixas deſcribit Ethicus Hiſter, easq́ nomen à uelocitate ſortitas prodit, à fera uidelicet lamia, ut reor, cuius Ariſtophanes & Suidas meminere.

Lembus nauicula breuis piſcatoria, ut ſcribit Marcellus. Apud Liuium tamen & Polybium & Diodorũ, etiam ad belli uſus poſitam inuenimus. Fuit hæc inuenta nauis à Cyrenenſibus, ut prodit Plinius. Meminit huius Verg. lib. primo Georg. Non aliter quàm qui aduerſo uix flumine lembum

Remigijs subigit. Fulgentius: Lembus est, inquit, nauiculæ genus uelocissimæ, quam δρομάδιον dicimus. Lembum & cymbam simul enumerat Isidorus. Extat & græcum epigramma Antipatri Thessali in lembum cognominatum Soterichū, in cuius nomine ludit, quod nemo in eo nauigās seruari possit. quod epigramma ex ij. libr. hic tibi utcunq; exprimā: Lembus erat nautæ Soterichus, at nec in illo Seruari magnus Iupiter ipse potest. Nomine nam solum est Soterichus, ingredientes Nanq; petunt terram, seu mage Persephonem. Sanè ueteres à lembo st lembū per contrariū tardum & grauem dixisse legimus, ut obseruant grāmatici, qui & lemnunculū, seu lenunculum (utroq; enim modo legimus) idem esse cum lembo tradunt, cuius Sallustius hist. lib. ij. meminit. Primo indicit forte per noctem in lemnunculo piscantis. Addit & alia Nonius

nius. Ammianus lib. xvi. hiſt. Auido, inquit, flatu uentorũ lemnũculo ſe cõmiſiſſe piſcantis. Meminit idem alibi. Cæſar lib. ij. bell. ciuil. Pauci lemnunculi ad officiũ imperiũq; cõueniebant. Corn. Tacitus lib. xiiij. de Agrippina Neronis matre enatante: Nando, inquit, deinde occurſu lemnũculorũ Lucrinũ in lacum uectam, uillæ ſuæ infeꝛunt. Nõ fortaſſis diſsimiles ſunt lemnunculi ab his quos patrio ſermone nos Ferrarienſes, ſandalos ſeu ſandaletos uocamus: nam & robuſtiores incõditosq;, & maiores, ſuper quos in Pado aquatica molendina conſtruimus, ſandones quaſi ſandalones uocamus.

Liburnæ, ut Ethicus Hiſter (cuius antiquitatis hiſtorias ab Hieronymo ex græco cõuerſas in hoc libello ſæpe citauimus) ſcribit, naues ſunt negociatorum. Idem & Iſidorus prodit. Citas uero & ueloces, ut dromones, & inter maris procellas admodũ neceſſarias,

ijdem Hister & Isidorus tradũt, in Libyaq́ repertas: nisi potius legendũ sit Libyrnia: nã in Illyrico Appianus Alexandrinus à Liburnis ait populis inuentas, qui huiusmodi nauibus latrocinia exercebãt: unde, inquit, etiã nũc leuia & oxea, id est, uelocia dicrota, liburnides uocant. Idem & in iiij. de rẽ milit. Vegetius, qui illas ea Dalmatiæ parte inuentas scribit, quæ Andecring ciuitati subiacet: quo loco & idem scriptor eas copiose describit. Vocant & hæ liburnicę, & liburnum, genere neutro. Lucanus: Ordine cõtentæ gemino creuere liburno. Hoc quidem nauis genere de M. Antonio & Cleopatra Aug. Cæsar uictoriã est cõsecutus. Harũ uero mentio est frequentissima tam græcis q̃ latinis scriptorib. Liburnicæ, inquit Suidas, naues fuere, nõ ad triremiũ conformatæ speciẽ, sed magis prędatorię, rostratę, & robustę, & cõtectæ, quarũ est uelocitas incredibilis.

bilis. Sunt etiã libernæ apud eundẽ & Phauorinũ, sed perperã, ut puto, nuncupatæ. Acron Horatianus interpres inepte has naues putat uimine contextas. Liburnus quidẽ apud Iuuenal. pro lecticario uel lectica capi uidetur.

Lintres naues fluminales, ut ait Nonius, quas à Germanis inuentas legimus, qui Danubij sint accolæ, easq́ ex integris arborib. cauatas, unde Verg. Cauat arbore lintres. tametsi eo loci fortassis nõ pro nauigio, sed pro alueo & uase cõmodius possit exponi. Sũt omnino lintres nõ ad longas nauigationes idoneæ, sed, ut Liuij uerbis utar, ad uicinalem usum paratæ, &, ut idem subdit, nouasq́ alias primũ Galli inchoantes cauabãt ex singulis arboribus, et propterea Plin. monoxylas lintres ait in vi. Tales certè ferunt Almadię quas uocãt, Nigritę Aphricę populi. alij uero Caneas, q̃d noui orbis scriptores tradũt. Lintres quidẽ Isid. carabos uocat,

de quibus in acato iam diximus, & Suidas in liburna. Hinc & diminutiuũ carabion, & fortasse uernaculũ nauigiũ carabella. Sed carabus, quod retro nõ retuli, ut Isidorus ait, parua est scapha ex uimine facta, quæ crudo corio contecta nauigij genus præbet, qualibus, ait, utuntur Germanorũ piratæ in oceani littoribus, uel paludibus, ob agilitatẽ: de quibus historia, Gens, inquit Saxonũ myoparonibus, nõ uiribus utuntur, fugę potiusquàm bello parati. Hactenus Isidorus. Sanè sunt qui lintrem per ypsilon scribãt, idq́ se ex Prisciano grãmatico colligere affirmãt, à λυτὴρ, prima diphthõgi abiecta uocali, & n litera interposita. Significat etiam linter interdũ uas in uindemijs aptũ, quam uulgò nauaciam uocant. Meminit & Tibullus cum ait: Et mihi seruabit plenis in lintribus uuas, Pressaq́ ueloci pinguia musta pede. A lintre lintrarios deflexit Vlpianus.

Longæ

Longę naues quas Latini uocant, à Græcis μακρὰ πλοῖα, καὶ νῆες μακραὶ dicuntur. Has quidam ſcribunt à ſpina putrefacti piſcis in littore ad cõſtruendas per imitationem doctrinã eſſe deſumptam. Longarũ adeò crebra eſt mentio apud autores, ut autoritatibus id oſtendere ſit ſuperfluum. A quibus inuentæ tradantur, in prima libri parte monſtrauimus.

Marplacidæ, ſeu ut aliĳ legunt apud Gellium, mariplacidæ, uel marceplacidæ, naues ſunt, quas à Siculis inuẽtas aiunt. de his nihil præterea.

Muſculum deſcribit Valturius in libris de re militari, curuũ eſſe genus nauigĳ, quod apud Iſidorũ corruptè reor mululculũ uocari. Sed cum pro naue muſculũ aliubi me legiſſe nõ ſuccurrat, nihil decerno. Veget. quidem lib. de re milit. iiĳ. item Cæſar, & Ammianus, muſculum pro machina militari deſumunt, qua ad arces & mœnia

demolienda milites plerunq; utũtur.

Meliacũ nauigiũ uocant Græci scriptores, rimarũ plenũ: unde & prouerbium usurpatũ, τὸ μηλιακὸν πλοῖον, quod sumptũ uideri uolunt ex cuiusdã Aristotelis historia Meliaci, qui cũ deducendæ coloniæ prefectus creatus esset, & pleriq; cum eo ire detrectarẽt uaria causantes, hoc est, uel uxores ęgrotas, uel naues esse rimosas ac fathiscẽtes, & id ille animaduertisset, eis imprecatus est ut uere naues rimosę fierent, & uxorum imperia. Suidas hoc non Aristoteli, sed Hippotę attribuit, à quo prouerbiũ factũ sit: id quod miror latuisse Erasmũ, qui & in eo etiã decipit̃, q̃d putat à μελία urbe Cariæ factũ adagiũ, uel ab arbore μελίας, hoc est, fraxino, cum potius à μήλῳ una Cycladum deducatur, à qua μήλιος & μηλιεὺς, μηλιακὸς, ut notat Stephanus: res est notissima.

Monoxylon nauis species est ex solo ligno cõfecta, ut etiã uox ipsa indicat.

Huius

Huius & Poll. lib. i. & Veget. lib. ij. de re milit. meminerũt. Hoc genus nauis ἀδῥονρ Cyprij uocãt. Monoxylõ quidẽ epithetõ est aliquãdo, ut est apud Pli. monoxylis lintrib. ut iã meminimus.

Myoparo piratarũ nauis est, quod Nonius M. Tullij, Sallustij, & Sisennæ autoritatib. cõprobat. A Tyrrhenis myoparo inuẽtus credit. Sex. Pompeius, Myoparo, inquit, genus nauigij ex duobus dissimilib. formatũ, nam et mydion & paron per se sunt. Sunt qui dem parones, quos & pirones uocat Ethicus Hister. His nauib. eodẽ autore Histro, utũt Albani, Mæotæ, Mazetæ, Gangines. Hæ et alio nomine Tulchię uocant. Porrò Parones dictos Suidas innuit ab insula Paro, cui et Aristophanis interpretes assentiuntur, ut alibi ostendimus. Existimat uir doctus myoparonem dictum à myunte & paro, posthabita Festi sententia. Sed enim de Paronibus & Varro meminit.

Iamq́ꝫ, inquit, duos parones habebant instructos. Festus alio loco, parones, ait, nauium genus, ad cuius similitudinem myoparo uocatur. De eodem & Isidorus, quem ipse scriptorem, si castigatior habeatur, nō usqueadeo improbarim. Paro, inquit, nauigiū piratarū aptum, & ex his ita uocatū. Cicero: Tunc se fluctigero tradit mandatq́ꝫ paroni. Et alibi: Parūculis ad littus ludit celerib. Myoparo, quasi minimus paro: idem & carabus, de quo repete quæ antè in lintre scripsimus. Ad hęc, maiores & minores myoparones aliquando apud autores obseruauimus.

Nausum, gallicū nauigij genus fuisse innuit Ausonius in epistola ad Paulinum. Vt nauso, inquit, aliáue quauis naue usq; ad oppidum præbita. Et idem ad eundem in iambico: Vt inde Nauso deuehat.

Onerariæ, ut Marcellus ait, ex oneribus tardæ naues dicuntur, φορτηγοί, &

φορταγωγοὶ, & φορτίδες à Grecis uocantur. Thucyd. etiã in vij. πλοῖον φορτηγικὸν dixit. Addit & Pollux, φορτὶς & φορτηγὶς, & βαρεῖα ναῦς. Notisſimæ uero ſunt naues onerariæ. Vocant & hæ holcades, παρὰ τὸ ἕλκω, unde & lignũ naui affixum ὁλκήιον uocatum eſt, quo nauis trahitur, quod & poëta naui Argo attribuit. Thucydides mercatoriam nauem holcada facere uidetur. Huius & Appianus meminit lib. ij. bell. ciuil. Meminere & frequentius poëtæ, ut Nicander & Oppianus. Sunt qui exiſtiment has eas naues eſſe quas nauticum uulgus cochas appellat. Ab holcade aliud nauigij genus epholcion, & epholcias deducitur, quod maiorẽ nauem ſequi ſoleat. Meminit Theophilus, Suid. Moſcopulus, alij: uulgò Ferrariæ battellũ uocamus. Sanè epholcias per tralationem etiam conuiua dicitur non uocatus, ſed à uocato adductus, qui & latinè umbra dicitur, & grecè σκιὰ, ut Plu-

tarchus in sympoſiacis et Suidas teſtantur: qualem fuiſſe Aſc. Pædianũ cum Blæſo accepimus apud Apicium, & apud Horatiũ poëtã Seruiliũ & Vibidium, quos Mecęnas adduxerat umbras. Item, Locus eſt & plurib. umbris. qua eadẽ loquendi figura uernaculo ſermone uſurpamus, ua col batello. Demũ ne à propoſita nauiũ deſcriptione recedamus, onerarię naues diuerſa ſortita ſunt uocabula, à reb. uidelicet quę in ijs deferunt̃, ut à re frumentaria σιτηγοὶ et σιταγωγοὶ νῆες, à noſtris naues frumẽtarię, et annotinę: ab armamẽtis cõuehendis σκευοφόροι & ὁπλιταγωγοί, ab equis hippagines & hippagogæ hippagiue, ut iam diximus: à militib. ſtratiotides, & uinariæ ab Iureconſulto, à uino & huiuſcemodi ſimilibus rebus, ut eſt à M. Tull. dictum, Nauis paleæ.

Ocyalus etiã nauis genus eſt uelocis, à qua in mari pręcipuè uelocitate ei nomẽ græci indidere, Theophilus & Suidas,

das, alij. Est & ὠκυπόρος uelocis nauis epitheton.

Orthocrerus quoque nauis genus, quod scilicet rectas habeat antennas: sic enim uocatur ὀρθόκραιρος ναῦς, ἡ ὀρθὰς κεραίας ἔχουσα, ut ait Suid. Alij quod τὰ κάρα, hoc est, capita erecta habeat: sic enim Attici capita uocant, hinc & boues ὀρθόκραιρας eadem ratione uocant. Est & ὀρθὰ ναῦς, hoc est, recta nauis, ut est apud Cic. in epist. ad Q. fratrem, & in familiarib. lib. xij. & item in epist. Senecæ lib. xij. Videtur uero recta nauis uim prouerbij habere, sicut apud Ennium: Dum clauum rectum teneam nauemque gubernem, ut etiam legimus apud Quintilianum in ij. Eadem ferme ratione Pindarus, rectum seu iustum gubernaculum dixit, δικαῖον πηδάλιον.

Pacton scaphæ genus ex uirgis ita compositum, ut textile quiddam uideatur, quod à Strabone scribitur in ult. geogr. ut latine conuertit Greg. Tiphernas: quod græce ita legitur, ὁ δὲ πάκτων διὰ σχυτα-

λίθων πεπηγὼς ὅτι σκαφίον, ὡς ἐοικέναι διπλοκίνῳ. Similes ferè & Herodotus Babylonias naues describit in Clio, hoc est, in primo hist. lib. quæ orbiculares ex salicibus fierent, corio circũtectæ, quas & multis uersibus exequitur, ut etiam à nobis antè relatum est. Ethicus quoq; Hister & ipse scaphas describit uimine contextas, quæ undiq; bitumine sint perlitę, ut etiam de carabo in lintre tradidimus. De uitilibus uero corio circunsutis, item uimineis atq; salignis, iam à principio abunde scripsimus.

Paralus Atheniensium nauis sacra, dicta, ut Vlpianus rhetor in Demosthenis oratione κατὰ μειδίου scribit, uel à Paralo Periclis filio, uel à Parolo quopiã heroë, cuius & Phylarchus in xxi. meminit, & Harpocration in lexico. Hunc Paralum, ut puto, Plinius in vij. nauem longam reperisse ait. Huius uero cognominis fuit Periclis filius, uel dicta à denauiganda paralia, hoc est,

Asia-

Asia & Hellesponto. Alij Paraliã quartam terræ Atticæ partem dixere, à Palante Cecropis filio. Nec desunt qui dictam putẽt, quod iuxta mare agatur, uel quod apud alias esset posita, hoc est, ut græce dicitur, παρὰ τὴν ἅλον, ἢ παρὰ τὰς ἄλλας κειμένη. Fuerunt uero apud Athenienses primo duæ triremes sacrę, hæc ipsa Paralus, & Salaminia, quæ & Delia uocabatur, cuius & suprà meminimus. Alij Paralon & Salaminiam eandem fecere, ut quodã loco scribit Suidas, cum rectè alibi diuersas faciat. Sacrę quidem naues theores appellabantur, quibus Deliastæ & Theori ad oraculum sciscitandum mittebantur, ut alibi dicemus. Sedenim posteriore tẽpore ipsi ijdem Athenienses, & sacras alias naues construxere, Antigonida, Ptolemaida, & Ammoniada, quã ad Ammonem pro sacris accipiendis miserant, ut tradit Vlpianus. Suidas his adiungit Demetriada. Porrò Parali

meminit Demosthenes in Philippicis, & Harpocration, & Plutarchus cum aliubi, tum in eo qui inscribitur, an à se niore regenda sit respub. A paralo naui, ministri parali uocitati sunt, qui ob nauis ministeriũ quatuor obolos pro mercede accipiebant, & domi per annum plurimum manebant, quibus & alia nonnulla ciuitas exhibebat. Sed iam de paralo satis.

Pentecontorus, πεντηκόντορος, nauis quinquaginta remigum. Hanc Græci scriptores à Danao inuentam prodiderunt, eoq; fuisse numero, quod totidem essent Danai filiæ, hoc est, quinquaginta, cum ex Ægypto Argos in Græciã aufugit. A pentecontoro, pentecontarchus dictus, qui ei naui præest, ut est apud Demosthenẽ ἐν τῷ περὶ τοῦ ἐπιτριηραρχήματος, & apud Harpocrationem, licet Phauorinus legat Diogeniem, ut puto, perperàm. Sunt etiã eadem figura appellatę naues, ἑκατόντοροι,

τριακόντο-

τριακόντορος, εἰκόσορος, hoc eſt, centũ, trigin ta, & uiginti remigũ actuariæ. Harum uero mentio ab Herodoto, Thucyd. Polyb. Diodoro & alijs facta eſt. Valla tamẽ apud Herodotũ pentecõtoron biremẽ interpretatus eſt, ꝗ recte ipſe uiderit. Celebrant à Græcis Ætolorũ pentecontori, quorũ cum decimã aliquãdo cepiſſent in Achaia Megarenſes, uel ut alij ſcribũt, Æginenſes, eam Apollini Pythio dicarunt, & ſimul oraculum ſcitati ſunt quinam Græcorum eſſent præſtantiſsimi: qui reſponſum illud acceperũt, ex quo Grecis celebre factũ eſt prouerbiũ, in eos qui nullius ſunt precij ac numeri, ὑμεῖς δ' ὦ μεγαρεῖς ὄτε τρίτοι, ὄτε τέταρτοι. hoc eſt, Vos Megarenſes nec terti, ſed uos neq; quarti. Integrum oraculum apud Stephanũ leges, uel in cõmentarijs Theocriti.

Phaſelus nauigiũ eſt Campanũ, ut à Nonio ſcribiť, qui ſuper hoc Varronẽ, Salluſtiũ, & Siſennam citat. Meminit

& Cic. ad Atticum. Sunt qui à leguminis specie phaselum nauem factam dictamq́ putent. Sũt qui à Phaselide loco deduci opinentur. Pictos phaselos appellat poëta eo uersu: Et circum pictis uehitur sua rura phaselis. Legitur elegans Catulli epigrãma, quo gemellis Castoribus phaselum dedicat: ad cuius imitationem ijsdem penè uersibus poëta Maro Sabinũ suum composuit, ut liquet. Alij phaselũ nauem oblongam esse scribũt, quali stagnante Nilo Ægyptij utuntur, ut Vergil. Horat. Fragilemq́ mecum soluat phaselum. Isidorus uero in etymologico, Phaselus, inquit, est nauigiũ quod corruptè basellum dicimus, nostro uero nunc tempore uasellum appellamus.

Phylacides, & προσφυλακίδας, & φρουρίδας, naues Greci uocabant, quę ad prę sidia & custodiam mitterentur, quarũ mentio cum apud alios, tum maxime apud Xenophontem, Diodorum, & Appianũ:

Appianum: eas nos præsidiarias uocare possumus. Appiani quidē interpres custodiarias fidelius quàm elegantius reposuit.

Piraticæ naues tam à Græcis quàm à Latinis uocantur piratarum & prædonū nauigia: utrisq; crebra est mentio. Eædem & prædatoriæ Liuio dicūtur & Plauto, & græcè ληστρικὰ πλοῖα, & λῃστρίδων νηῶν, earum licet non una sit certa aliqua species, sed uaria ac diuersa: modo enim liburnicas, modo celoces & myoparones, alijs denicq; nominibus apud autores uocitatas uidemus.

Pistris nauis genus est, seu ut doctiores autumant, pristis, quod & cōsonū magis uidet, si à secandis undis & fluctibus nominat, id est, ut ait Seruius, ἀπὸ τοῦ πρίζειν τὰ κύματα. πρίστης enim is est qui secat. Alij à piscis genere formari contendunt, quod utrunq; conuenire potest, hoc est, & nauis & piscis, ut eandem habeāt originem: nam & longio-

ris esse corporis, & angusti esse ferunt, & idcirco facilè undas secare queunt. Nauis utique meminit Polybius, seu Brutus qui ex eo epitomen confecit, libro xvi. ubi de Philippi nauibus agit contra Attalum. Fuit, inquit (ut meis uerbis exponam) earum quę cum Philippo fuerant nauiũ multitudo in certamen cõstituta, cataphractæ tres & L. cum his uero aphractæ & lembi, cum πρίστι centum & L. Idem alio loco, hoc est, lib. xviij. quinque lembos habens & unam pristin, qua ipse uehebatur. T. Liuius: Persius post reditũ ab Eumene Erepontis spe deiectus, Antenorem & Callippũ præfectos classis cum XL. lembis, adiectæ ad hunc numerũ quinq; pistres erant, Tenedum mittit. Claudius rerum Romanarum: Quicq; nauigiũ ea forma, marina bellua dicta est. Verg. Velocem Mnestheus agit acri remige pristin. Idem: Partẽ rostro premit ęmula pristis. Seruius Hora-

noratus obſeruat in iiij. Piſtrix per literã x, piſcẽ ſignificare, per s, nauim: quã regulã à doctis impugnari uidemus, nam Plinius nunquam piſtricem dixit, ſed piſtres, ut lib. ix. Cæſar Germanicus in Arato, cum de ceto agit: Auſter. Piſtris agit duo ſydera. Idem: Æquora piſtris adit. Suidas, πρῆσις ait, εἶδος κήτους θαλασσίου ἡ λεγομένη μάλθη, ὁ καὶ δυσανταγώνιστόν ἐστι, hoc eſt, Priſtis ſpecies ceti marini, quæ uocata eſt maltha, & difficilis ad repugnandum. Vbi notandum per ἦτα ſcribi, quo modo & Oppianus poëta in primo, ἔνθε δαφοινὴ πρῆσις, id eſt, hinc funeſtaq; preſtis. Sed & malthã eandem Suidas preſtenq; putat. Oppianus in eodem lib. diuerſam facit. Quare ut ad Seruiũ redeam, rectius ſtatuiſſet, ſi pro ceto dixiſſet apud Latinos utroq; modo poſſe proferri. Quippe Cicero in Arateo carmine, cum de eodem ceto agit, ita ſcriptũ reliquit: Sparſam ſubter caudam

R 2

pistricis adhæsit. Idem: Andromeden tamen explorans fera quærere pistrix. Idem & alibi in eodem poëmate. Festus: Balænam marinam ipsam dicunt esse pistricem, ipsum esse & cetum. Sed de hoc pisce præterea Aristoteles & Athenæus. Sunt qui hoc tempore pristin uel malthan eam balænæ speciem arbitrentur, quam uulgò nos ab olei copia capidolium uocamus.

Pōtones genus nauigij Gallici, quorum mentio apud Cęs. in iij. cōm. bell. ciuil. Pōtones, inquit, quod est genus nauiū gallicarū, Lysſi reliquit. Meminit & Gellius. Quidam naues arbitrantur in traijciendis amnibus idoneas. Apuleius: Et si uado nō poterūt, pontonibus transibūt, quo modo castigandus est Paulus lib. ff. viij. quo loco de seruitutibus rusticorū prædiorū agit: bis enim ibi, potionibus traijciat, cum pontonibus legendum sit, quo in loco nihil sapit interpres. Inuentum hoc

nauis.

nauis genus ſunt qui perhibent, ab his qui circa Circeios & Pontinam paludem habitant, & inde pontonis nomen. Alij nauigium tabulatũ interpretantur coniunctũ duobus lintribus, quomodo intellexiſſe in monoſyllabis Auſonius uidetur. Lintribus in geminis cõſtratus ponto ſit, an pons.

Iſidorus neutro genere pontoniũ protulit, cum lib. decimonono: Pontonium, inquit, nauigium flumini aptũ, tardum & graue, quod non niſi remigio progredi poteſt. Hodie quoqꝫ nauigij genus ad ſaxa & marmora conuehenda pontonem Ligures nominant. Sunt porrò qui quę græcè πορεῖα uocantur nauigia, ad milites traijciẽdos pontones interpretent̃: rarum quidem uocabulum, uixqꝫ apud aliũ, qꝫ Diodorũ Siculum offendas. Cæteri enim ferè τὸ πορθμεῖον, uel ἡ πορθμεῖα, uocare cõſueuerũt.

Proplus, πρόπλους nauigij genus apud Pollucem & Gellium, qui ait ita à græ

cis actuarias uocari, ut antè ostendimus, uaria sit licet eo loco lectio. Vtitur hac dictione Thucydides libro vi. pro naui quæ præmittitur, ut etiam uox indicat. Vtitur & Xenophon v. lib. Hellenicon. Est et πόρίπλυς nauis genus cuius Arrianus in ij. de hist. Alexandri meminit, cum inquit, decē triremes Rhodios misisse Alexādro, quarum una periplus uocabatur. Sanè & πόρίπλυς nauigationem & maritimam lustrationem designat, cuiusmodi græcorū pleriq; scripserūt, ut Possidonius, quem citat Plin. & Hanno Carthaginensis, qui πόρίπλυν Libyæ scripsit, quē in templo Saturni cōsecrasse legimus. Scripsit et Arrianus ad Adrianum πόρίπλυν ponti Euxini, et item alterū maris Erythræi, qui ambo extant.

Prosumia genus nauis est, teste Gellio & Nonio Marcello. Meminit Cæcil. uetus scriptor, cū ait: Cui gubernator propè euertit prosumiā. Idem: De

noctę.

nocte ad portũ ſum prouectus proſumia. Pomp. Feſt. proſumiã genus eſſe nauigij putat paruum & ſpeculatoriũ: quo fit ut mirer quoſdam alioqui doctos hoc nauis genus ſumias appellare. Sunt & inter literatores primarij quidam nominis, qui à Brutijs proſumias inuentas affirment, alioq̃ nomine geſeoretas uocari, quod id innuat Gellius. Iſidorus genus nauiculæ Syriacæ portemiã ſcribit, à portando uocitatam, latam & ſine carina, de qua, quod ſciam, aliud non comperi niſi quod ea Pannones utãtur. Sed uidendum ne Iſidorus pro porthmeia portemiam ipſe induxerit.

Rates, uide ſchedia.

Remeculus nauigij genus eſt apud Gellium, niſi quis lenunculum eo loco malit legere, ut alibi monui. A remis nomen habere uideri poteſt. Sunt qui Lemniorũ inuentum eſſe uelint.

Roſtratæ naues græcè ferè χαλκέμβο-

λοι νηῶν, καὶ χαλκήρεις: nam χαλκώματα & ἔμβολα rostra nauiũ appellantur: sic uero dictæ, quod ferreo armantur rostro. Isidorus quidẽ dictas ait ab eo, quod in fronte rostra ærea habeãt, propter scopulos, ne scilicet feriantur uel collidantur. Alij alia de causa, hoc est, propter prælia naualia. Hæ & æratę dicuntur. Vergilius: Quot prius æratę steterãt in littore puppes. Cæsar in ij. bell. ciuil. Interim L. Nasidius à Cn. Pompeio cum classe nauium xvi. in quibus paucæ erant æratæ, L. Domitio Massiliensibusq; subsidio missus. Rostra, ait Plinius, nauib. addidisse Pisæus primus dicitur. Rostra uero appellata liquet ab auium rostris. Sed & à nauiũ rostris ex Antiatũ bello Romæ locus, uel templũ, ante curiã uocitatus fuit, quo in loco plerunq; conciones habebãtur, quo de loco Varro, T. Liuius, Pub. Victor, alij. Appianus de bell. ciuil. περὶ τῶν ἐμβόλων ἐν ἀγορᾷ hunc locũ uo-

[...]cauit,

cauit: hoc eſt, in foro pro roſtris, loquens de Marij Cos. cæſi iunioris capite. Cæterum & à roſtris corona roſtrata appellata eſt, cuius Plinius meminit. M. Agrippam ea corona ornatum deuicto Sext. Pompeio, Magni Pōpei filio, ait Seruius Honoratus ſuper his Vergilij uerſibus: Parte alia uentis & dis Agrippa ſecundis Arduus agmen agens, cui belli inſigne ſuperbum Tempora nauali fulgent roſtrata corona. id quod etiam in nomiſmatibus antiquis ipſius Agrippæ conſpicitur. Eadem & naualis dicitur, ut copioſe antè diximus.

Salaminia Athenienſium nauis, de qua uide cap. viij. & item in paralo.

Samæna nauis genus biremis, hoc eſt, δίκροτυ, à Polycrate Samiorū tyranno primū inuentū, ut Lyſimachus in ῃ. νόσωυ ſcriptum reliquit, figmentū uero & opus fuit Duridis. Samænæ forma rotunda & concaua in alui fermè

effigiem, quo facilius ire & celerius fle cti posset: nomẽ ei à Samo, ubi primũ est inuenta, ut scribit Plutarchus. Meminit & Athenæus, qui eas Samias naues uocat, & appellatas à patria, nõ ut quidam eo loci corrigũt, Samænas. Samænæ enim & Samię eodem nomine dicebanť, ut ex eo carmine patet: ναῦς δ' ἦν τις ὠκυπόρος Σαμία ὗος εἶδος ἔχουσα. hoc est, Nauis erat uelox Samia hæc suis ædita forma. quod scilicet hæc anteriorem partem suis formã haberet. Scribit Suidas, aliquos et Samænam nomi sma quopiam esse uoluisse, nisi νόσημα potius pro νόμισμα apud eum legendũ: unde & prouerbium factum de timen tib. calamitates minus curabiles, quo pacto Samios Athenienses affecerũt, & Athenienses Samij, qui stigmatibus & notis eos inusserunt, ex qua re & literati Samij dicti sunt. Sũt qui prouerbium deducant à tormenti ac supplicij genere, quod Same appellareť, ex quo

ex quo & illud, τὰ Σαμίων ἀποπτύεις, hoc est quæ Samiorum sunt despuis: uel ut rectius alij scribūt, ὑποπτεύεις, id est, suspicaris. Sed in præsentia de his satis, cætera prouerbiorum scriptor exequit̃.

Scaphę, teste Nonio, nauiculæ sunt quę maiores naues consequunt̃. Idem & statuunt Iurecõs. nec in uno modo loco. Iabolenus: Si nauē, inquit, cum instrumento emisti, præstari tibi debebit scapha nauis. Paulus imò contra: Etenim scapha nauis, non est instrumentum nauis, nam in mediocritate, non genere ab ea differt. Instrumentum autem cuiusque rei necesse est alterius generis esse, atque ea quæq; sit, quod Põponio libro vij. epistolarum placuit. Cæsar in commentar. Quod cum animaduertisset Cæsar, scaphas longarum nauium, item speculatoria nauigia militibus compleri iussit. Sanè crebra est apud autores scapharum mentio: nunc uulgò pro scapha

noſtri nautæ ſchyphum appellant, ſic quidem & ab eruditis putatur. Sed certè & ſcyphus nomen eſt nauigij, id q̃d Aur. Macrobius uir multæ eruditiõis apertiſsimè oſtendit lib. Sat. v. Sunt & qui ſcaphas liburnis aſſociari dicãt, exploratoriasq; uocari, ut eſt apud Vegetium. Sunt & qui ab Illyricis inuentas tradant. Sanè uẽter nauis ſcapha dicĩ, ut alibi diximus. Porrò & illud ſciendum, apud Athenienſes olim morem fuiſſe, ut hoſpites externiq; in Panathenæis, maxima eorum celebritate, qũo tempore populares ludi agebantur, in eorum pompa incederent ſcapham in ſigne geſtantes, quo ab ingenuis ciuibus diſcernebantur, atq; ideo hoſpites ipſi & inquilini ſcaphephori uocabantur. Huius conſuetudinis meminere Suid. & Ammonius, item Theophraſtus in x. de legibus, Dinarchus in oratione pro Agaſicleo, & Demetrius in iij. nomotheſiæ, & poſt hos Val. Harpocration.

pocration. Ab hac utiq; consuetudine etiam factum est prouerbium, Scapha magis elinguis, hoc est, συσομώτορος σκάφης, quod de ijs dici consueuit, qui propter ignobilitatẽ cõticescũt. Porrò attendendũ etiã est scapharũ suppliciũ atrocissimũ fuisse apud barbaros, cum duæ scaphæ inuersæ cõstituebantur, intus noxio imposito, manibus, pedibus, & capite exclusis, atq; ita necabantur: quod genus locupletissimè in uita Artoxerxis Plutarchus describit. Sanè & scaphæ sunt ad piscandum nauiculæ. A scapha scaphium deducitur uasis genus. A scapha scaphiten formauit Demetrius Phalereus, quo uocabulo scaphæ moderatorẽ intelligimus. Scaphium etiã aliquãdo pro nauigio paruo sumit̃, & pro uase rustico, & pro instrumento quopiã ad effodiendũ, quo etiã athletæ exercebant̃, παρὰ τὸ σκάπτειν dictum. sed & pro tonsurę quodam genere. Scaphos etiã genere maris à Pol-

luce in primo prolatum eſt: ſed & neutro, ut illud Bianoris poëtæ, τὸ σκάφος οὐ βυθός. Idem Lucillius in græcis epigrammat. πλοῖον τὸ σκάφος ἐστὶ μύλων. Sunt qui cum neutro genere profertur, dicant, pro quocunque nauigij nomine accipi ſolere, quod fieri interdum non eo inficias. A ſcapha etiam ſcaphidion deducitur.

Schedia genus nauigij incõditum, hoc eſt, trabibus tantum inter ſe connexis: unde & mala poëmata ſchedia appellantur, ut ſcribit Feſtus. σχεδία & Suidas ita appellat, unde apparet græcum eſſe uocabulũ: nam & Lucianus in dialogo, in quo Alexander, Annibal, Minos & Scipio introducũtur, ea dictione uſus eſt. Item Strabo. Herodotus uero uidet̃ accepiſſe pro ponte quo Darius Boſporũ iũxit. Vlpianus Iureconſ. Nauẽ, inquit, accipere debemus ſiue marina, ſiue in aliquo ſtagno nauiget, ſiue ſchedia ſit. Sed & Seruius

gram.

grãmaticus lib.i.rates ait hoc uocabulo significari, de quibus Plinius his uerbis: Ante, inquit, ratibus nauigabãt in uentis in mari rubro inter insulas ab Erythra rege. Diodorus etiam Siculus, ante nauem Argo cõstructam, ratibus & paruis quibusdã actuarijs nauigare solitos antiquos scribit: quare apud poëtas uidemus id uocabulum permansisse, ut frequentius rates pro nauibus usurpent. Ratem scirpeã uocat Plautus in Aulul. qua qui nare discunt pueri utuntur. A rate ratiarij dicuntur, ut est apud Iuriscõsultos. Varro tamen de lingua latina lib. vi. Ratis inquit, nauis longa propter remos, q̃d ij cum per aquam sublati, sub dextra & sinistra duas partes efficere uidentur rates: unde hoc translatũ, illic ubi plures mali aut asseres. Rates etiã duplices dixit Cęsar in i. bell. ciuil. Rates duplices quoquo uersus pedũ XXX. è regione molis collocabat. Sanè, ut ad

priora redeamus, ab eadem ſchediorũ origine, latiniorũ quidam ſchedam, & ſcedã, & ſchedion, pro prima ſcriptione uel compoſitione nõnunquã uſurpauere: unde & autoſchedion. Dicunt et ſchedicon, pro poëmate incõdito & parum limato, Auſonius & Apuleius: & græcis uerba σχεδιάζω, & αὐτοσχεδιάζω.

Stlatũ nauis genus latum magis quã altum, ut Pomp. Feſtus ſcribit, unde & nomen habere creditur. Antiqui enim dictionib. ab l litera incipientib. aliquando ſt præponebant, ut Priſcianus, Feſtus, alij obſeruant: ut, ſtlitem, ſtlocum, ſtlatũ, pro eo quod eſt, litem, locum, latum. Stlatam uero nauẽ Sardi inueniſſe dicuntur.

Synedria nauis genus eſſe apud Vlpianũ Iuriſconſ. uidetur, quæ ſpaciandi cauſa facta ſit, & in qua ſint ſedilia. Certè Suidas ſynedriam cathedram interpretatur. Vlpiani uerba de exercit. actione leguntur, quo loco putat Bu-

dæus

dæus reponendum ſchedia, Alciatus mecum nihil mutat.

Strongylon genus nauis rotundæ ad onera ferenda aptū: eius frequens græcis mentio, Herodoto, Arriano: à noſtris aliquando onerariæ dictæ στρογγύλαι νῆες, & στρόγγυλον πλοῖον. De his latius cap. vij. locuti ſumus.

Tabellariȩ naues dicunt̃, quȩ aduentum claſsis prȩnūciant, id quod manifeſtè colligit̃ ex xi. epiſtolarū lib. Annei Senecȩ. Subitò, inquit, nobis hodie Alexandrinæ naues apparuerūt, quæ prȩmitti ſolēt, & nūciare ſecuturȩ claſsis aduētū, tabellarias uocāt. hȩc Sene.

Thalamegȩ naues ſunt, ad belli aliarumq́ rerū pompā. Hæ, ut Appianus ſcribit, tum proras tum puppes habēt auro exornatas, in quib. Imperatores uehi cōſueuere. Vſus & hac dictione apud noſtros Suetonius Tranquillus in Cæſare, qui ait ipſum Cæſarē cum Cleopatra thalamego Æthiopia tenus

Ægyptũ penetrasse. Atheneus quoq; lib. Dipnosophistôn v. Ptolemæi Philopatoris thalamegũ fluuiatilẽ describit, cuius & suprà meminimus, fuisse longitudinis stadij dimidij, latitudine cubitorũ XXX. Vidimus ipsi thalamego propè similẽ Venetijs, quẽ Ducis bucentaurũ uocãt, à cẽtauro puto naui Vergiliana. Fuit & eiuscemodi quæ patrum nostrorũ memoria à Venetis Pãdora dicebat. Fuerũt & antiquis naues quę thalamiphori dicerentur, his, quas modo retulimus, non absimiles, quas, ut puto, Anneus Sene. lib. vij. de beneficijs, cubiculatas uocasse uisus est. Maximus quoq; Tyrius nauẽ regis cuiusdã supra Phœnicẽ describit, quę harũ nulli ad luxũ cessisse uidet, cuius si formã desideras, primũ & XXX. eius sermonẽ euolue. Legimus et Heradiũ Imperatorem ex Aphrica redeuntẽ nauibus castellatis usum: putarim semitarium scriptorẽ intellexisse, quasi castris

construc.

cõstructis nauib. Valturius autor est.

Theoris nauis dicebaẽ, quã ex uoto Thesei cũ in Cretã proficisceretẽ, quotannis Athenienses in Delũ ad sacra facienda Apollini mittebant, ad oraculũ scitandũ, de re sacra facienda, de patria de peregrinatione, de sacris certaminibus, cæterisq; celebritatib. & qui mittebanẽ tum Deliastę, tum theori dicebãtur. nec interea tẽporis quo nauis missa esset, de noxio suppliciũ sumebatur: qua de naui sic in Phędone Plato: Hęc est illa nauis, ut aiunt Athenienses, in qua Theseus olim bis septem illos secũ tulit in Cretam, seruauitq; illos, & ipse seruatus est. Vouerat autẽ, ut fertur, Apollini, si seruarenẽ, quotãnis in Delum theorim mittere: quã quidem & nunc & semper ex illo tẽpore singulis ad deum mittunt annis. Cum igitur theoriæ principiũ agiẽ, ex lege interim lustrant urbem, neminemq; eo tẽpore publicę necant, donec ad Delũ perue-

niat nauis, rurſusq́ Athenas reuertatur ex Delo. Id uero nõnunquam longo peragitur tempore, quando eos impediũt uenti. Initiũ quidẽ theoriæ eſt, poſtq̃ Apollinis ſacerdos nauis illius coronauerit puppim. Id autem, ut modo dicebã, pridie quàm iudicaretur Socrates, factũ erat: quam ob cauſam longum tẽpus Socrates fuit in carcere, inter iudiciũ & necem. Hæc Plato. Eſt uero theoria ſacrificium illud ac celebritas, ut ait Thomas magiſtri, qua nauis in Delum mittenda, à theoro, id eſt, ſacerdote coronabat. Theoriã ſpectaculũ uertit Marſilius, ineptius alij ſpeculationẽ. Theoras & Suidas ſacerdotes eſſe ait, qui ad ea ſacra in Delũ mittebantur, & ſimul qui res ſacras cuſtodiebant, curamq́ gerebant: ὤραν enim priſci curã ſolicitudinemq́ dicebant. Verum de theoris & theoria, plura idem colligit Thomas, qui & illud ait καταχρηστικῶς theorida. Charõtis nauem appellaſſe.

appellaſſe Æſchylum poëtã in fabula, ἐν τοῖς ἐπὶ θήβαις. Vocabatur & theoris nauis paralus, ut diximus.

Trieris nauis, ut Ethicus Hiſter ait, magna, ex trib. nauib. fabricata, ferróque plurimũ affixa & copulata, ut ipſius Ethici utar uerbis: ſed uerius eſt, quã nos triremẽ dicimus. Nam quos græci μονήρεις, διήρεις, τριήρεις, τετρήρεις, πεντήρεις, ἑξήρεις, ἑπτήρεις, ὀκτήρεις, ἐννήρεις, δεκήρεις, ἑνδεκήρεις, τρισκαιδεκήρεις, πεντεκαιδεκήρεις, εἰκοσήρεις, τριακοντήρεις, & reliqua nauiũ genera à remorũ ordinibus appellata, noſtri uniremes, biremes, triremes, quadriremes, quinqueremes, & ut Hirtius, pentiremes, ſex remigũ nauis, ſeptiremis, octo remigũ nauis, nouẽ remigũ, decẽ undecim, XIII. XV. XX. XXX. remigũ, &c. Sed & Græcis ſæpe nominib. uſi ſunt Latini, ut Liuius in iiij. decade, et alibi, hexeres, hepteres, & aliȷs quoq; nominibus. Sane & ἐννήρη apud Theophilum, Suidam, & Phauorinum legi

cum dasea accentu, & unica ν litera, & interpretant naues quę uno remigum ordine sint: scribuntq; Syllam cũ contra Mithridaten in Dardano Troiadis regionis uenisset, naues uniremes hoc est, heneres ducentas habuisse: q̃d idem tradit in Sylla Plutarchus, sed eas Mithridatis, non Syllæ fuisse ait. Sed enim uir doctus ψιλῇ accentu ἐνήρεις interpretari maluit, naues instructas ac paratas, idq; super aliquot Plutarchi loca aduocat. Sed ut ego propositam nauium rationem prosequar, T. Liuius sexdecim etiam uersuum naues commemorat in iiij. decade: Quin, inquit, & regiam unam nauem inhabilis propè magnitudinis, quam xvi. uersus remorũ agebant. Pollux xv. uersuum Ptolemæi naues celebrat, hoc est, πεντεκαιδεκήρεις. Item nauis Antigoni, quæ τριάρμενος à tribus uelis nuncupata est. Sanè & triremis græcè uocatur τρίκροτος, sicut & biremis δίκροτος. tametsi quidam

ab in-

ab inſtrumento quopiã, quod in prora & puppe affigi tradunt, dicroton dictam uelint, uel à duobus gubernaculis, ut iam dixi. Porrò & triremes à græcis ἀδηφάγους uocant, quod perfectam plenamq́ exigant mercedem: idq́ nominis inuenitur in Lyſiæ oratione, quæ inſcripta eſt, ὑπὲρ ἐκκλείτου μαρτυρία. Alij exiſtimant eas ſic uocari, in quibus immenſæ expenſæ abſumuntur, quemadmodum & lucernam adephagum Alcæus appellat. Alij ἀδηφάγους uoraces edacéſque nuncupant, quo nomine uocatus eſt Hercules, ut in Hercule docuimus. Quidam duplici δδ, hoc ipſum nomen ſcribunt. Iſidorus triremem ait etiam uocari Durconem. Valla contra Raudenſem Duraconem uocaſſe uidetur. utcunque, τὰ δοῦρα à Græcis ligna dicuntur, unde & durateus, & durius Troiæ ligneus equus dictus eſt. Fuerũt & duplæ triremes, hoc eſt, διπλασίαι τριήρεις, ut eſt apud

Xenophontem in iiij. Hellenicôn. De mũ quod de diere diximus, pręter Suidam & Phauorinũ, qui à duob. remigum ordinib. ipsam uocatã fatent̃, Apollodorusque quoque duas stegas habentẽ nauem esse prodidit. At Euripides in Phœniss. pro domo accepit, ut Thomas et Theophilus fatent̃. Triremis à quibus inuenta, & quare uulgari uernaculoque sermone galea nuncupet̃, ut puto, abunde in superiorib. diximus.

Tabrica nauis, quod sit trabibus cõfixa, dicta est, ut ait Festus. Pacuuius: Labitur tabrica in alueos. Trabarias has uocat Isidorus: ait enim eas esse naues amnicas, hoc est, fluuiatiles, quod scilicet ex trabibus cauãtur. easdem & littorales & caudicas ait appellari. quin etiam & trabes ipsæ pro nauibus desumunt̃, ut illud est Ennij in annalibus: Labit̃ uncta trabes remis rostrata per altũ. Est & id uulgatissimũ de Argo: Vtinam ne in nemore Pelio securibus

Cæs-

Cæſa cecidiſſet abiegna ad terram trabes. Horatius: Attalicis conditionibus Nunquã dimoueas, ut trabe Cypria Myrtoũ pauidus nauta ſecet mare. Vergil. Vela damus, uaſtumq́ʒ caua trabe currimus æquor.

Trampis genus eſt nauigij barbaricum, ut obſeruant Grammatici apud Nicandrũ, & Lycophronem. Nicander enim in Theriacis ait, τράμπις ὁλκαίης ἀκάτῳ ἶσος. hoc eſt, Trampis longæ acato ſimilis. quo loco, ut ait interpres, poëta abuſiue pro quolibet nauis genere poſuit. Lycophron uero in Alexandro: τράμπις σ' ὀχήσει, καὶ φερέκλειοι πόδες. id eſt, Trampis uehet teq́ʒ & Phereclei pedes. Eius nauis meminit et Suidas. Iſaacius quidem ſuper hoc Lycophronis ſenario: Naues, inquit, Alexãdri à Phereclo fabricatas ait. De Pherecl o uerò qui Paridis naues conſtruxit, & Homer. in Iliade meminit rhapſodia quinta: μηριόνης δὲ φέρεκλον ἐνήρατο τέκτονος υἱόν

ἁρμονίδεω. hoc est, Artificis natum Harmonidę occiditq́ Phereclū Meriones. Coluthos quoq́ poëta Panopolitanus ex Ægypto, in raptu Helenę ita de Pherecło cecinit: ἀρχεκάκοιο ποδιφροσύνῃσι φερέκλω, ὅς, ποτὲ μαργαίνοντι χαριζόμενος βασιλῆϊ, νῆας ἀλεξανδρῳ δρυτόμῳ τεκτήνατο χαλκῷ. hoc est, etsi duriusculè inconditeq́, audendum tamen: Causa fuit qui prima mali arte Phereclí, Olim qui insano cum regi gratificatus, Struxit Alexandro naues, syluasq́ cecîdit. De eodē ita in heroidibus poëta Naso: Hac duce Sichæo dubias à littore feci Puppe Pherеclea per freta longa uias. Nec desunt qui putent promontoriū Phalacre Idæ montis Troiæ appellatū, ut Isaacius ait, quod arboribus à Pheredo spoliatum fuerit in construendis Alexandri nauibus. Non me fugit alios aliter sensisse. In hæc aliquando diuerti, ut te uaria lectione à fastidita leuarem. Ad cetera quę restant attende.

Tiphys curſoria, nauigij nomen eſt apud unũ, quod ſciam, Sidoniũ Apollinarem, à Tiphy, ut puto, illo Argûs nauis gubernatore adeò noto & perito, ut in prouerbiũ iam uulgatũ id nomen ceſſerit, Alter Tiphys. Sidonij uerba hæc ſunt lib. epiſtolarũ primo: Tiphym, inquit, curſoriã, ſic nauigio nomen eſt, aſcendi. Sed quiſq; ſibi huiuſcemodi nauigiorũ nomina facile cõfingere poteſt, quæ noſtra annotatione parũ digna uidentur. Nam nõ modo Veneti & Genuenſes, ſed & reges ac principes ſibi noua nauiũ nomina hoc etiam tempore confingunt.

Vagiones nauiculas maritimas miro artificio fabrefactas, Ethicus Hiſter deſcribit, easq; ex tabellis tenuib. leuigatis dolatisq;, ac æreis laminib. circũdatas ait, & circunſutas: dictas uagiones, quaſi uagantes: easq; in bello Troiano fuiſſe in flumine Simoënte, idem eſt autor. Libet uero in huius capitis calce

quædam nauigiorū addere nomina, quorū uix aliud apud ſcriptores inuenias, q̃ mera ipſa uocabula. Inter hæc ergo reponimus, naxiurges, cnidiurges, cantharus pro naui, ſilphas, cydali, ampheres, ancyromagus, quem Iſidorus dictū ait, pro eo quod celeritate ſua, anchoris & inſtrumentis reliquis nauiū uehendis ſit aptus. Fuit & nauis mimortauia, & aliæ, de quib. ſparſim, prout occaſio tulit, toto hoc uolumine meminimus: & aliæ etiamnū fortaſſe, quę, nos dū dormitamus, præteriere.

Eorum qui in nauibus uerſantur uocabula. Cap. XIX.

SVpereſt, ut eorū qui in nauibus uerſant, nomina adſcribamus: quin & ordo ſic exponere uidetur, ut conſtructis & iam paratis nauibus, in eas iam nautas imponamus, quos, ut Vlpiani uerbis utar, accipere debemus pro eis qui nauē exercent: quāuis nautæ etiā appellentur

omnes, qui nauis nauigandæ causa in naui sunt, quos Anacharsis Scytha philosophus tantū abesse à morte dicere solitus erat, quot digitorū nauis esset crassitudo: cuius sententiæ & Satyricus noster allusit. Idem Anacharsis rogatus aliquādo, quænā foret nauis securior: ea, inquit, quæ in portū uenerit. Bias quoq; nauigātes nec inter uiuentes, nec inter uita functos numerādos censebat. Sed his & talib. missis sententijs, illud in primis scire oportet, in re nautica, ut ceteris in rebus, ordines esse, ut per gradus quosdā ad summā gubernandę nauis officiū perueniamus: nam, ut rectè scribit Nazian. non ab initio gubernatorē nautę, nec subitò faciunt, sed quē primū per omnia nautica officia exercuerint, expertique fuerint. Remigem primū uidere uolunt: deinde in prora cōstitutū, uētos noscere, saxa & scopulos probè euitare assuescunt: postremò in omnib. exercitatū

muneribus in puppi collocãt, clauũq; in manu tradunt, gubernatoremq; cõstituunt. Hæc ille. De gubernatore igitur primũ agamus. Gubernator, hoc est, κυϐερνήτης, est qui nauem regit atque gubernat. Ridiculi sunt, qui gubernatorem dictum existimãt quasi cohibernatorẽ. A gubernatore totius uitæ nostræ rationem Maximus Tyrius philosophus quodam sermone deflexit. Non uides, inquit, ut unus gubernator nauigationem moderetur, ut animus corpus: ut nauis gubernatoris imperio pareat, ut animo corpus: ut uenti nauem impellant, quemadmodum uirtutes fortuna: qui si tempestas exoritur, manente naui incolumiq; gubernatore, salutis nunquam amittitur spes, siue nauis ipsa recto feratur cursu, siue arte tempestatem deuitet, dum tamen à gubernatore regatur. At si gubernatorem ipsum abstuleris, inutilis nauis efficietur, etiam si firmi-

tatem propriam ſeruat: & inutilis erit uentorum afflatus, etiam ſi ſecundus ac proſper fuerit: propterea & in mari, & in naui, & in nauigatione, precioſiſſimus eſt gubernator. Tum ille paulò poſt ſubiungit: Sic in uitæ noſtræ curriculo animus ſupremum ſibi uendicat honorem, quemadmodum in naui gubernator. Nobilis eſt illa etiam M. Tullij de gubernatore ſententia in Catone: Similes ſunt, inquit, ut ſi qui gubernatorem in nauigando agere nihil dicant, cum alij malos ſcandant, alij per foros curſitent, alij ſentinam exhauriant, ille autem clauum tenens ſedeat in puppi. Idem in Philippicis: Et ſummi, inquit, gubernatores in magnis tempeſtatibus admoneri ſolent. A gubernatore Iabolenus Flaccus archigubernium deduxit lib. Digeſtorum xxxvi. pro eo qui ſit gubernatorum princeps, uel claſsis præfectus: ita enim ſcribit ad ſenatuſconſultum

Trebellianum: Saturnius, ait, archigubernius ex classe Britannica testamēto fiduciariū reliquit hæredē, Val. Maximum trierarchū. Legimus apud Stobæū, Cercitas fuisse Scythiæ populos, qui, si apud eos nauis gubernator fortè aberrasset, nec nauigationis cursum rectum tenuisset, ignominia notare, et sputis impetere eum solerēt. Sed de gubernatore satis, iam ad alios qui in naui sunt, sermo dirigat̄. Nauarchus est in naui princeps. Est & nauis dominus, is qui ipsius nauigij possessor est, ut in l. i. de exercit. act. Siue, inquit, dominus nauis, siue à dño nauem per auersionē conduxit. Vbi obiter notandum, auersione, uel per auersionem dici, cum periculum uenditor à se in emptorē auertit. Eodem modo Modestinus dixit, res auersione empta. de con trah. empt. Sequit̄ porrò nauclerus, qui nauē regit, id est nauicularius. Tertullianus Florens de Marcione pōtico

nauclē-

nauclero & hæresiarcha: Quamobrē, ait, pontice nauclere, si nunq̃ furtiuas merces uel illicitas in acatos tuas recepisti. Sunt & trierarchi, qui triremibus præsunt, qua uoce & Latini utuntur, ut Cic. in Verr. Cor. Tacitus, & Iabolenus Iurisc. Est & pentecontarchus, qui pentecontoro præest, ut diximus. Sunt & naustologi & naustodicæ, qui in nauib. rationib. & iudicijs præsunt. Sunt & scribę quos epistoleos gręci uocant. quin & apostoles, hoc est ἀποστολεῖς, magistratus fuere rei nauticæ iurisditionem habentes, qui trierarchis iura dabant. Demosthenes pro Ctesiphonte, & Philochorus. Apostoli quidem sunt classiũ apparatus expeditionesq́ maritimæ, ut ex primo Philipp. Demosthenis didicimus. repetũt Harpocration & Suidas. Nihil hic agendũ de uarijs huius uocis significatib. Latini quidem alio modo nauales scribas intelligunt quàm Gręci. Naualem enim

ſcribam, teſte Feſto, eum dicebāt, qui in naue apparebat, interq́; aliud genus ſcribarū minimæ dignitatis habebāt, quod periculis quoq; eius miniſteriū eſſet obiectū. Plautus: Non ego te noui naualis ſcriba in columbari impudens &c. ut ſuprà in nauium partibus retulimus. Sunt etiam qui in naui thalaſſometram, hoc eſt, maris menſorem conſtituāt, qualis ſcilicet qui hodie tabulæ nauticæ, uel pyxidi ſedulus aſsiſtit: nunquam tamen ſe in Hexahemero thalaſſometram audiuiſſe ait Ambroſius. Geometram, inquit, audiuimus, thalaſſometram nunquam audiuimus. Sunt & celeuſtæ, id eſt, iuſſores, quos Latini hortatores uocant, ut Plautus & Lactantius. Sunt uero qui uoce, uel ſibilo remiges hortantur: unde & celeuma & celeuſma ipſa uocis modulatio, cuius Pædianus, Diomedes, Seruius, aliĳq́; meminere: ex quo & pes in poëtica dictus proceleuſma-
ticus

ticus. Celeuma uero ſeu celeuſma clamor eſt nauticus, cum uno aliquid iubente omnes pariter reſpõdent, quaſi ſibi inuicem iubentes, ἀπὸ τοῦ κελεύειν, quod eſt iubere. In nauibus quidem claſsiarijs celeuma interdum aſſa uoce, uel tibia canebatur, ita ut remiges pro modulorum & harmoniæ ratione uel concitarent uel inhiberent remos. Pædianus quidem cani remigibus celeuſma per ſymphoniacos ſeruos ſolitũ olim fuiſſe, & per aſſam uocem, id eſt, ore prolatã, &, ut in argonaui, interdum per citharã. Martialis: Quorũ per uada tarda remigãtes Lentis ſigitis ad celeuma remos. At noſtri nautę fermè uoce, uel parua fiſtula hortantur & celeuma canũt. De celeuſtis ab his, quæ diximus, diuerſa Suidas tradere uidetur. Celeuſtas enim triera rchis & proretis præeſſe affirmat, & epibatis, maximámque in naui utilitatem afferre, & cætera quæ ſubdit.

De celeuste meminit &Pollux. At certè hos hortatores remigum prisci Portisculos uocabãt, ut antè docuimus. Seneca lib. epistolarũ vij. pausariũ in re nautica appellat, eum qui dat remigibus modos, hoc est, qui eis uoce quadam clamando pausam imperat, ut uidelicet celeustes ad remigandũ hortař. Est & in naui proreta, hoc est πρωράτης, qui & πρωρεὺς dicitur, qui proræ insistit, cuius officium Suidas esse ait, ut remigantibus imperet. Sunt & nauicularij, qui & nauiculatores appellantur, qui naues meritorias agunt. Sunt & magistri, et ductores, & rectores, quorũ omniũ crebra mentio, & poëtis in primis. Sunt & qui remigant remiges, qui & socij nauales dici uidenť à Liuio, tametsi alij de euocatis præsidijs in classibus intelligere malunt. Remigum uerò apud Græcos à remis ipsis uaria sunt deducta uocabula, ut est in primis apud Pollucem, ἐρέτης, διερέτης, ἐπικω

πος, ἐρέτῶν, αὐτορέτης, nã & ſic uocat Thucydides remiges. Dicuntur & προκώποι, qua uoce Lucianus & Pollux utũtur. Remigantium autem tres ordines Suidas & Ariſtophanis interpres conſtituunt. Qui enim ſubtus & in inferiore nauis parte ſunt, thalamitæ, & thalamaces, & thalamij nuncupantur: qui in medio loco, zygitæ: qui uero in ſuperiore loco, thranitæ. Horum Thucydides, Ariſtophanes, Appianus, Pollux, alij meminere. Sed horũ omnium minorem exigebant mercedem Thalamitæ, quod breuioribus remis nauẽ impellerent: ſicuti Thranitæ maiorem, quod longioribus uterentur, & ideo magis etiã laborarent. de quorum certa mercede uariè proditum uidemus, nam & hoc tempore non ſunt ſtatæ mercedes. Sed enim ijdem ipſi Ariſtophanis interpretes id quoque tradunt, thranitas ad proram, zygitas in media naui, thalamitas ad puppim

remigare. Sunt & nauium nauphylaces, à custodia denominati, & à lateribus tœcharchi. Sunt & qui naues trahunt, quos græca uoce Martialis, Firmicus, & Apollinaris, helcyarios uocant, ab helcyo, q̊d genus est funis, cuius uel Apuleius in ix. meminit. Helcyo, inquit, sparteo dimoto. Hoc nostrate uulgus nauticũ, ut alibi diximus helcyanã uocat, quo fune naues ad amnium ripas & maris littora cum ab hominibus ipsis, tum sæpe à iumentis trahuntur. Helcyarios Budęus à nobis diuerse interpretatus est. Helcyarij, inquit, qui in naui onera funib. moliuntur, uel qui naues deducũt subducúntue, ad officia inuicẽ adhortãtes, ut uno connixu pariter cõspirantes admoliri uniuersis uiribus possint, quod singulis nequeunt, ut fieri interdum uidemus. Sunt & epibatæ, quorum frequens est mentio, non Græcis modo, quorum est uox, sed & latinis, nauales

mili-

milites & propugnatores classiarij, ut Herodotus, Xenophon, Demosthenes, Aristophanes, alij, ostendunt, & grãmatici exponũt, ut Harpocration, Pollux & Suidas. Vitruuius in ij. Artemisiam in eo portu abstrusam classem cælatis remigibus, & epibatis comparatis, reliquos autem ciues in muro esse iussit. Sunt & qui epibatas & naumachiarios eosdem putẽt. De naumachiarijs quidem Suetonius in Claudio meminit. Epibatas Isidorus Hispalensis aliter interpretatᷓ: Epibata, inquit, græco sermone appellatᷓ, qui latinè dicitur superueniẽs: hic nihil habet negocij, sed naulo dato in alias terras transire disponit: id quod & Græcorũ quidam astruunt, quos inter Thomas magistri, qui & illud addit, quod ab Atticis epibatę dicunᷓ qui armati in pugnã parati sunt, quo modo usos autores quos paulò antè citaui. παραβάται uero ij dicti sunt, qui ex curru pugna-

bant, ut apud Homer. At nautæ in bello σκατίδαι dicti sunt, ut Phauorinus obseruat. Sanè ab eo quod epibatę uectores appellantur, quidã & uectoria ipsa nauigia ἐπιβάδαι, seu ἐπιβατίδαι nũcupari tradunt, quæ & epibatæ & embatæ etiam dicantur, qui super hoc malè Plinium citãt, cum Vlpiani sint uerba ex xiiij. lib. ff. quæ nos in emphractis adduximus. Vocantur & Naubatæ ij qui superflui sunt, & in nauib. uehuntur, ut sequenti capite dicemus: qui & à Thucydide περίνεως, quod & Pollux & Suidas probant. Iidem & πλωτῆρες dicuntur, id est, nauigatores. Musæus tamen πλωτῆρα natatorem Leandrum dicere uidet. Est & in naui qui πορθμεὺς uocatur, quem nostrorũ quidam portitorem dixere, ut Seruius in vi. Æneidos. Alij non portitorem, sed transfretatorem interpretantur, uel traiectorem, at ij quàm rectè, ipsi uiderint. certe quem Vergilius portitorem dixit,

& Pro-

& Propertius cum cecinit, Vota mouent superos, ubi portitor æra recepit, Obserat umbrosos lurida porta rogos, Iuuenalis porthmea uocauit: Tetrumque nouitius horret porthmea. Sed & portitor dicitur græcè ναῦλος, unde & portorium ναῦλον & πόρθμιον, & nauis ipsa τὸ πορθμεῖον, ut pridem notaui. Alij tamen aliter, ut in Homeri Odyssea notant grammatici. Sunt & in naui qui mesonautæ nuncupantur, ut Vlpianus in xiiij. ff. tit. ut nautæ, caupones, stabularij recepta restituant. Quo loco Hermolaus & Budæus sic in naui mesonautam interpretantur, uilis mancipij nomen, ut mediastinus domi, qui uilissima quæque ministeria obit. Addit Vlpianus eodem loco dietarios, quos & alij diæcureos uocant. Vlpiani sunt uerba: Et sunt quidam in nauibus, qui custodiæ gratia nauibus præponuntur, ut enim diætarij. quo loco uerba græca desiderantur, quæ nec Budæus

nec Alciatus addidere, neſcio an alius ad hanc diẽ: ego aliquando νεωφύλακόν, nunc nihil ſtatuo. Diætarios aliqui exponunt miniſtros in diæta deſeruientes. Alciatus diætureos legit, ἀπὸ τῆς διαίτας καὶ οὐρὸς, id eſt, à diætæ cuſtode.

Sunt & à lintre lintrarij, quorũ idem Vlpianus meminit. Sunt & theori et paralij à nauibus dicti, de quibus in ſuperioribus actũ eſt: paralios quidem & paralos legimus. Fuerunt & apud Mileſios qui uocati ſunt ſempernautæ, hoc eſt, ἀειναῦται, ciues, & ſenatores, qui de rebus publicis conſulerent: id nanqꝫ facturi naues conſcendebant, ut eſt pluribus à Plutarcho proditum.

Nauis uocabulum unde, & quæ ab eo tum græcè, tum latine breuiter declinentur: de portu, & nonulllis dicendi figuris. Caput xx. & nouiſsimum.

POſtea uero quàm mihi ſatis ſuperqꝫ uideor de ijs quæ ad naues pertinẽt, & earũ appellationibus, in medium pro ingenij medio-

diocritate attuliſſe, nunc demũ nauis quoq; uocabulũ, & quid ſignificet, & quæ ab eo deducta deriuataq; tum græcè, tum latinè, ſi fuero, quambreuiſsimè potero, rimatus, non paruum operæprecium feciſſe uidebor, quando & hoc non parum ad rei cognitionem facere ſcriptorum plerique omnes exiſtimauere, idq; ipſi in cõmentationũ ſuarum ſtatim initio, quod ego in calce non abſque ratione facere diſtuli, naturam uidelicet imitatus, quæ res primo in lucem producere, tum demum eis nomina imponere uidet. Vtcunq;, & inter docendi modos & hunc apud philoſophos repoſitum eſſe quis ignorat? Sunt ergo plurimi qui nauis uocabulum græcũ eſſe arbitrantur: ab illis enim ναῦς παρὰ τὸ νάω νῶ, q̃d eſt fluo. Sed illud ſciendũ, ab ipſis in recto caſu nõ uno modo proferri, ναῦς enim ναὸς in generandi caſu, uel νηῦς νηὸς, & interdũ νοῦς νέως uſurpant pro linguarũ rationè. Ex

noſtris aliqui nauem non à græcis, ſed à No uerbo, quod eſt, nato, deducũt: uel à nauo, quod rectorem nauum nauis expoſcat, hoc eſt, ſtrenuum & celerem. Sed Pomp. Feſtus nauũ à naue potius dictũ exiſtimat, unde nauo uerbum, & nauitas, nauia, & alia, quæ hodie ex antiqua conſuetudine g literam ſeruãt. ex quib. cõpoſita, ignauia, ignauus, gnauẽ & gnauiter. Igitur nauis uocabulum utcunq; ſit uel græcũ & latinum, præter eius notionẽ propriã etiã ad alia transfertur, atq; in primis ad ea quæ fortunæ quaſi nutu regũtur. Vnde illud, Sumus in eadem naui. &, uento nauis agitur. Item, nauis eſt in portu, uel in uado: cum res eſt in tuto. ſicuti etiam cum conſilia non ſuccedunt è uoto. M. Tullius ad Atticum: Prorſus diſſolutum offendi nauigium, uel potius diſſipatũ. Sed et rimoſam uel uetuſtam nauẽ dicimus, cũ minus idoneũ quempiã ad aliquid obeundum ſignificamus.

ficamus. Sic & è naui exire, cum è periculo nos subtrahimus. Sæpe & nauis ad rempub. transfert, quo modo Cic. & Demosthenes. Sed & Clemẽs Roman. pont. in epist. ad Iac. fratrẽ dñi, & item Anacletus, Christianam rempub. naui instructæ cõpararũt. Nauis item uocabulum pro uase capit, ut, nauis uinaria, quæ nunc à uernaculis Æmiliæ & Venetiæ, nauacia uocatur. A naue nauigium deducitur, quod modo pro naue ponitur, modo pro nauigatione, ut illud Iurisconsulti de uerb. oblig. Idq; creditum esse in omnes nauigij dies. Sunt & qui nauigiũ locum nauigabilem putent, alij nauis ductionem. A nauigio nauigiolũ. Lentulus in epistolis Cic. Nos uix ipsi singulis nauigiolis reciperemur. qua forma & Græci πλοιάδειον dicunt, Cicero alijq; nauiculam. Sedenim Græci nonnullam inter naues & nauigia differentiam faciũt, ita tradentib. Ammonio & Didy

mo: αἱ νῆες τῶν πλοίων διαφέρει, τὰ μὲν γάρ ἐστι στρογγύλα, αἱ δὲ κωπήρεις καὶ στρατιώτιδες. hoc est, naues à nauigijs differũt, hæc quidem rotunda, illæ autem remigabiles & militares. citãt Aristotelem de bellorum δικαιώμασι. A naue nauta deducitur, qui & nauita & nauicularius: unde & nauicularia ipsa nauigandi ars, & nauiculator & nauiger qui nauem regit. Item nauicula & nauicella, & uerba nauigo & nauiculor. Hinc & naustibulum uas, & nauia in uindemijs, & nauticus adiectiuum: ut, clamor nauticus, & panis nauticus, hoc est, ναυτικὸς ἄρτος, & cætera quæ ad nauem pertinent, ut exuuiæ nauticæ apud Ciceronem, & nauticarum rerum scientia, apud eundem, & funis nauticus. Item & usura nautica, quę duplex est. Vna quę in alteram tantũ nauigationem apud ueteres statuebatur, & græcè heteroplus uocabatur. Altera ita contrahebatur, ut nõ aliter deberetur, nec ipsa

nec ſors eius, quàm nauis cum mercibus ſoſpes ad domicilium uſque rediјſſet, & appellabatur amphoteroplus. De his mentio fit à Modeſtino cap. de nautico fenore, & à Demoſthene aduerſus Phormionem, & à Polluce in viij. Has Paulus maritimas uſuras appellat. Traxere & has in ſuum de aſſe Budęus, & in parœmias Eraſmus. Deducitur & à naui naufragium, naufragus, nauifragus, & uerbum naufragor, & nauſea uomendi appetitus, & nauſeo uerbum, & nauſeolus. Item nautea pro aqua ſentinæ, uel, ut aliј dicunt, coriariorum: ſed & nautea quoque herba eſt. Hinc & nauſcit, ut quidam tradunt, uerbum, quod de grano fabæ dicitur, cum aperitur ut naſcatur, quod ferè ſit naui ſimilis. hinc & nautilus piſcis. Item Romæ Nautiorum familia, & Nauius, & Nautius nomina propria, & Naugerius noſtræ ætatis uir citra inuidiam doctiſſ.

A naue etiam naualis adiectiuum, ut naualis corona, de qua actũ est. Hinc & nauale, locus ubi naues fabricãtur, νεώριον grecè dicitur, & ἐπίνειον, & ναύλοχον, & ναύσταθμος, nonnihil licet inter se differant. Significat & ναύσταθμος aliquando classem, est & promontoriũ in Africa Straboni & Melæ. Est etiam nauale νεωσοίκος, hoc est, tectum sub quo asseruantur naues. Sed nauale quomodo construendum sit, & quale, præclarè docet Vitruuius in fine v. uoluminis. A nauali, naualis porticus dicta est, q̃d naualibus esset uicina: hinc & naualis tuba. Martialis in primo: Et freta nauali sollicitare tuba. Hinc & nauales socij, Liuio. Nauale bellum, naualis triumphus, Plinio. Naualis gloria, & nauale crimẽ, Ciceroni in Verr. A græca quidem uoce, nauclerus, nauclerius. & naucleriacus, Plauto. Item nautes et nautia, id est, nausea, & uerbũ ναυτιάω, quod est nauseo, & nautilia ars ipsa na

uiga

uigandi, & naulon præmium, seu por
torium potius, ut dictum est: & ναυα-
γέω naufragor, & ναυηγὸς naufragus,
& ναυάγιον naufragium. Item nauar-
chus, & naucrator, nauis rector &
dux: & nauarchis eius nauis, id est,
prætoria: & naumachia, naualis pu-
gna: & naumachus, & naumachiari-
us, pugnator: & ναυμαχέω uerbum, &
naumachiarius pons Romæ: & ναύ-
μαχα numero plurium, hastæ & conti
quib. in nauali pugna uti cõsuemus,
ut apud Home. interpretes obseruãt:
& uerbũ ναυτίλλομαι, nauigo: & ναυβάτης,
nauta, hoc est, qui naue uehitur, item
qui in nauibus superflui sunt, ut est a-
pud Vlp. in fine xiij. Pandect. Et qui
dem, si quis, inquit, sit ex ijs quos uul
gò ναυβάτας dicunt. Est & ναυστολία naui-
gatio, & uerbum ναυστολέω ναυστολῶ, quod
est nauigo, & naues orno, & classem
paro: & ναυπηγὸς nauis artifex: & uer-
bũ ναυπηγέω, & ναυπηγισμὸς, & ναυπηγισμα-

quod nauibus construendis aptũ est: etsi hi nauium artifices à Græcis recentioribus dicti sunt καλαφαταὶ, qua uoce omnis fermè Venetia paßim nunc utitur, calaface uocãdo. Eo certe calaphate cognomine iam nonnihil declinante imperio Constantinopolitano, Michaël Imperator cognominatus est, quod parentes ipsius apud Paphlagonas naues cõstruxissent, ut Græci eorum temporum scribunt historici. Est & naustologus uel nautologus apud Clementẽ Romanũ pontificẽ, rationũ uel calculi in naui magister. Ναυσίποδες uero insulani dicuntur, quod ex nauibus pedes habere uideantur. Item ναυλόδικαι nauiũ iudices, & magistratus hoc nomine fuit Athenis: hinc & nauphylaces & nauphracton, ut antè scripsimus. Sunt etiã nomina propria pleraq; græca à nauib. deducta, Nausicaa Nausistrata, Nausicydes, Nauplius, Nausithous, Nauatus hæreticus, quẽ

N

Nouatum nostrorū plerique uocant: item Nauſicrates poëta, & Nautiorū familia, & Naucrari, qui principes dicebantur, ut eſt apud Herodotū. Notat & Suidas, licet in uulgatis codicibus Naucratij legatur. Meminit & Ariſtoteles in repub. Athenienſium, & Harparotion. Sunt item urbium & locorū nomina penè innumerabilia, ut Naupactos, Naucratis, & Naupliȩ aliquot, & Nauſiporus fluuius, quod nauibus ad traijciendum facilis ſit, & Nauportū, ubi Argo nauis trauecta eſt prope Tergeſte in ſinu Adriatico. Sunt & prouerbia à nauibus non parum multa, quȩ tūm nos ſparſim toto libro attigimus, tum eorum pleraque ſunt copioſe & eleganter ab Eraſmo collecta.

Sed noſtra iam perfecta nauigatione, quum ex alto in portum inueheamur, aliqua de portu ipſo afferre, deꝗ nonnullis dicendi figuris, non à pro

poſito alienũ duxi. Portus igitur locus eſt concluſus, in quo ſe tutò naues recipiunt, hyemantq́ꝫ: à portando dictus, quod & in eo importẽtur exportenturq́ꝫ merces. Portus eſt uel naturalis, uel artificio, uel manu factus: ille græce λιμὴν, hic ὅρμος & κώθων dictus. Eſt & ſtatio, ubi ad tempus ſtant naues, ut ait Seruius, & quam plagiã uocamus, de qua poëta: Statio male fida carinis. Sed de cothone, quia id minus notũ, nonnulla hic ſubiungam. Feſtus: Cothones, inquit, appellantur portus in mari interiores arte & manu facti. Seruius in I. Æneid. ſuper ea Poëtæ uerba, Hic portus alij effodiunt: portus, ait, effodiunt, cothona faciunt. Cothones ſunt, inquit, portus in mari nõ naturales, ſed arte & manu facti. Eſt autem & maſculini & neutri generis. Hæc ille. Vtitur autem hac dictione Appianus in Libyco, ut cum ait: Appetente uere Scipio Byrſam aggredi

& portum, qui cothon dicitur, expugnare instituit. Idem nec semel infra meminit. Strabo quoque in fine ferè XVII. libri quum de Carthagine agit, Cothona insulam paruam dicere uidetur: ait enim, ὑπόκειται δὲ τῇ ἀκροπόλει οἵ τε λιμένες, καὶ ὁ κώθων νησίον περιφερὲς εὐρίπῳ περιεχόμενον. hoc est, subiacẽt arci, & portus & cothon parua insula in orbẽ ducta, euripo cõprehẽsa. Et paulò pòst: καὶ τοῦ στόματος τοῦ κώθωνος φρουρουμένου διώρυξαν ἄλλο στόμα. hoc est, ostio Cothonis custodito, effoderunt aliud ostium. Cothonis & Diod. Siculus meminit, cum de Carmutha alio portu ageret: Portus, inquit, in medio insulam continet, aquis abundantem, hortisq; accõmodam, Carthaginensium quidẽ portui quem Cothona dicunt, persimilis esse uidetur. De portubus autem ita diligenter Vitruuius in quinto: De opportunitate quidem portuum non est prætermittendum, sed quibus rationibus tuean

tur naues in his tempestatib. explicandum. Hi autē naturaliter si sint positi, habeantq́ ἀκρωτήρια, siue promontoria procurrentia, ex quibus introrsus curuaturæ, siue uersurę ex loci natura fuerint conformatæ, maximas utilitates uidentur habere: circùm enim porticus siue naualia sunt facienda, siue ex porticibus aditus ad emporia, turrésque ex utraq; parte collocãdæ, ex quibus catenæ traduci per machinas possint. Sin autem non naturalem locum neq; idoneum ad tuendas ab tempestatibus naues habuerint, ita uidetur esse faciendum, uti si nullum flumen in his locis impedierit, sed erit ex una parte statio, tunc ex altera parte structuris siue aggeribus expediãtur progressus, & ita conformandę portuum conclusiones. Hactenus Vitruuius. Portus uerò laudes, seu uituperationes si cupis, Iulius Pollux in primo exequitur: & perinde iam nos pauca

de dicendí modis ac figuris, ut polliciti ſumus, reddamus. In primis, inhibere remos dicimus, & nauim, ut apud Ciceronē, Quintilianum, Liuium, alios. Vergiliū ex nauigãtium ratione illud appoſitè in VI. dixiſſe uidemus, quanquam id parum notent interpretes: Obuertunt pelago proras. Sunt & illa, tenere, ſubire, petere portū, oſtia. Item, nauem ędificare, cōſtituere, inſtituere, Cæſari, Plinio. Deducere è naualibus, educere è portu, ſubducere nauem, & ad terram detrahere, inſtruere nauem armamentis, comparare nauem, ſumere, conducere, unde illud, nauis cōducta, quoad peruētum ſit eò quò ſumpta eſt. Nauis non domini eſt, ſed nauigantiū. Se in nauim incitare, nauim conſcendere, ingredi, è naui egredi, deſilire, ſe proijcere. Sunt & aliæ figuræ plurimæ, in quibus alij iam elaborarunt: græcè uerò diligentiſsimè collectæ ſunt ab Iulio

Polluce in primo, atque adeò ab hoc labore ſuperſedẽdum mihi uiſum eſt.

Habes Dux maxime, quæ de tota re nautica mihi dicẽda uiſa ſunt, imò pleraq; etiam quæ uideri poſsint à me curioſe, ne dicam anxiè conquiſita. Sed id certè mihi præſtandum fuit, ut ne ſi qui poſt me idem fortaſſe conabũtur, ulla nauigationis ratio requirenda eſſet, ſed orationis tantũ cultus adhibendus, quẽ ut ego minus præſtare meapte natura potui, ita illum etiã ſępe neglexi, ut, quod uolebam, planius rem patefacerem, nihilq; præterirem. Noſtra tamen hæc qualiacũq; ſint, ſi cum ijs conferantur quę ab alijs adhuc prodita ſunt, non à te modò, qui tuos ſemper ornaſti, ſed à candido lectore ſpero ſtudij ac diligentiæ commendationem habitura.

FINIS.